Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет

Катедра української мови
імені професора Івана Ковалика

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОСТИ У СУЧАСНИХ ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

Магістерська робота
студентки ІІ курсу групи ФЛУм-21
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
(освітня програма “Українська мова та література”)
денної форми здобуття освіти
Чимбір Софії Володимирівни

Науковий керівник – доц. Кутня Галина Василівна

Львів-2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....3

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОТИВНОСТИ ТА ЕМОЦІЙНОСТИ.....9

1.1. Дослідження емоцій в міждисциплінарній парадигмі.....9

1.2. Функція емотивности в художньому мовленні.....22

1.3. Засоби вираження емотивности на різних мовних рівнях.....27

1.3.1. Засоби вираження емотивности на фонетичному рівні.....27

1.3.2. Засоби вираження емотивности на словотвірному рівні.....28

1.3.3. Засоби вираження емотивности на лексичному рівні.....29

1.3.4. Засоби вираження емотивности на морфологічному рівні.....32

1.3.5. Засоби вираження емотивности на синтаксичному рівні.....35

1.3.6.Вираження емотивности засобами графіки.....48

Висновки до першого розділу.....50

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОСТИ У СУЧАСНИХ ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ.....52

2.1. Загальна характеристика поезії про війну та презентованих у ній засобів емотивности……..52

2.2.Морфологічні засоби вираження емотивности.....64

2.2.1. Емотивність іменника.....64

2.2.2. Емотивність прикметника.....71

2.2.3. Емотивність дієслова.....74

2.2.4. Вигуки та звуконаслідування як засоби вираження емотивности.....76

2.3. Синтаксичні засоби вираження емотивности.....79

2.3.1. Окличні речення як засіб вираження емотивности.....79

2.3.2. Питальні речення як засіб вираження емотивности.....87

2.3.3. Незакінчені речення як засіб вираження емотивности.....102
2.3.4. Речення спонукальної модальности як засіб вираження емотивности.....109
2.3.5. Односкладне речення як засіб вираження емотивности.....113
2.4. Стилістично-граматичні засоби вираження емотивности.....116
Висновки до другого розділу.....154
ВИСНОВКИ.....156
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ......161

ВСТУП

Емоції супроводжують усі прояви життєдіяльности людини, відображають наші настрої, почуття, реакції на події навколишньої дійсности. Вони можуть знаходити вияв двома способами: мовним (з використанням мовних засобів) та невербальним (міміка, жести та ін.)[1] . Мова як основний засіб людської комунікації є також і основним засобом вираження емоцій. В мові емоції матеріалізуються .

У мові художніх творів емоції мають здатність позитивно або негативно впливати на читача, змушувати його співпереживати, викликати хвилювання, сум чи радість. Емоції спонукають читача до чуттєвого сприймання твору, з їх допомогою формуються глибокі, насичені образи, створюється емоційний простір твору, підсилюється ефект висловлювань. Без цього твори художньої літератури не могли б торкатися наших найглибших почуттів та резонувати нашим емоційним потребам. Вияв емоцій у художньому творі є наслідком певних лінгвальних та позалінгвальних факторів, з яких складається емотивний зміст.

Початок XXI століття знаменується посиленою увагою до вивчення людини: її психології, емоцій, станів тощо. Серед чинників, що визначають антропоцентричність сучасного мовознавства, варто виділити особливе зацікавлення дослідників проблемами мовного та мовленнєвого вираження емоцій. Проблема емотивности є одним із пріоритетних напрямків сучасної лінгвістики.

Початок російсько-української війни докорінно змінив життя українців. Війна вплинула на всі сфери національного існування, в тому числі й на мистецьку. Поезія через свій лаконізм стала найпершою літературною реакцією на трагічні події так званим оголеним нервом. В умовах сучасної війни вірші про воєнні переживання пишуть не лише давно знані митці, а українці, що відкрили в собі поетичний талант під час великого потрясіння. Ці

[1] Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності. Київ, 2000. С.96.

твори стають своєрідним щоденником подій та емоцій. Поезія слугує певною мистецькою терапією, “надаючи можливість авторові проговорити перед потенційними читачами власний травматичний досвід; реципієнтам же цей досвід осмислити й зрозуміти у процесі читання, дискусій, обговорень. Це, власне, і є чи не найдієвішим механізмом культури рани”[2] .

Актуальність роботи зумовлена потребою дослідити засоби вираження емотивности в сучасних поетичних творах про російсько-українську війну. Емоції — це невід’ємна частина людської дійсності, а емотивність — мовна категорія, що вербалізує емоції. Тому дослідженню емотивности просвятили свої праці багато мовознавців: Бойко Н., Березовська-Савчук Н., Гамзюк М., Галів У., Гладьо С., Гнезділова Я., Гуйванюк Н., Гуц Л., Єрмоленко С., Загнітко А., Космеда Т., Кучеренко Н., Мацько Л., Плющ Н., Шабат-Савка С., Селіванова О., Сліпецька В., Чабаненко В., Чайковська Є., Шинкарук В.

Мета роботи — схарактеризувати граматичні засоби вираження емотивности в сучасних поетичних творах.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**:

- Здійснити комплексне дослідження природи емотивности.
- Розмежувати категорії “емотивности”, “емоційности”, “експресивности”.
- Провести аналіз мовних одиниць у сучасних поетичних творах про війну з метою виокремлення та систематизації засобів вираження емотивности відповідно до різних мовних рівнів:

А) проаналізувати морфологічні засоби вираження емотивности;

Б) охарактеризувати синтаксичні засоби вираження емотивности, до яких зараховуємо: окличні, питальні, спонукальні, незакінчні речення;

В) залучити до аналізу синтаксичні прийоми та фігури, які є носіями емотивности: простий синтаксичний повтор, дистантний антитетичний повтор, посилюваний повтор, анафору, епіфору, енепіфору, симплоку,

[2] Пухонська О. Я. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Дискурсус, 2022. С.8.

хіазм, анадиплозис, рефрен, рамкові конструкції, поліптотон, полісиндетон, асиндетон, ампліфікацію, градацію, парцеляцію, інверсію, еліпсис, парантезу, паралелізм, антитезу, анаколуф, зевгму, ізоколон.

Мета та завдання роботи зумовили вибір основних **методів дослідження**, серед яких використовуємо:

- **Метод структурно-семантичного аналізу** використовується для дослідження конструкцій, що передають емоційне забарвлення. З його допомогою виділяємо та класифікуємо основні морфологічні та синтаксичні засоби вираження емотивности, а також стилістично-граматичні фігури, що мають здатність передавати емотивність.
- **Контекстний аналіз** застосовується для повнішого осмислення емоційного контексту, в якому функціонують граматичні засоби.
- **Інтерпретаційний метод** допомагає виявити приховані смисли та емоційні відтінки, що виникають у текстах через певні граматичні засоби. Він дозволяє витлумачити, як автори вживають морфологічна та синтаксичні засоби, щоб передавати конкретні емоційні стани та як ці засоби впливають на читача.
- **Описовий метод** застосовується для систематизованого опису мовних одиниць, які виконують функцію вираження емотивности.
- **Кількісний аналіз** вживається для визначення частотности використання певних граматичних засобів, що виражають емотивність у поетичних текстах. Кількісний аналіз дозволяє встановити, які з цих засобів застосовуються найчастіше, а також простежити співвідношення засобів, що передають позитивні й негативні емоції.
- **Стилістичний аналіз** застосовується для розгляду граматичних засобів вираження емотивности у контексті різних стилістичних прийомів. Цей метод використовуємо для характеристики стилістично-граматичних фігур синтаксису.

Об'єкт дослідження – речення (у контекстах), що містять вербалізовані елементи емотивности.

Предмет дослідження — засоби вираження емотивности у сучасних поетичних творах про російсько-українську війну.

Джерельна база — поетичні твори про російсько-українську війну В. Амеліної, Б. Артрела, В. Арєнєва, І. Андрусяка, І. Астапенка, Г. Бабіча, Л. Бомко, О. Букатюка, О. Герасим'юк, Б. Гуменюка, А. Довгополого, О. Забужко, С. Жадан, Є. Жарікової, М. Ільтьо, О. Ірванця, О. Каданова, К. Калитко, Г. Кирпи, М. Кіяновської, І. Ківи, О. Клеменсена, М. Кривцова, Г. Крук, М. Лаюка, Д. Лазуткіна, В. Левицького, В. Махна, І. Малковича, Б. Матіяш, П. Митюші, К. Міхаліциної, І. Мисяка, Ю. Мусаковської, Г. Осадко, О. Осмоловської, А. Павленка, А. Полуніна, В. Пузіка, Ю. Руфа, М. Савки, С. Скальда, О. Степаненко, Ю. Стахівської, В. Тимчука, К. Хаддад, І. Цілик, І. Чернілевського, Я. Чорногуз, О. Шмигель, Е. Євтушенко, Л. Якимчук та ін.

До **джерельної бази** входять вірші про російсько-українську війну відомих поетів, а також поетів-початківців: військових, волонтерів та звичайних громадян, які виявляють свої емоції та переживання через поезію, зокрема полеглих Героїв. Для проведення дослідження взято за основу поетичні твори про російсько-українську війну, написані, починаючи із 2014 року і по сьогодні із порталу Читомо, часописів Посестри (Поезія та війна) та Збруч (Поезія в час війни; Поезія полеглих).

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані для проведення уроків та позакласних заходів у школах, коледжах; робота може стати основою для подальших досліджень у сфері аналізу поетичних творів про російсько-українську війну, особливо в аспекті вивчення емотивности; результати роботи можуть стати корисними для розробки матеріалів, присвячених сучасній українській культурі, історії та поезії.

РОЗДІЛ І
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕМОТИВНОСТИ ТА ЕМОЦІЙНОСТИ

1.1. Дослідження емоцій в міждисциплінарній парадигмі

Природа емоцій та їх вираження — поняття, які здавна цікавили людину. Дослідженням цих явищ займаються вчені у різних наукових галузях, адже емоція є невід'ємною частиною людської особистості. Емоції є предметом вивчення філософії, культурології, літературознавства, соціології, антропології, психології, мистецтвознавства, лінгвістики тощо.

Початки дослідження емоцій людини заклали ще античні філософи-натуралісти[3] . Аристотель у своїй праці "Нікомахова етика" позначає емоції як афекти та пристрасті. Афекти відповідають за прагнення душі, а почуття за раціональність. За Аристотелем, емоції супроводжують процес пізнання та мають здатність змінювати людську свідомість. Аристотель виділяє такі пристрасті (або емоції): "потяг (ή επιθυμία), гнів (ή οργής), страх (ή φόβος), відвагу (τοθάρσος), заздрість (ή φθόνος), радість (ή χαρόί), любов (ή φιλία), ненависть (το μίσος), тугу (ή πόθος), заздрість (ή ζήλος), жалість (ή έλεος) - узагалі (все), чим супроводжується задоволення (ή ηδονή) чи страждання (ή λύπη)"[4] .

Платон, як і його вчитель Сократ, вважає, що емоції мають негативний вплив людську особистість. На думку філософа, лише люди, що вміють керувати емоціями та почуттями, можуть мати чистий розум. Платон писав про те, що в конструкції душі людини є три начала: розумне, афективне (емоційне) і чуттєве, тобто матеріальне. Філософ зазначив, що

[3] Бенькевич Г. А. Витоки емоцій (екскурс в античність): соціокомунікаційний аспект. Вісник *Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації».* 2019. № 13. С. 4-9.
[4] Арістотель. Нікомахова етика. Київ: Аквілон-Плюс. 2002. С. 65.

відповідальність за контроль емоцій і збереження гармонії душі покладається на розумну частину людської природи [5] .

Філософи-стоїки, серед яких Зенон із Кітіона, Сенека, Марк Аврелій, також висловлювали свої погляди на природу емоцій. Стоїцизм розглядає емоції як те, що затьмарює та спотворює сприйняття реальності. Стоїки вважали, що людина є вільною лише тоді, коли вона керує своїми емоціями, а не вони нею[6] . На думку Зенона з Кітіона, мудра людина відрізняється від нерозумної саме безпристрастністю. Загалом, для стоїків емоції були причиною нещасть та непорозумінь. Ідеал людини для них — це стримана, дещо апатійна особистість[7] .

Східний мислитель Ібн Сина (Авіцена) у трактаті "Канон лікарської науки" розглядав взаємодію психічних та фізіологічних процесів, залежність емоційних переживань від віку людини. Він досліджував роботу серцево-судинної системи та вплив емоцій на неї. З цього факту він дійшов висновку, що емоції виникають в серці[8] .

Філософ-матеріаліст Епікур вважає, що емоції регулюють поведінку людини, доводить потребу людини в задоволенні та виводить так звану теорію гедонізму(задоволення). Інший філософ-матеріаліст Демокріт підтримав цю теорію. За вченням Демокріта, емоції впливають на діяльність людини, адже вона бажає задоволення та втікає від страждання[9] .

Наступним періодом активного вивчення людських емоцій стала епоха Ренесансу. Італійський філософ Бернандино Телезіо у своїй ідеї гомеостазу (розвиток психіки підпорядковується закону самозбереження, а розум та емоції контролюють цей процес) вказував на те, що позитивні емоції

[5] Арістотель. Нікомахова етика. Київ: Аквілон-Плюс. 2002. С. 55.
[6] Ганаба С. О. Самоідентифікація як умова розвитку особистості: досвід етики стоїків. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2022. №3. С.25.
[7] Бенькевич Г. А. Витоки емоцій (екскурс в античність): соціокомунікаційний аспект. Вісник *Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації».* 2019. № 13. С. 6.
[8] Толмачевська В. О., Самара О. Є.Періодизація в дослідженні емоцій. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2020. №8. С. 55.
[9] Бенькевич Г. А. Витоки емоцій (екскурс в античність): соціокомунікаційний аспект. Вісник *Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації».* 2019. № 13. С. 6.

посилюють душу, а негативні призводять до її ослаблення, що перешкоджає процесу самозбереження[10] .

Рене Декарт розрізняє емоції та пристрасті. Пристрасті — матеріальні, а емоції — духовні. Леонардо да Вінчі вважає, що наша пізнавальна діяльність зумовлена почуттями, які доповнює розум. Мислитель Романтизму Фрідріх Шиллер припускав, що розум та почуття повинні гармонійно співіснувати в людині, а естетичні емоції можуть відігравати важливу роль у її духовному збагаченні. Він підтримав міркування Леонарда да Вінчі і зазначив, що почуття у взаємодії з розумом формують людину[11] .

Узагальнюючи, зазначимо, що філософи різних епох висловлювали свої думки про емоції, але всі вони розглядають це поняття як важливий аспект людського життя та взаємодії людини зі світом. Філософи визначають емоції як невід'ємну частину людського існування та вважають, що емоційна сфера має вплив на думки, почуття та дії, тому їх вивчення може допомогти людині краще зрозуміти себе та навколишній світ.

Емоції як важливий елемент внутрішнього світу людини, тобто її психіки, завжди привертали увагу психологів. Перші наукові інтерпретації емоцій виникли ще в XIX ст. Визначальні дослідження психології емоцій здійснили П. Бард, Дж. Вотсон, В. Вундт, Ч. Дарвін, У. Джеймс, К. Ізард, Н. Ланге, Д. Хебб та ін.

Американський психолог та дослідник емоцій К. Ізард трактує поняття "емоція" як "почуття, яке мотивує, організовує і спрямовує мислення та дії"[12] . Дослідник створив свою класифікацію та виділив основні емоції:

---

[10] Стрикалюк Б. О. Психологія в добу відродження. *Філософія і релігієзнавство*. 2016. URL: https://tureligious.com.ua/psyholohiya-v-dobu-vidrodzhennya/ (дата звернення: 23.10.2023).

[11] Бенькевич Г. А. Витоки емоцій (екскурс в античність): соціокомунікаційний аспект. Вісник *Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації».* 2019. № 13. С. 6.

[12] Ізард К. Психологія емоцій: Пер. з анг. Київ, 2000. С. 130.

- *радість* – позитивна емоція, яка супроводжується відчуттям повного задоволення; найбільш бажана з усіх емоцій; також може виникати при зменшенні впливу негативних чинників;
- *інтерес* – позитивне почуття, яке сприяє розвитку навичок і вмінь, стимулює процеси пізнання та активізує допитливість;
- *горе, страждання* – негативна емоція, викликана комплексом причин, пов'язаних із життєвими втратами;
- *гнів* – емоційний стан, який виникає як реакція на явне порушення етичних або моральних норм з боку іншої особи;
- *зневага* – почуття, що відображає втрату значущості іншої людини або групи людей у сприйнятті певної особи, часто супроводжується деперсоналізацією;
- *відраза* – емоція, пов'язана з гнівом, яка виражається в бажанні усунути когось або щось небажане;
- *страх* – одна з найбільш негативних емоцій, стан, що виникає як реакція на реальну або уявну загрозу;
- *подив* – емоційний стан підвищеної нервової стимуляції, який виникає після несподіваної ситуації або події;
- *сором* – емоція, що з'являється як реакція на усвідомлення невідповідності між прийнятими нормами поведінки і фактичними діями особи, передбачаючи осуд або негативну оцінку з боку інших;
- *провина* – емоція, схожа на сором, виникає як відповідь на невідповідність очікуваної поведінки реальній, обумовлена порушенням етичних або моральних принципів[13] .

Психолог К. Отлі зазначає, що головні емоції — це ті, що мають фізіологічне і мімічне вираження, а також біологічне підґрунтя. Вчений ідентифікує п'ять основних емоцій: *anger* (гнів), *disgust* (відраза), *anxiety*

[13] Ізард К. Психологія емоцій: Пер. з анг. Київ, 2000. С. 64.

(збудження), *happiness* (щастя), *sadness* (сум) [14]. П. Екман, аналізуючи мімічні прояви, виділяє шість ключових емоцій: є *anger* (гнів), *disgust* (відраза), *fear* (страх), *joy* (задоволення), *sadness* (сум), *surprise* (здивування)[15] .

За "Сучасним тлумачним психологічним словником" В. Шапара, емоції трактують як "психічне відображення у формі безпосереднього упередженого переживання змісту життєвих явищ та ситуацій, зумовленого відношенням їхніх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта"[16] .

У психологічному словнику за редакцією Н.А. Побірченко емоції розглядаються як "психічні стани людини, в яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання /задоволення, радість, страх/ особистістю значущості діючих на неї явищ і ситуацій, задоволення чи незадоволення її актуальних потреб"[17] .

Психологічний словник за редакцією В.І. Войтка тлумачить явище емоцій як "психічні стани і процеси в людини і тварини, у яких реалізуються їх ситуативні переживання"[18]. В емоціях проявляється "позитивне або негативне ставлення індивіда до певних об'єктів, сфер діяльності, до інших людей і до самого себе"[19] .

Відомо, що мова виконує низку функцій: комунікативну, інформативну, фатичну, мислетворчу, репрезентативну, волюнтативну, емотивну, експресивну, естетичну, прагматичну тощо[20] . Важливе місце серед них посідає емотивна функція. Вона втілюється тоді, коли мовець висловлює свої почуття, своє ставлення до дійсності або коли він хоче викликати почуттєву реакцію свого співрозмовника[21] .

---

[14] Oatley K. Best Laid Schemes: The psychology of emotions. *Cambridge: Cambridge University Press,* 1992. P. 55.
[15] Ekman P. Basic emotions. Handbook of cognition and emotion. T. Dalglish, M. Power (eds.) Sussex, 1999. P. 60.
[16] Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. С. 127.
[17] Психологічний словник /Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / За ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. С. 96.
[18] Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. С. 52.
[19] Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. С. 52.
[20] Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр "Академія", 2001. С. 21.
[21] Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови: Монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. С. 142.

Вираження кожної з функцій мови несе в собі відбиток епохи, тому “аналіз реалізації цих функцій дає важливий матеріал для розкриття особливостей мови в час гострих конфліктів, яким є війна”[22] . Мова є динамічною системою, на якій позначаються суспільні зміни. ”Аналіз минулих і сучасних текстів з лінгвістичними прескрипціями дає змогу глибше й рельєфніше зрозуміти зміни, які відбулися в мові за час війни, виявити появу в суспільній свідомості зародків нових мовних норм”[23] .

Саме завдяки мові ми можемо виражати свої почуття, внутрішні переживання, емоційний стан, позитивну чи негативну реакцію на навколишню дійсність. Дослідження емоцій допомагає зрозуміти як люди комунікують між собою та навколишнім світом і як ця комунікація змінюється під час критичних ситуацій (війна, стихійне лихо тощо).

Оксфордський професор Дж. Ейчисон у своєму дослідженні “Cognitive clouds and semantic shadows” 1985 року зазначив, що лінгвісти приділяли досить мало уваги вивченню емоцій і навіть боялися цієї теми[24] .

Для цього були свої передумови, адже у філологічній думці ХХ ст. побутувала теза про те, що проблема дослідження емоцій у мові не є фундаментальною[25] та теорія Е. Сепіра проте, що формування ідеї є більш важливим завданням мови, ніж вияв волі та емоції[26] .

Проте з 1980-х з’являється нова гуманістична лінгвістична парадигма, що звертається до людської психології, зокрема до людини як носія мови[27] . Це період початку детальнішого вивчення емоцій в мові. У 1987 на XIV Міжнародному конгресі лінгвістів у Берліні пролунала доповідь Ф. Данеша, у якій доведено взаємодію когнітивного та емоційного елемента в мовленні та

[22] Дячук Т. М., Литвинська С. В., Добровольська Л. А. Роль мови під час війни. З*акарпатські філологічні студії.* Вип. 27, Т. 2. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 24.
[23] Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада. Київ : ВІПОЛ, 2000.С.12.
[24] Aitchison J. Cognitive clouds and semantic shadows / J. Aitchison // Language and Communication. Oxford, 1985. – P. 69-93
[25] Насалевич Т. В., Луханова А. М. Емоції як об’єкт лінгвістичних досліджень. *Strategiczne pytania swiatowej nauki Przemysl. Nauka i Studia : materialy IX Miedzynar. nauk.-prakt. Konferencji.* 2015 С. 47.
[26] Sapir E. Language: An introduction to the study of speech/ E. Sapir. N. Y., 1994. – P. 56-61.
[27] Насалевич Т. В., Луханова А. М. Емоції як об’єкт лінгвістичних досліджень. *Strategiczne pytania swiatowej nauki Przemysl. Nauka i Studia : materialy IX Miedzynar. nauk.-prakt. Konferencji.* 2015 С. 47.

показано перспективи дослідження емоцій у філології[28]. У наш час проблема емотивности цікавить мовознавців різних напрямів лінгвістичної науки.

У рамках когнітивної лінгвістики вивчають механізми сприйняття та вираження емоцій через мову; досліджують, як емоційна інформація кодується та передається через лексику, синтаксис, інтонацію та жестову мову, представники когнітивного методу базуються на формулі "мова – мислення" або комплексній тріаді "мова – мислення – світ"[29] .

У контексті когнітивної лінгвістики дослідження емоцій порушує питання про взаємозв'язок між структурами мовлення та когнітивними процесами, що дозволяє краще зрозуміти, як мова відображає та відтворює емоційний досвід людини, "вивчаючи зв'язок когнітивних і мовних структур на рівні співвідношення мови й емоцій, лінгвісти наближаються до вирішення проблеми: як відображені у свідомості людини її розуміння і бачення світу"[30].

У фонетиці та фонології аналізують, як емоційні стани впливають на мовлення та вимову звуків, також вивчають способи вираження емоцій фонетичними засобами. Досліджується також взаємозв'язок між емоційним станом та інтонацією, "експериментально-фонетичні дослідження емоційного мовлення останніх років зорієнтовані на встановлення основних принципів сприйняття й концептуалізації звукової інформації у свідомості людини"[31] .

У лексикології та лексикографії вивчаються емотивні слова та фрази, їхній вплив на емоційний стан співрозмовника, досліджують "окремі групи

[28] Насалевич Т. В., Луханова А. М. Емоції як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Strategiczne pytania swiatowej nauki Przemysl. Nauka i Studia : materialy IX Miedzynar. nauk.-prakt. Konferencji.* 2015 С. 47.

[29] Штефанюк Н. С. Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2017. № 15. С. 200.

[30] Охріменко М. А. Методологічні засади психолінгвістичного вивчення фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини (на прикладі перської й української мов). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки.* 2010. Вип. 89(3). С. 147.

[31] Красовська І.В. Експериментально-фонетичне дослідження просодичних особливостей позитивних емоцій в англомовному дискурсі. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Випуск 2. Київ.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. С. 85.

емотивної лексики, емотивного компонента значення, емотивність фразеологічних одиниць і тексту, переклад емотивної лексики”[32] .

Питання експресії та емоції студіюють у рамках прагматики та стилістики, де досліджують механізми вираження емоцій через мову в різних контекстах та жанрах мовлення[33] .

На сьогодні одним із головних напрямків досліджень мовної емотивности є психолінгвістика, що вивчає взаємодію мови та психіки людини, включно з емоційними та експресивними аспектами мовлення[34] .

Для комплексного дослідження експресивних засобів української мови варто розглянути погляди мовознавців на емоцію і емотивність та з'ясувати дефініції цих понять.

Простудіювавши словники сучасної літературної української мови знаходимо такі визначення поняття “емоція”:

- Переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини[35] .
- Суб’єктивний стан людини та тварин у формі безпосередніх переживань[36] .

Емоції та мова явища, які взаємодіють на різних рівнях. Без мовних засобів було б важко виражати емоційні стани, водночас без емоцій було б важко уявити розмови та твори художньої літератури. “Мова та емоції – це дві синхронні системи, кожна з яких впливає на функціювання іншої, оскільки адресат добирає засоби вираження думок та почуттів залежно до своєї комунікативної мети, тому мовлення не може бути позбавленим емоційного забарвлення. І навіть нейтральне висловлення має почуттєвий контекст, тобто

[32] Штефанюк Н. С. Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2017. № 15. С. 200.
[33] Литвин О. Є. Прагматика емотивного та емоційного спілкування в англомовному дискурсі. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2013. Вип. 27. С. 142-153.
[34] Штефанюк Н. С. Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2017. № 15. С. 200.
[35] Словник української мови: в 11 томах. Т. 2, 1971. С. 477.
[36] Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. С.349.

омовлена думка набуває емоційного забарвлення. Водночас емоції слугують екстралінгвальними чинниками, а емотивність містить інформацію про емоції людини, які виявляються на різних мовних рівнях у вигляді семантичних компонентів, притаманним цим рівням”[37] .

У лінгвістичній науці побутує декілька термінів пов’язаних із емоціями, а саме: “емотивність”, “експресивність”, “емоційність” та “оцінка”. Для подальшого дослідження варто розмежувати ці поняття, адже вони споріднені, проте не є тотожними.

Х. Арндт і Р. Дженні[38] виділили два типи комунікацій — емоційну та емотивну. На їхню думку, емоційна комунікація підсвідома, спонтанна, пояснюється біологічними психічними механізмами, що проявляються у ситуаціях із сильною емоційною напругою. Емотивний зв’язок пов’язаний із тим, що “люди продукують високо конвенціоналізовані, складні, неінстинктивні форми емотивного мовлення”, тобто людині властиво свідомо навмисно використовувати емотивні сигнали[39] .

Погляди на природу емоційности та емотивности Х.Арндт і Р. Дженні близькі з тезами мовознавиці Я. Гнезділової. Дослідниця трактує емоційність як “чуттєвий стан, викликаний певною ситуацією через непродумані, спонтанні вибрані експресивні мовні одиниці, що створюють такий ефект, який призводить до втрати мовцем самоконтролю чи порушення його психічного балансу”[40] . Емотивність, на думку Я. Гнезділової, ”є мотивованою, заздалегідь спланованою, експресивною мовленнєвою діяльністю, ретельно

[37] Кемінь У.В. Конфліктні моделі реалізації категорії емотивності (на матеріалі роману «Букова земля» Марії Матіос»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»*. Одеса, 2023. № 59. Т. 2. С. 7.

[38] Arndt H. Intracultural Tact versus Intercultural Tact. *Politeness in Language: Studies in its History, Theory and Prcatice.* N.Y.: Mounton de Gruyter, 1992. P. 21-41.

[39] Станко Д. В. Розмежування понять "Емоційність”, "Емотивність”, "Експресивність” та "Оцінність” у сучасному мовознавстві. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2017. Вип. 15. С. 177.

[40] Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2007. С. 17.

продуманою у плані вибору мовних засобів та мовленнєвих стратегій і тактик, які розраховані на емоційний вплив адресата”[41] .

І.М. Літвінчук тлумачить емотивність як “результат інтелектуальної інтерпретації емоційності, що транслюється в мові й мовленні”[42].

За твердженням М. Степанюк, “емоційність пронизує всю мовленнєву діяльність людини і закріплюється в семантиці слова в якості визначення різних емоційних станів людини”[43] .

І. Лелет вказує на те, що “у лінгвістиці емоційність розуміється як потенційна можливість мовного знака виразити факт емоційного переживання явища дійсності, що становить предметний (чи денотативний) зміст мовного знака. Емотивність (нарівні з ознаками зв’язності та цілісності) є однією з характеристик тексту, адже текст – це послідовність мовних знаків, що “обслуговують” процес спілкування”[44] .

Отже, емоційність та емотивність взаємопов’язані, проте не тотожні поняття. Емоційність – психологічна та антропологічна категорія, спонтанна та несвідома. Емотивність - категорія лінгвістична, свідома, притаманна всім мовним рівням. Завдяки емотивності людина вербалізує свої емоцій та почуття.

Для детального вивчення категорії емотивности, важливо виділити значення дотичних до неї понять експресивности та оцінности.

У Словнику української мови в 11 томах поняття “експресивний” подається як той, що “який характеризується експресією; виразний”[45] . У тому

[41] Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2007. С. 17.
[42] Літвінчук І.М. Прагматика емотивного тексту (психосемантичне експериментальне дослідження): автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2000. С. 1.
[43] Степанюк М.П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш.Бронте та Е.Бронте): дис... кандидата філол. наук: 10.02.04 Германські мови. Херсон, 2016. С. 6.
[44] Лелет І.О.. Емоційність vs емотивність: взаємозв’язок та розмежування понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2021. № 49 т. С. 109.
[45] Словник української мови: в 11 томах. Т. 2, 1971. С. 464.

ж словнику знаходимо дефініцію поняття “експресія” - це “сила вираження, вияву яких-небудь почуттів, переживань і т. ін.; виразність”[46] .

“Великий тлумачний словник української мови” за редакцією В. Т. Бусела дефініціює експресію як “підкреслене виявлення почуттів, переживань; виразність”[47] .

У виданні “Українська мова: Енциклопедія” знаходимо словникову статтю С.Я. Єрмоленко, що тлумачать поняття “експресивність”: “Експресивність (франц. expressif, від лат. expressus - виразний) – властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб’єктивного увиразнення мови. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення і до повідомлення, і до адресата”[48] .

В.А. Чабаненко стверджує, що ототожнювати поняття емоційности та експресивности неправильно: “усе, що існує в мові для вираження й викликання емоцій є експресивним (набирає експресивної форми), але не всяка мовна (мовленнєва) виразність передбачає емоційну реакцію. Експресивність можуть характеризувати вияви як емоціонального, так і чисто інтелектуального й вольового”[49].Тому, експресивність є поняттям ширшим за емоційність. Емоційність є лише одним видів, найбільш важливий компонент експресивности.

Щодо розмежування понять “експресія” та “експресивність” В. Чабаненко вказує, що експресія – це збільшення, посилення виразності, а експресивність – сама посилена виразність. Якщо експресія виявляється лише на мовленнєвому рівні, то експресивність буває й мовною, й мовленнєвою[50] .

---

[46] Словник української мови: в 11 томах. Т. 2, 1971. С. 464.

[47] Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. С.341.

[48] Українська мова: Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 170.

[49] Чабаненко В. Стилістика експресивних засобів української мови: монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. С.143.

[50] Чабаненко В. Стилістика експресивних засобів української мови: монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. С.143.

У “Лінгвістичній енциклопедії” О. Селіванової експресивність тлумачиться як “ознака інтенсифікації значення слів за шкалою зменшення та збільшення різних денотативних і конотативних ознак, зокрема логічного змісту, оцінок та емотивності. Експресивність у цьому значенні вважають ширшою за емоційність через логічний компонент”[51] .

А. Загнітко, трактує експресивність як “здатність мовної одиниці до виразності, її властивість підсилювати логічний та емоційний зміст висловлення, виступати засобом суб’єктивного увиразнення мови; стилістична властивість висловлення, що виявляє активну позицію автора щодо форми вираження смислових відтінків; виразний та емоційно-мистецький світовияв, образність подання людських знань і почуттів”[52] .

Таким чином, мова відображає стан і настрій мовця, а також його ставлення до предметів, явищ і людей, про яких він говорить. Отже, мовлення - це не тільки засіб комунікації, але і засіб вираження суб’єктивних думок особистості. Враховуючи це, слід розуміти, що мова може мати значення не тільки в інформаційному плані, але і в психологічному, емоційному і культурному. Як пише О. Федик: “експресія як основний виразник суб’єктивності у мові пов’язана з усім комплексом людської психології, поведінки, мислення, досвіду; оцінювальний аспект у мові підтверджує думку про те, що мова несе на собі емоційні відбитки особистості, що кожен мовний текст, будучи відокремленим від мовця зберігає емоційний заряд особистості, який відповідно викликає емоційне сприйняття його”[53] .

Експресивність висловлення може впливати на адресата і викликати в нього певні переживання. Це забезпечує можливість використовувати мову як засіб впливу на інших людей, надавати їм різноманітні емоційні враження, змінювати їх ставлення до різних питань, пробуджувати інтерес або відразу.

[51] Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. С. 129.
[52] Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2014. С. 255.
[53] Федик О. С. Мова як духовний адекват світу (дійсності). Львів: Місіонер, 2000. С. 192.

Н. О. Дорогович трактує експресію за “різновид лінгвопсихоментальної діяльності мовця (автора), результатом якої є такий прагматичний ефект, коли смисл висловлення чи окремих його компонентів передається з емоційно-логічним підсиленням, виражаючи емоції, суб’єктивні оцінки, інтенції мовця (автора) та впливаючи на емоційно-психічний стан адресата (інтерпретатора)”[54].

Це підкреслює важливість міждисциплінарного підходу до вивчення експресивності, який охоплює як мовну, так і психологічну складові, експресивність не можна розглядати лише з точки зору мовних засобів, вона пов'язана із сприйняттям та вираженням емоційної сфери комунікатора.

Емотивність охоплює також і складову оцінки. Оцінність належить до суміжних із емоційністю понять. Завдяки емоціям ми висловлюємо свої думки про певні події, свої погляди щодо них, а ставлення пов’язане із негативною чи позитивною оцінкою. Тому мовознавці вважають, що “емоція та оцінка становлять нерозривну єдність”[55] .

Т. Космеда вказує на те, що “оцінка – це категорія, що об’єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації й позначення розмаїття оцінних значень, що мотивовані зв’язками між мовцем і дійсністю”[56] За визначенням В. Леснової, оцінка – це “семантична властивість мовних одиниць, яка полягає у вираженні позитивного або негативного ставлення суб’єкта до позамовного явища. У категорії оцінки відображено широку сферу взаємодії людини з довкіллям, яка реалізує свою модальну характеристику через призму інформованості людини у світі за допомогою конкретних вербальних актів у вигляді конкретних суджень оцінного характеру про цей світ”[57] .

---

[54] Дорогович Н. О. Мовна експресія в художніх текстах українського резистансу 40 – 50-х років ХХ століття: дис. … канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2013. С. 22.

[55] Лелет І.О. Емоційність vs емотивність: взаємозв’язок та розмежування понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2021 № 49 т. С. 109.

[56] Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. С. 305.

[57] Леснова В. Засоби вираження лінгвістичної категорії оцінки в українських прислів’ях. *Лінгвістика.* 2012. № 3(27).Ч.І С. 139.

Оцінка “слугує засобом вираження повідомлюваного про певну цінність предметів та явищ з погляду відповідності / невідповідності вимогам мовця, передає його ставлення має об’єктивно-суб’єктивний характер. Категорія оцінки передусім поєднана з вираженням емоційного ставлення людини до об’єкта висловлення. Виражаючи оцінку, людина висловлює своє позитивне чи негативне ставлення за будь-якою ознакою. А отже, категорія оцінки пов’язана з емотивним компонентом конотації та охоплює раціональну й емоційну оцінку”[58].

Отже , емоційність — це антропологічна та психологічна категорія, специфічна властивість людини; емотивність — це мовна категорія, що вербалізує емоції людини та передає емоційність мовця; експресивність — виразність, підсилення емоційності висловлення; оцінка — категорія, що пов’язана з емоційним ставленням до об’єкта висловлення, негативним чи позитивним.

У підсумку зазначимо, що емоції, їх природа та вираження завжди цікавили людство, що спонукало вчених з різних галузей науки досліджувати ці явища. Емоції є складним, але важливим елементом людського життя, які мають різні інтерпретації в психології, філософії та лінгвістиці.

[58] Кемінь У. В. Реалізація емоційної оцінки у мовотворчості Марії Матіос: лексико-фразеологічний рівень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Філологія. Журналістика».* Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 6. Том 32 (71). С. 25.

1.2. Функції емотивности в художньому мовленні

Здатність виражати емоції автора та викликати емоційні реакції у читача — визначальна риса художнього стилю. Саме в художньому мовленні якнайповніше виявляється емотивна функція мови. Цьому сприяє низка психологічних та соціальних чинників, а також вміння використовувати засоби вираження емотивности.

У сучасній українській мові засоби вираження емотивности використовують у всіх галузях мистецтва слова: в літературі, журналістиці, рекламі, публічних виступах та політичних промовах. Вони допомагають привернути увагу до певних деталей, зробити висловлювання більш проникливим. Саме завдяки емотивним компонентам у художній літературі автору вдається глибше передати вдачу героїв, їх емоційний стан, висвітлити художню картину світу, ввести читача в заданий історичний контекст, зобразити колорит місцевості, повніше розкрити порушені проблеми, глибше торкнутися почуттів адресата та навіть задати темп читання.

Засоби вираження емотивности використовують у різних функціональних стилях мови (публіцистичному, розмовно-побутовому, конфесійному, епістолярному тощо). Проте категорія емотивности найповніше втілена саме у художньому тексті, адже “художній стиль мовлення відрізняється від інших своєю особливою емоційністю, тематичним обширом, багатством і розмаїттям мовних засобів, якими витворюється його мовленнєва самобутність”[59] .

Порівнюючи лексику художнього тексту із текстами інших функціональних стилів, можемо зазначити на їх суттєвих відмінностях. “Художній текст є системою образів, які на тлі загальновживаної нейтральної лексики вибудовуються сув’яззю емоційно-експресивної лексики, різних видів синонімів, антонімів, омонімів, фразеологізмів; використанням зі стилістичною метою історизмів, архаїзмів, діалектизмів, просторічних

[59] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 84.

елементів. Українська мова має для цього багатий, розвинений, стилістично диференційований словник”[60] .

М.А. Жовтобрюх зазначає, що “емоційне забарвлення певних слів є доконечною умовою, без цього неможливий глибокий вплив на читача чи слухача”[61] . Природно емоційно-експресивна лексика використовується в розмовному мовленні, вона виконує функції без яких якісна комунікація між мовцями була б неможливою, а саме:

- Вибудовує бачення міжособистісних стосунків між індивідами – доброзичливість, близькість, повага або ж ворожість, неприязнь;
- Створює атмосферу близькості, довіри, невимушеності в розмові;
- Відображає почуття, емоції, стани мовця (радість, горе, сум, страх тощо);
- Є засобом вираження оцінного ставлення мовця до навколишньої дійсності, предмета обговорення, людини та її вчинків тощо[62] .

Вживання засобів вираження емотивности у художньому тексті обумовлено його метою виражати емоції та почуття автора, а також естетично зображати реальність, адже емоції “народжуються в процесі відтворення дійсності у свідомості людини, а далі відображаються в її фізичній або мовленнєвій діяльності”[63] . Тому однією з основних ознак художнього стилю є “гранична чуттєва конкретність при відтворенні образів людей та явищ навколишньої дійсності, глибока виразність, емоційність, картинна мальовничість”[64].

---

[60] Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 252.

[61] Жовтобрюх М.А. Лексика і фразеологія// Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови.Ч.І. Київ, 1972. С. 66-67.

[62] Бойко Н.І. Типи лексичних експресивів в ідіолекті Олеся Гончара. *Культура слова*, 2018, № 88. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zhurnal-kultura-slova-88/typy-leksychnyh-ekspresyviv-v-idiolekti-olesya-gonchara.html (дата звернення: 12.11.2023).

[63] Кемінь У. Емоція, емоційність та емотивність: до проблеми розмежування термінопонять. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Current issues of Social studies and History of Medicine. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки».* Чернівці – Сучава: БДМУ, 2020. № 25(1). С.12.

[64] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 15.

У зазначеному стилі мови можуть використовуватися найрізноманітніші виражальні засоби та їх поєднання, “але така строкатість не заважає цілісності цього функціонального стилю, оскільки тут різко змінюються, ніби зміщуються і тим самим набувають нового значення та нової образно-виразової сили будь-які співвідношення елементів загальної системи мови та її стилів”[65] .

Мовознавиця С. Гладьо трактує емотивність “як одну з основних категорій художнього тексту, за допомогою якої відбувається реконструкція вписаної в художній текст програми його інтерпретації в емотивному ракурсі та прогнозується ймовірний емоційний вплив тексту на читача. Реалізація емотивності в художньому тексті здійснюється через свої показники, ієрархічно організовані текстовими компонентам та пов’язані з експлікацією в тексті емоціогенних знань про мову та в мові (сигнали емотивності), про світ (емотивні ситуації) та про текстову дійсність (емотивні топіки)”[66] . Дослідниця виділяє три основні складові емотивности художнього тексту:

- Предметність — наявність в художньому тексті емоціогенних знань;
- Залученість — втілення в тексті емоційних намірів автора;
- Сугестивність — вказівки на гіпотетичну емоційну відповідь читача на текстову дійсність[67] .

Задля вдалого втілення власних творчих задумів, автор подає цілу систему емотивних засобів на різних мовних рівнях. “Художній текст є результатом суб’єктивного авторського осмислення дійсності, і природно, відображає не просто світ, а світ, побачений очима автора”[68] .

---

[65] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 15.

[66] Гладьо С. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2000. С. 17-18.

[67] Гладьо С. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний 186 аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2000. С. 6.

[68] Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця: Нова книга, 2004. С. 83.

За словами У. Кемінь, емотивність “є однією з текстових категорій, яка слугує засобом вираження ставлення автора та персонажів тексту до дійсності, що змальовується в тексті»[69] . Намагаючись відтворити емоційні стани персонажів чи ліричного героя автор послуговується засобами емотивности ”кожен з яких стає деталлю, яка репрезентує національні чи індивідуальні погляди, переконання, риси характеру автора або персонажа тексту”[70] .

Емотивність як мовний відповідник психологічної та антропологічної категорії емоційності є ознакою текстів різних функціональних стилів, проте вона є фундаментальною властивістю текстів художньої літератури, її використання “зумовлене культурологічними ознаками стилю автора, комунікативними правилами та особливостями менталітету соціуму”[71] .

Твори художньої літератури нероздільно пов’язані з феноменом людських емоцій. Емотивна складова знаходить вираження в численних мовних засобах, які мають мету “образно, емоційно, оцінно відтворювати об’єктивну дійсність через художні образи за допомогою мови”[72] .

Через мовні засоби вираження емотивности встановлюється емоційний контакт з авдиторією (читачами), створюється ефект співпереживання.

Емотивність допомагає автору по-своєму трактувати вдачу героїв, дії, процеси, стани, спонукає адресата подивитися на явище з сторони, до якої його підводить митець. У літературі, передаючи внутрішній стан персонажа, письменник створює асоціації на загальновідому життєву ситуацію, щоб читач зміг поставити себе на місце героя твору і відчути приблизно те саме, що й він,

[69] Кемінь У. В. Емоція, емоційність та емотивність: до проблеми розмежування термінопонять. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Current issues of Social studies and History of Medicine. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки».* Чернівці – Сучава: БДМУ, 2020. № 25(1). С.13.

[70] Гуйванюк Н. В. Емоційно-оцінна лексика у «Словнику буковинських говірок». *Мовознавчий вісник Черкаського національного університету імені Б. 187 Хмельницького.* 2011. Вип. 13 С.92.

[71] Болдирева А.Є Смисловий розвиток при перекладі. *Записки з романогерманської філології.* № 2 (43). 2019. С. 96.

[72] Потенко Л.О. Репрезентація категорії емотивності в художньо публіцистичних текстах (на матеріалі німецьких фразеологічних дериват). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2011. Вип. 19. С. 149.

або ж емоційно змальовує зовсім нову невідому дійсність, щоб читач мав змогу прожити в уяві чужий досвід.

Підсумовуючи, зазначаємо, що емотивність в художньому мовленні виконує надзвичайно важливу функції, сприяючи досягненню естетичної, психологічної та інтелектуальної ефективности твору. Основні функції емотивности в художньому тексті такі:

- Створення особливої атмосферу та емоційну напругу в тексті;
- Вираження почуттів, емоцій, внутрішніх переживань автора;
- Відтворення яскравих та глибоких образів ліричного героя чи персонажа;
- Посилення ефективності комунікації між автором і читачем, створення враження близькості та співпереживання.

Завдяки цьому, емотивність залишається невід'ємною складовою художніх текстів, роблячи їх більш живими, проникливими та вражаючими.

1.3. Засоби вираження емотивности на різних мовних рівнях

Одна з ключових можливостей мови — здатність відтворювати емоції та почуття мовця саме тому “емотивність як категорія лінгвістична, що містить семантичні компоненти емоційності як психологічної та антропологічної категорії, реалізує себе в різних мовленнєвих одиницях і на всіх рівнях мови у тексті, висловленні”[73] .

На думку мовознавиці С. Шабат-Савки, емотивність спровокована бажанням мовця “передати свій емоційний стан або ж по-особливому відреагувати на побачене, вербалізуються за допомогою одиниць різних мовних рівнів – лексичного, граматичного та ін.”[74] .

В. Шинкарук стверджує, що емотивність “розуміється як така, що охоплює всі мовні засоби, які виражають емоції, тобто реалізується одиницями різних мовних рівнів”[75] .

У текстах емоції виражаються різноманітними мовними засобами на різних рівнях: фонетичному, лексичному, словотвірному, морфологічному та синтаксичному.

1.3.1. Засоби вираження емотивности на фонетичному рівні

Емотивність знаходить своє вираження і на фонетичному рівні. Головними засобами вираження емотивности на цьому рівні є: інтонація, темп, наголос, ритм, мелодія, певне сполучення фонем, паузи. У художній літературі існує низка стилістичних прийомів, які побудовані на фонетичному матеріалі. Серед них варто виділити асонанс та алітерацію — “один із фонетичних засобів стилістики, який через неодноразове повторення однакових чи

[73] Кемінь У.В. Категорія емотивності та мовні засоби її експлікації в художньому дискурсі Марії Матіос. Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності – 035 Філологія. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023. С.33.
[74] Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: «Букрек», 2014. С. 116.
[75] Шинкарук В. Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінними значенням. *Studia Linguistica.* Київ. Вип. 5, 2011. С. 30.

акустично подібних звуків та звукосполучень, створює надзвичайно реальну звукову характеристику різних предметів і явищ природи”[76] .

Функцію звука в творах художньої літератури розглядає чеський мовознавець Б. Гала, дослідник номінує цей вид фонетики ектосемантичною або евфонічною, оцінює звуки з погляду евфонії, та вважає, що ступінь мелодійності звуків пов’язаний з їхньою артикуляцією та акустичними характеристиками[77] .

Літературознавиця Ю. Юсип-Якимович пише про музичні ресурси мов у поезії “мелодійність, що виражається в активному розвитку фонетичних засобів стилістики – від ритмомелодики до асонансів, алітерацій, рим, звуконаслідувань, звукопису, ономатопей” [78] .

Алітерація — поетично-стилістичним прийомом добору слів, який полягає в повторенні однотипних за певною ознакою приголосних звуків в одному чи кількох рядках[79] .

Таким чином, фонетичні засоби стають не лише стилістичними прикрасами, а й потужними емоційними маркерами, що поглиблюють художню виразність тексту**.**

1.3.2. Засоби вираження емотивности на словотвірному рівні

Емотивність на словотвірному рівні досягається особливими афіксами. В українській мові існує безліч словотворчих засобів, за допомогою яких можливо передати свої почуття та емоції.

М. А. Жовтобрюх визначив певну категорію лексем, зазначаючи, що їхня емоційність формується за допомогою словотворчих засобів, зокрема через використання специфічних суфіксів: “В українській мові значення

[76]Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності. Київ, 2000. С. 77.
[77] Юсип-Якимович Ю. В. Поетична фонетика в дзеркалі семантики: акустичний (слуховий) світ слов’янського символізму. *Українське мовознавство.* 2017. Вип. 47/2. С. 103.
[78] Юсип-Якимович Ю. В. Поетична фонетика в дзеркалі семантики: акустичний (слуховий) світ слов’янського символізму. *Українське мовознавство*. 2017. Вип. 47/2. С. 103.
[79] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С.126.

пестливості, здрібнілості, згрубілості, іронії та ін. надається за допомогою суфіксів -к-, -ик, -ок, -очок, -иц-, -иськ-, -ан, -ак-, -аг-, -ищ-, -еньк-, -есеньк-, -езн-, -ецьк- та ін”[80] . .

Н. Бойко вважає, що: “експресивну семантику іменника забезпечують передусім демінутивно-мейоративні та аугментативно-пейоративні суфікси, які становлять специфічне об’єднання, що характеризується на основі суб’єктивного чинника: оцінна характеристика залежить від волі суб’єкта. Окремі експресивні суфікси не лише беруть участь в утворенні нових слів, але й можуть змінити свій статус чи модифікувати ієрархію емотивних і оцінних сем”[81] .

За словами І. Голубовської, емоційно-навантажені суфікси “здатні надавати субстантивам залежно від значення твірної основи та контекстуальних умов найрізноманітніших експресивних відтінків: зменшувально-пестливих, зменшувально-зневажливих, збільшувально-грубуватих тощо”[82] .

Словотворчі засоби вираження емотивності надають мові додаткової виразності, дозволяючи створювати нові емоційно забарвлені слова та форми.

1.3.3. Засоби вираження емотивности на лексичному рівні

В енциклопедії “Українська мова” С.Я. Єрмоленко подає таку дефініцію поняття “емоційна лексика”: “слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприймання дійсності. Як виразник емотивної функції мови емоційна лексика характеризує ситуацію спілкування, соціальні відносини, психічний стан мовців”[83] .

[80] Жовтобрюх М. А. Лексика і фразеологія / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик // М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. Курс сучасної української літературної мови. Київ : Вища школа, 1972. С. 67.
[81] Бойко Н. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування. дис. ... канд. філол. наук:10.02.01. Київ, 2006. С. 41.
[82] Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Логос, 2004. С. 53.
[83] Українська мова: Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С.170.

Новітні мовознавчі дослідження визначають емотивну лексику як вагомий елемент системи виражальних засобів мовлення. “Емоційні засоби виконують функцію посередника між об’єктивною реальністю та внутрішнім світом людини, тобто між мовою і мисленням, тому основний аспект лінгвістичної інтерпретації вираження психічного й емоційного стану мовця особливо яскраво демонструє емоційно-оцінна лексика”[84] .

М.А. Жовтобрюх послуговується терміном “емоційно забарвлена лексика” і виділяє її як самостійну стилістичну категорію мови. На думку дослідника, емоційно забарвлена лексика — це “слова , які виражають різні почуття, а також емоційні відтінки в оцінці явищ дійсності, осіб, подій та ін.”[85] Мовець, що прагне висловити свої емоції за допомогою лексики, використовує експресію, яка доповнює вияв почуттів. Поділ такої лексики на емоційну та експресивну є формальним, тому виправдано використовувати термін “емоційно-експресивна лексика”[86] .

Таким чином, явище “емоційно-експресивної лексики” може передавати як емоційний, так і експресивний зміст, а також поєднувати їх у різних пропорціях, що залежить від контексту та сприйняття мовлення.

Важливо розглянути і класифікації емотивної лексики розроблені українськими мовознавцями. Є. Кротевич та Н. Родзевич у “Словнику лінгвістичних термінів” зазначили, що емоційна лексика - “це слова, які служать для вираження почуттів та настроїв людини”[87] . Автори словника подають таку класифікацію:

- слова, прямо означають почуття;
- слова, у значенні яких дається оцінка явища, предмета;

[84] Бойко Н. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія Ніжин: ТОВ «Видавництво Аспект-Поліграф», 2005. С. 67.
[85] Жовтобрюх М.А. Лексика і фразеологія// Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Ч.І. Київ, 1972. С. 66.
[86] Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Наукова думка, 1978. С. 98.
[87] Кротевич Є., Родзевич Н. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. С.58.

- слова, у яких емоційне ставлення до предмета або явища виражено граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами[88] .

С. Помирча виділяє такі групи емотивної лексики:

- слова, мають здатність викликати емоції та відображати “стан душі”, не виражаючи та не передаючи їх;
- слова, які виражають, передають і викликають емоції та почуття;
- слова, що можуть викликати емоції та почуття, але не виражають і не передають їх;
- нейтральні, неемотивні в словниковій презентації слова, які набувають здатности виражати, передавати і викликати емоції та почуття тільки в мовленні(в певному контексті, сполученні слів з іншими словами, внаслідок набуття словом суб’єктивного забарвлення);
- слова, що виражають, але не називають емоцій та почуттів (емоційні вигуки)[89] .

У художній літературі емоційно-експресивні лексеми набувають нових відтінків, адже в літературній парадигмі на значення слова впливають не тільки його семантичні характеристики, але й образний аспект, вибір лексики автором, їх комбінації, тональність тексту, використання образних прийомів та індивідуальний стиль оповіді автора.

Згідно з дослідженнями Н.Бойко, розрізняють дві форми експресивності: інгерентну та адгерентну[90]. Інгерентна ”не залежить від умов функціонування, зв’язків із сусідніми одиницями, ситуацією, контекстом тощо” [91] і виражається в інтенсивності його значення за будь-яких умов. Вона пов'язана з семантикою мовного елементу і є його постійною

[88] Кротевич Є., Родзевич Н. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. С. 58.
[89] Помирча С. В. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 131.
[90] Бойко Н.І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.* 2002, №2-3. С. 10.
[91] Бойко, Н. І. Семантична основа лексичної експресивності. *Лінгвостилістичні стратегії.* №4. 2016. С. 41.

характеристикою, яка не залежить від контексту . До прикладу: *"Другий каже: я знаю, як* ***плакала*** */наша Сірушка, коли ми сідали в машину"* (К. Міхаліцина, Посестри); *"****Усміхаються****, коли дуже хочеться* ***плакати****"* (В. Пузік, Читомо).

Адгерентну експресивність "набуває вислів лише в певному контексті, ситуації спілкування"[92] . Адгерентна експресивність може бути створена на основі нейтрального слова і не є його постійною властивістю[93] . Наприклад: *Хай твій гнів не* ***зруйнує*** *тебе, а* ***збудує*** *стіну/ на кордонах між ними і нами, пітьмою і днем* (І. Кобєлєва, Збруч); *Мурашник тримався,* ***твердо, як камінь,*** *що в землю вріс, /Останній форпост, надія, родина і укриття* (Г. Бабіч , Збруч: Поезія полеглих) .

Емоційно-експресивна лексика є обов'язковим складником художнього тексту. Її основне завдання – вплив на емоційну сферу адресата. Саме емоційно-експресивні лексеми забезпечують існування образотвірного та текстотвірного просторів тексту[94] .

В образотвірному просторі емотивні лексеми моделюють образ автора, його стани (сум, гнів, радість, піднесення тощо), вибудовують повний та виразний образ персонажа, передають його внутрішні переживання, розкривають сутність ліричного героя. "Експресиви належать до активних засобів індивідуалізації мовлення персонажів, до своєрідних маркованих інформаційних кодів, що виділяють образ серед інших і створюють широкий діапазон стилістичного увиразнення експресивно орієнтованих концептів"[95] .

Текстотвірна, або виражально-зображальна, функція реалізує картинність, активність, цікавість викладу, вибудовує композицію емотивно-оцінного текстового простору, підкреслює емотивність артикульованої думки. Завдяки емотивній лексиці можливо отримати антитези, оксюморони,

[92] Єрмоленко, С. Я.; Бибик С. П.; Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. С. 56.
[93] Бойко, Н. І. Семантична основа лексичної експресивності. *Лінгвостилістичні стратегії.* №4. 2016. С. 41.
[94] Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти:Монографія. Ніжин: Вид-во „Аспект-Поліграф", 2005. С. 195.
[95] Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти:Монографія / Н. І. Бойко. – Ніжин: Вид-во „Аспект-Поліграф", 2005. С. 195.

порівняння, гру слів, метафори, епітети, алегорії тощо. Їх використовують для створення іронічного та сатиричного ефектів.

1.3.4. Засоби вираження емотивности на морфологічному рівні

Емотивність, як важлива складова художнього мовлення, реалізується також і на морфологічному рівні. У поетичних творах про російсько-українську війну морфологічні засоби є важливими у створенні емоційного контексту. “Морфологічні маркери виявляють себе у висловленні, їх можна ідентифікувати лише під час вивчення комунікативного контексту. Вони визначаються за комунікативним ефектом, за емоційними і психологічними реакціями суб’єктів, що стають помітними у процесі їхньої взаємодії[96] .

Стилістичний потенціал морфологічних мовних одиниць розкривається у морфологічних формах, категоріях, значеннях повнозначних змінюваних слів, обмежено й своєрідно також і в незмінюваних повнозначних словах[97] .

Частини мови за своєю природою не поділяються на нейтральні та стилістично марковані, проте можна визначити одиниці та форми, що мають більший або ж менший стилістичний потенціал[98] .

Одним із найяскравіших маркерів емотивности є іменник. Серед найвживаніших іменникових засобів можна виділити кличний відмінок іменника. Звертання часто має емоційний характер. Тому їх нерідко використовують з метою надання висловлюванню наказовости, інтимности, близькости або ж фамільярности.

Ще однією продуктивною в плані вираження емотивности частиною мови є прикметник. Прикметники описують та додають деталізації всьому, що

---

[96] Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2015. С. 145.

97 Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія»,2005. С.189.

[98] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 47.

назване іменником, передають ознаки предметів, таким чином вони дозволяють відтворити в уяві довершену картину світу та створити виразні та яскраві художні образи. Ця частина мови "є основою для витворення і функціонування такого класичного тропу художньої мови, як епітет"[99] . Епітети допомагають автору передати свої почуття, а читачеві глибше та емоційніше сприйняти образ або ж картину.

Проте усіх частин мови, які можуть передавати емотивність, найбільш частотним у використанні є дієслово. Це пояснюється великим обсягом його лексичної семантики, адже дієслово може виражати дію, процес, рух, стан тощо. Також ця частина мови характеризується різноманітністю морфологічних категорій та форм (інфінітив, особові, родові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові дієслова, форми на -но, -то). Перехідність/неперехідність семантичного змісту і формально-граматичного вираження створює передумови для появи стилістичних можливостей дієслівних форм[100] .

У художній літературі дієслово використовують як "засіб відтворення динаміки життя"[101] . Особливу роль відіграють емотивні дієслова, які надають тексту виразність, передаючи різні стани й почуття мовця або героїв, від страху і тривоги до надії і спокою.

Мовознавці виділяють певний тип дієслів, які "використовують у мові як засіб передавання емоційного, почуттєвого, розумового, інтелектуального стану істоти, спричиненого певним впливом довкілля – дієслова психічного стану, дієслова почуття, дієслова психічного впливу, емотивні дієслова, когнітивні дієслова"[102] .

---

[99] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 44.

[100] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С.45.

[101] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С.200.

[102] Коренькова О. Визначення поняття «дієслова психічного стану» в сучасній українській мові. *Молодий вчений.* 2016. № 3. С. 543.

Л. А. Булаховський пояснював значення дієслова в українській мові так: “В таких мовах, як наша, дієслово з виразно окресленими функціями забезпечує мовну чіткість процесу мислення і виразне відрізнення думки в стадії формування — від думки готової, думки в стадії вироблення — від думки, одержаної пасивно”, а також посилався на думку В. Вундта, що “надзвичайну вагу мало для розвитку мислення те, що в мовах нашої культури присудкова форма перемогла прикметникову”[103] .

Емотивні дієслова відіграють важливу роль у творенні художнього тексту, адже вони мають здатність яскраво передавати емоційний стан мовця та творити динамічну емоційну атмосферу. “Дієслово володіє здатністю виражати найрізноманітніші відношення міжпредметної сфери буття, в епіцентрі якого перебуває людина з її природними можливостями сприймати та відображати свої інтенції через власне мовлення”[104] .

У літературі дієслово виконує важливу стилістичну функцію, допомагаючи авторам передати не тільки дії та стани, а й емоційний контекст, у якому ці дії розгортаються. У художніх текстах різноманітні форми та способи дієслова дозволяють створювати певні настрої, збагачувати текст виразністю, а також впливати на емоційне сприйняття читача.

Вигуки та звуконаслідування теж є вагомими засобами вираження емотивности на морфологічному рівні, що дозволяють відтворити природні реакції, емоційний стан та навіть характер мовця. Вони належать до інтер’єктивів — мовних одиниць, що включають вигуки, звуконаслідування, мовний етикет, а також слова заклику й відгону тварин. Інтер’єктиви мають яскраво виражену емоційно-вольову семантику, а їхнє вживання дозволяє створювати динамічні й емоційно насичені художні тексти. Ці елементи

[103] Булаховський Л. А. Розвиток мови. Лекція XIV. Основи мовознавства. Х., 1928—1929. С 292.
[104] Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія Ніжин: ТОВ 185 «Видавництво Аспект-Поліграф», 2005. С. 145.

унікальні тим, що не мають стилістично нейтральних варіантів, постаючи “суцільною стилістичною категорією”[105] .

Вигуки мають здатність безпосередньо відтворювати психологічний стан мовця, посилюючи емоційне забарвлення висловлювання. Вигуки є продуктивним засобом вираження емотивности, адже, за словами П. Дудика, вони є емоційно активними словами[106] .

1.3.5. Засоби вираження емотивности на синтаксичному рівні

Синтаксичні засоби володіють значним потенціалом вираження емоційних відтінків мови. Конструкції емоційного синтаксису не лише передають основний зміст повідомлення, а й відтворюють суб’єктивне емоційне ставлення мовця до предмета обговорення[107] .

Поетичні твори вирізняються скрупульозним добором і систематизацією синтаксичних засобів. Форма поезії має велике значення для вираження її змісту, “що досконаліша форма, що врівноваженіші синтаксичні компоненти тексту, то більш виразним зі стилістичного погляду, а отже й більш довершеним з погляду мистецького є сам твір”[108] . Вмілий підбір та вправне використання синтаксичних конструкцій підвищує рівень літературного твору, допомагає митцеві передати свої внутрішні переживання та торкнутися почуттів його авдиторії.

Синтаксичний рівень один з найбільш продуктивних в контексті вираження емотивности. Видатний український мовознавець О. Потебня у праці “Поетика і естетика слова” зазначив, що “… елементарна поетичність мови, тобто образність окремих слів і постійних сполучень, хоч би яка була

[105] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 47.
[106] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. - с.218.
[107] Артемова Л. В. Оцінно-емотивна домінанта експресивності сучасних іспанських аналітичних статей (на матеріалі періодичних видань “El Pans”, “El Mundo”, “ABC”) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. С. 13.
[108] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 185.

вона помітна, незначна порівняно із здатністю мов створювати образи із сполучення слів…”[109] .

Емотивність мови на синтаксичному рівні відіграє важливу роль у вербалізації почуттів мовця. Засоби вираження емотивности на синтаксичному рівні охоплюють різноманітні конструкції: окличні речення, риторичні запитання, інверсію, еліптичні та незавершені речення, які допомагають підсилити емоційне забарвлення тексту.

Використання цих синтаксичних прийомів дозволяє створити динамічну та емоційну структуру мовлення, що відображає психологічний стан мовця, інтенсифікує його переживання.

За словами І. Паров’яка, “категорія емотивності, спрямована на створення емоційного тла художнього твору і обумовлює емоційний вплив на читача, шляхом експресивного вираження автором через використання розмаїтих стилістичних прийомів та засобів експресивного синтаксису”[110] .

Через комплекс різноманітних синтаксичних засобів реалізується потреба вираження емоцій. Синтаксичні засоби емотивности можуть впливати на читача, викликаючи у нього певні уявлення та переживання, що, в свою чергу, формує емоційний фон художнього твору.

В. Шинкарук зазначає, що “реченнєві структури реалізують емотивну функцію способом експресії, при цьому емоційно-експресивні значення нашаровуються на основну інформацію і знаходять реалізацію в реченнях з емоційно-оцінними значеннями засобами експліцитного вираження”[111] .

За словами С. Шабат-Савки, “емотивність тісно пов’язана із системою мовних засобів, які за своєю лінгвістичною природою можуть відображати почуття, настрої, душевні переживання людини, що увиразнює передусім зв’язок емотивності з модальністю як визначальною синтаксичною

[109] Потебня О. О. Естетика і поетика слова. Київ, 1985. С. 15.
[110] Паров’як І. І. Емотивність художнього тексту у скопусі суміжних понять. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія «Філологічна». Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія». Вип. 44. 2014. С. 224.
[111] Шинкарук В. Д. Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінними значенням. *Studia Linguistica.* Київ. Вип. 5, 2011. С.36.

категорією”[112] . Пишучи про синтаксичні засоби вираження емотивности в художньому творі, мовознавиця зазначає, що ”синтаксичні одиниці експресивізуються і передають психоемоційний стан людини, яскраво вербалізуючи авторський задум“[113] .

На синтаксичному рівні для вираження емоцій використовуються питальні та окличні речення, речення спонукальної модальности, незакінчені синтаксичні конструкції.

Окличні речення. За формулюванням А.П. Грищенка: “Окличне речення – речення, комунікативне завдання якого полягає у вираженні мовцем емоційно-експресивної оцінки повідомлюваної думки за допомогою специфічного мовного засобу – окличної інтонації”[114] . А. Загнітко визначає окличними речення у яких ”..сконденсовано емоційно-експресивне забарвлення, передається емоційно-почуттєвий стан мовця“[115] .

Г. В. Навчук уточнює, що окличне речення реалізує емотивну функцію мови і виражається емфатичною інтонацією та використанням специфічних мовних засобів[116] . За твердженням мовознавиці ключовими характеристиками окличного речення є: виконання емотивної функції, наявність особливої інтонації, що на письмі реалізується за допомогою знака оклику, використання специфічних мовних засобів, що відображають емоції[117] .

Як відомо, окличними можуть бути розповідні, питальні та спонукальні речення. “Окличної модальності може набувати будь-який тип речення за метою висловлювання, якщо тільки його вимовити емоційно, з

[112] Шабат-Савка С. Т. Синтаксичні маркери емотивності в художньому дискурсі (контекст «Щоденника страченої» Марії Матіос): *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород, 2021. Вип. 18. С. 87.
[113] Шабат-Савка С. Синтаксичні маркери емотивності в художньому дискурсі (контекст «Щоденника страченої» Марії Матіос): *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород, 2021. Вип. 18. С. 87.
[114] Грищенко А.П. Окличне речення. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. Київ: Укр. енцикл., 2000. С. 400.
[115] Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк: ДонНУ, 2009. С.22.
[116]Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк: ДонНУ, 2009. С.22.
[117] Навчук Г.В. Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень у сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Кіровоградський державний педагогічний університет імені В.Винниченка. – Кіровоград, 2004. - с.16.

очевидною експресією, виражаючи таким способом якесь домінуюче почуття — радість, захоплення, подив, гнів, страх, переляк, відчай, гнів та ін” [118]

За словами мовознавиці С. Шабат-Савки: “Окличні висловлення передбачають репрезентацію вольових та емфатичних реакцій мовця, виражають комунікативну наснагу цілеспрямованого мовлення”[119] .

Питальні речення. Автори часто артикулюють емоції в питальній формі, “яка виявляється найрелевантнішою для вербалізації світу людських емоцій та почуттів, природною і необхідною для репрезентації емоційно наснаженого плину комунікації, для демонстрації балансу чи дисбалансу між комунікантами”[120] .

Питальне речення в поетичних творах є дієвим інструментом вираження емоцій. За визначенням С. Шабат-Савки, “Питальне речення – це висловлення адресанта, що вербалізує адресовану інтенцію запиту, спрямовану на одержання потрібної інформації щодо предмета думки, на її уточнення, на встановлення реальності чи ірреальності висловленого, на повідомлення емоційно-експресивного ствердження чи заперечення, спонукання співрозмовника до певної дії, вираження здивування, сумніву, оцінки тощо”[121] Важливе місце в аналізованих поетичних творах займають риторичні питання. “Риторичне запитання - це стилістична фігура в формі запитання, яке не потребує відповіді. Вживається для привернення уваги до певного явища, події. Відзначається великим зарядом експресії, тому широко вживається в усіх стилях мовлення”[122] .

---

[118] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 233.

[119] Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: «Букрек», 2014. С.117.

[120] Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 169.

[121] Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 39.

[122] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 240.

Цей тип питальних речень розповсюджений в різних функціональних стилях української мови: художньому, публіцистичному тощо, оскільки “сутність питально-риторичних речень втілюється в специфічній питальній

- риторичне запитання – інтонації і що думка-судження в них виражається з особливою емоційністю”[123] Риторичні питання поділяють на три моделі, залежно від мети мовця: емоційно забарвлене ствердження;
- риторичне запитання – емоційно забарвлене заперечення;
- власне-риторичне запитання[124] .

Риторичні питання не виконують функцію пошуку відповіді, їхня провідна мета - передати емоційне ствердження чи заперечення, тому для таких питань “характерне розходження між формою та ілокуцією”[125] .

Незакінчені речення. За словами П. Дудика незакінчені речення - це “початі, але недоговорені речення, якими виражаються перервані, до кінця не висловлені думки. Ці емоційно наснажені синтаксичні одиниці слугують ознакою схвильованого, пульсуючого мовлення”[126] . Досліджуючи незакінчені синтаксичні конструкції, С. Шабат-Савка визначає незакінченими речення “з потужною емоційно-експресивною наснагою, які виникають внаслідок обірваності, спланованого чи довільного переривання мовленнєвого ланцюжка в цілісному інтерактивному процесі“[127] . За твердженням мовознавиці незакінчені речення виступають ”конструктивним засобом вербалізації авторських інтенцій, відображенням емоційно-оцінного ставлення комунікантів до тих або тих явищ, подій, людей, вияскравленням душевних переживань і відчуттів”[128] .

---

[123] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 231.
[124] Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 174.
[125] Шабат-Савка С. Українськомовний питальний дискурс : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 173.
[126] Дудик П. С. Обірвані, або незакінчені речення. *Українська мова в школі.* 1995. № 4. С. 13.
[127] Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: «Букрек», 2014. С. 243.
[128] Шабат-Савка С. Т. Незакінчені висловлення як емоційно-експресивний маркер мовотворчості Ірини Вільде. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Том 33 (72) № 6, 2022. С. 60.

В. Пітель досліджуючи незакінчені речення виділив їх основні ознаки, а саме: структурну схему; предикативність; можливість бути засобом формування та вираження думок; здатність виконувати комунікативну та когнітивну функції[129] .

К. Шульжук визначає незакінченими ті синтаксичні структури, "у яких не виражені ознаки внутрішньої структурної організації і комунікативно-інформативної завершеності, однак вони не потребують будь-яких конкретних доповнень своєї граматико-змістової структури і цілком достатні для того, щоб виконувати комунікативну функцію речення, бути його особливим еквівалентом, що має свою відносно окрему сферу застосування і виразну стилістичну цінність"[130] .

Спонукальні речення. Спонукання — "це вербальний (словесний) процес, яким хто-небудь когось спонукає до певної дії, вчинку, стану душі тощо" [131] .

Серед інтенцій спонукань можна виділяють такі: вимога, наказ, заклик, побажання, просьба, запрошення, заборона, застереження, порада, умовляння, благання та ін. Відповідно до цього поділу і класифікують спонукальні речення на: наказові (імперативні) речення і такі, що виражають прохання, заклик, побажання, благання, пораду та ін[132] .

Спонукальні речення несуть сильний емоційний заряд, відповідно вони є ефнктивним засобом вираження емотивности.

Односкладні речення. В поодиноких випадках засобом вираження емотивности можуть бути окремі різновиди односкладних речень. Сама по собі односкладність не є маркером емотивности, але завдяки таким ознакам як компактність, однослівність номінативних чи абстрагованість від

[129] Пітель В. І. Функціонально-семантична структура незакінчених речень у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 українська мова. Івано-Франківськ, 2000. С. 5.
[130] Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. С. 144.
[131] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 232.
[132] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 232.

суб'єктности безособових речень, такі конструкції мають можливість вербалізувати емоції.

Коротка форма називних речень здатна викликати певні асоціації між номінованим явищем та емоційним станом, який воно викликає.

Безособові речення вказують на стан чи почуття безвідносно до особи чи персонажа, що дозволяє глибше пройнятися цим досвідом. Найчастіше односкладні засоби розкриваються як засоби вираження емотивности у констексті.

Стилістично-граматичні фігури синтаксису. Синтаксичні засоби є основою для багатьох стилістичних фігур та прийомів, які є надзвичайно дієвими у творенні емотивних ефектів.

Наука про фігури (лат. figura — образ, вид) мови знаходить витоки в античній класичній риториці. У другому розділі риторики "Диспозиція" розглянуто логічність та паралогічність, тобто фігуральність, мови. Оскільки Арістотель з'ясував, що існують скорочені ("приховані") силогізми — тропи[133] Первісно слово "фігура" використовували різьбярі та художники, а з розвитком риторики як науки фігури стали предметом дискусій.

Теоретик риторики Квінтіліан зосереджувався на вивченні фігурам. За словами філософа, фігури є артистичною формою мовного виразу. Він приділяв увагу двом значенням цього явища: " перше — це будь-яка форма, що має увиразнену думку; друге — це передбачений, цілеспрямований відступ від звичайного вишколу"[134] . Мислитель зазначав, що фігури - це ознака динамічності мови. Він вважав, що фігура повинна мати в собі "певний елемент новизни, відміни від звичайного виразу"[135] .

[133] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С.318.
[134] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 327.
[135] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 327.

За словами О. Пономарева, стилістичні фігури - це “особливі синтаксичні конструкції, що відзначаються оригінальністю форми”[136]. Стилістичні фігури застосовують як засіб логічного виділення та впорядкування. У творах художньої літератури фігури ”сприяють увиразненню лексичних засобів, посилюють їхні емоційно-експресивні можливості“[137] .

Продуктивними засобами вираження емотивности є стилістичні фігури на основі синтаксису: синтаксичний повтор, анафора, епіфора, симплока, зевгма, анадиплозис, асиндетон, полісиндетон, ампліфікація, градація тощо.

Повтор. В енциклопедії “Українська мова” знаходимо таке визначення повтору: “Повтор – фігура мови, що полягає у дво- або кількаразовому використанні в межах контексту в певній послідовності тотожних чи подібних (як у формальному, так і в семантичному аспектах) звуків, слів або їх частин, синтаксичних конструкцій, ужитих компактно або дистантно, для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту”[138] .

На думку О. Пономарева, повтором вважається “нагромадження однотипних мовних елементів (звуків, складів, слів, словосполучень) у певній синтаксичній одиниці”[139] .

Найпоширенішими видами повтору є анафора, епіфора, анадиплосис, кільце, простий синтаксичний повтор, дистантний антитетичний повтор, посилюваний повтор тощо.

Н. Кондратенко вважає, “фігури експресивного синтаксису передусім ґрунтуються на різноманітних повторах лексичних і граматичних одиниць. Специфікою повтору як прийому експресивного синтаксису вважаємо його синкретичність: з одного боку, повтор репрезентує тотожні лексичні або

[136] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 235.
[137] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 235.
[138] Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Українська енциклопедія, 2004. С. 496.
[139] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 235.

граматичні мовні одиниці, а з іншого – утворює своєрідний ритмічний малюнок і внутрішню симетрію тексту[140] .

Повтор посилює емоційну напругу поетичного тексту, як стверджує А. Загнітко, “повтор словоформи, словосполучення або речення являє собою порушення синтагматичного ланцюжка і вже цією своєю структурною особливістю спрямований на перетворення в експресивний прийом синтаксису”[141] .

- **Анафора.** Анафора (гр. anaphora піднесення) - стилістична фігура, що будується на повторюваних початках суміжних уривків мовлення[142] .

  •**Епіфора.** Епіфора або єдинозакінчення - це фігура, протилежна анафорі: повторення (повне або часткове) слів, речень та їхніх частин, строф у кінці суміжних відрізків тексту, а також звуків і звукосполучень у функції рими і внутрішньої рими[143] .

  •**Епанафора.**Епанафора (гр. Eppnaphora) або ж композиційний стик — синтаксична конструкція, в якій наступний уривок синтаксичної одиниці починається тим, чим закінчується попередній[144] .

  •**Хіазм.** Хіазм — це стилістична фігура зворотного синтаксичного паралелізму, в якому другій половині фрази властивий зворотний порядок слів[145] .

  •**Симплока.** Симплока (від гр. ἡ συμπλοκή -- сплетіння) — фігура, що поєднує у собі анафору і епіфору[146] .

---

[140] Кондратенко Н. В. Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського. *Записки з українського мовознавства.* 2022. Вип. 29. С. 316.
[141] Загнітко А. П.Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 830.
[142] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 237.
[143] Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 5 : П—С. С. 202-206.
[144] Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 5 : П—С. С. 202-206.
[145] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М — Я. С. 557.
[146] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М — Я. С. 393.

•**Кільце або рамкова конструкція.** Кільце — фігура, що полягає у повному або частковому повторенні у формі своєрідної рамки мовних одиниць на початку і в кінці синтаксичних і строфічних конструкцій або ж цілих творів[147] .

•**Анадиплозис.** Анадиплосис — стилістична фігура, що полягає у звуковому та словесному повторенні кінця попереднього віршового рядка й початку наступного[148] .

- **Рефрен.** Рефрен (франц. refrain) — уривок тексту, який час від часу повторюється, допомагаючи тіснішому об'єднанню його компонентів і наголошуючи на певному аспекті[149] . Рефрен слова, звороту, рядка або кількох рядків у межах твору чи його частини як підкреслення певної думки автора[150] .

•**Ізоколон.** Ізоколон — стилістична фігура, повторення у межах кількох рядків одних і тих самих слів і словосполучень (колонів) задля витворення синтаксичного паралелізму з анафоричними та епіфоричними компонентами, інтонаційного та смислового увиразнення поетичного мовлення[151] .

•**Поліптотон.** Поліптотон (дав.-гр. πολύπτωτον від πολύς «багато» + πτῶσις «відмінок»)— стилістична фігура, що полягає у використанні надміру відмінків, вживається у реченні при повторенні різних граматичних форм одного слова, переважно іменника та займенника для посилення стилістичної виразності[152] .

---

[147] Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 5 : П—С. С. 202-206.
[148] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. А— Л. С. 393.
[149] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 242.
[150] Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 5 : П—С. С. 202-206.
[151] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. А— Л. С. 407.
[152] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. М — Я. С. 242-243.

- **Антанакласис.** Антанакласис (грец. ἀντανάκλασις) — риторична фігура, що полягає у повторенні того самого слова, але у відмінному семантичному полі, обігруючи двозначні мовні звороти, ідіоми (дати меду і т. ін.), каламбури, омонімічні рими[153] .
- **Полісиндетон.** Полісиндетон (грец. πολυσύνδετον) — стилістична фігура, яка полягає в нагромадженні однакових сполучників та інших службових слів задля логічного чи емоційного наголошення кожного вимовленого компонента, здебільшого однорідних членів речення[154] . Полісиндетон існує за певним принципом: чим більший сполучниковий ряд, тим емоційнішим є значення однорідности [155] .
- **Асиндетон.** Асиндетон (гр. asyndeton) — стилістична фігура, що будується на пропускові сполучників між окремими складниками тексту[156] .
- **Ампліфікація.** Ампліфікація (лат. amplificatio збільшення) — стилістична фігура, в основі якої нагромадження синонімічних або однотипних мовних одиниць, які сприяють висвітленню зображуваного явища чи поняття в усіх аспектах[157] .

В художньому чи публіцистичному мовленні великі ряди однорідности є одним із засобів вираження емотивности. “Художня мова, особливо поетична, вдається до поєднання в однорідні ряди семантично віддалених одне від одного понять. Це посилює враження незвичайності, небуденності, збільшує емоційний заряд”[158] . “Великою кількістю однорідних членів речення

[153] Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С. 45.
[154] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. М — Я. С. 243.
[155] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 254.
[156] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 241.
[157] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С.238.
[158] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С.192.

створюється почуття комічності, яке ґрунтується на певній логічній невмотивованості, навіть стилістичній надокучливості”[159] .

- **Градація.** Градація (лат. gradatio підвищення) грунтується на розташуванні слів або висловів у міру наростання чи спаду їхніх семантичних та емоційно-експресивних якостей. З огляду на це розрізняють градацію висхідну та спадну[160] .

Градація — це стилістична фігура, що полягає у поступовому посиленні засобів художньої виразності задля підвищення (клімакс) чи пониження (антиклімакс) їхньої емоційно-смислової значущості образу[161] .

- **Анаколуф.** Анаколуф (дав.-гр. ανακόλουθον — «непослідовний, неузгоджений») — синтаксична конструкція, що не відповідає загальноприйнятим нормам, полягає в неузгодженості членів речення[162] . Використовується у поезії з метою ”посилення експресії поетичного мовлення, надання їй особливого колориту, постаючи різновидом вільності поетичної”[163] .

- **Паралелізм.** Паралелізм — стилістична фігура, що полягає у зіставленні чи протиставленні двох чи кількох образів, найчастіше явищ природи та світу людини[164].

О. Потебня вважав паралелізм модальною формою, що виникла із порівняння. Різниця між ними полягає у тому, що паралелізм виконує “сюжетно-композиційну функцію, пов’язує певні мотиви чи елементи стилю в художньому творі, особливо важливий у ліричному сюжеті, що розвивається за доби романтизму у творах В. Вордсворта, А. фон Шаміссо, В. Мюллера, А.

159 Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія»,2005. С. 47.
160 Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 238.
161 Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т.1. А— Л. С. 239.
162 Енциклопедичний словник класичних мов. Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків та ін. ; за ред. Л. Л. Звонської. 2-ге вид. випр. і допов. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 35.
163 Енциклопедичний словник класичних мов. Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків та ін. ; за ред. Л. Л. Звонської. 2-ге вид. випр. і допов. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 35.
164 Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М — Я. С. 182.

Метлинського, М. Петренка, в яких пейзаж втрачає описовість, набуваючи суб'єктивно-емоційного забарвлення"[165] .

Синтаксичний паралелізм формується з ситнаксично однотипних конструкцій, метою яких є "посилення комунікативного та експресивного значення висловлювань та об'єднання семантично різних елементів в чисельні синтаксичні єдності"[166] .

- **Зевгма.** Зевгма — стилістична фігура, яка виникає при об'єднанні однорідних членів речення, переважно підметів, одним дієслівним присудком, який стосується тільки одного з них[167] .
- **Антитеза.** Антитеза (грец. antithesis — суперечність) — стилістична фігура в художній літературі та ораторському мистецтві, що полягає у драматичному запереченні певної тези чи у вмотивованому контрастуванні смислових значень бінарних образів[168] .

Антитеза побудована на підкресленому протиставленні протилежних явищ, понять, думок, почуттів, образів. В основі антитези лежить антонімічна пара. Протиставлення допомагає автору створити виразний образ, зобразити емоційні картини, "у яких зіставляються прямі й переносні значення слів, використовується різке й несподіване зіткнення різнорідних понять"[169] .

Антитетичність у художніх текстах виражається через цілу систему антитез, побудованих на зіставленні або протиставленні однорівневих пар слів, структур (наприклад, колон у періоді) та частин тексту — аж до антитези, якою може бути весь текст[170] .

---

[165] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М — Я. С. 182.

[166] Ісхакова З.З. Морфологічні засоби вираження емоційності в чоловічих та жіночих текстах (на матеріалі англійської мови). *Вісник Бакирського університету.* 2009. Т. 14. № 3. С. 719.

[167] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. А— Л. С. 391.

[168] Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С. 48.

[169] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С.69.

[170] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 368.

- **Інверсія.** Інверсія (лат. inversio: перестановка, перевертання) — стилістична фігура художнього мовлення, що полягає у незвичному, часто одивненому розташуванні слів у реченні, очевидному порушенні синтаксичної конструкції задля смислового увиразнення висловлення[171] .

Інверсія часто вживається в художньому та розмовному стилях. Використовуючи цей прийом, автор зосереджує увагу слухача на тому члені речення, який виноситься на початок чи кінець[172] .

- **Парцеляція.** Парцеляція (франц. parcelle: "поділяти на дрібні частини") — фігура мелодики мовлення, в якій частини одного речення задля кращого їх сприймання інтонаційно та семантично розмежовують на відносно самостійні неповні комунікативні одиниці (фрази), відображаючи це на письмі розділовими знаками, задля наголошення на семантичній значущості інформації[173].

Парцеляція посилює емотивність твору, додає інтонаційної виразності, допомагає автору виділити основну думку та створити акцент на певних деталях.

Парцеляція дозволяє розділити цілісну синтаксичну конструкцію на окремі інтонаційно та пунктуаційно виділені частини. Внаслідок цього розподілу з одного речення виходить кілька частин, "з яких основна (більша) називається базовою, а менша — парцелятом. Стилістичний акцент зосереджується саме на парцеляті"[174] .

Парцельовані конструкції найчастіше вживаються у художній літературі. До прикладу, "у поезії парцеляція здебільшого посилює

[171] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. А—Л. С. 419-420.
[172] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 167.
[173] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М — Я. С. 188-189.
[174] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 369.

напруженість думки, виступає надійним засобом емоційного виділення кожного компонента"[175] .

- **Тавтологія.** Тавтологія — різновид плеоназму, спеціальне або випадкове повторення тих самих спільнокореневих або близьких за значенням слів, виразів з метою надання художньому мовленню емоційно-експресивного значення[176].
- **Еліпсис.** Еліпс, або Еліпсис (грец. ἔλλειψις брак, нестача), — стилістична фігура, яка засвідчує опущення певного члена речення чи словосполучення, що легко відновлюються за змістом; найпоширеніша в побутовому мовленні[177] .

Еліпсис використовують для посилення динамічности, емотивности, стислости, створення емоційної атмосфери. Зміст та граматичні форми еліптичних конструкцій дозволяють домислити потрібний член речення, водночас не ускладнюючи процес комунікації.

Еліпсис виник через потребу економії мовних зусиль, бажання передати динаміку, емоційне збудження чи розгубленість мовця, прагнення уникнути повторення слова, запит на посилення експресивности мовлення. Він найбільш розповсюджений у художній літературі[178] .

- **Парантеза.** У «Словнику іншомовних слів» дається таке визначення поняттю «парантеза»: « παρένθεσις, parenthesis (гр.) – введення у фразу елементів, часто не пов'язаних з нею синтаксично (вставні і вставлені слова, словосполучення і речення), що посилюють або доповнюють; виділяються розділовими знаками[179] .

---

[175] Загнітко А. П. Душа тисячоліть шукає себе в слові. С.2. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-7.pdf (дата звернення: 17.03.2024) .

[176] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М — Я. С. 455-456.

[177] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 263.

[178] Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. А— Л. С. 327.

[179] Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко; Худож.- оформлювач Б. П. Бублик. Харків: Фоліо, 2006. С. 413.

Парантеза виявляється “...коли в середину зв'язного мовлення вриваються слова, які мають якесь інше значення”[180] . Ця стилістична фігура сприяла більшому вираженню емотивности та збільшенню переконливости мовлення: “Коротка вставка надає промові емоційності, довга робить її розлогою, а велика кількість вставок призводить до перевантаженості”[181] .

Завдяки різноманіттю синтаксичних прийомів письменники можуть інтенсифікувати свої емоційні переживання та передати їх читачеві, формуючи емоційний фон твору. Висловлення авторського "Я" через образні асоціації й експресивний синтаксис сприяє створенню насиченого емоційного контексту, що збагачує художній твір.

1.3.6. Вираження емотивности засобами графіки

У творах художньої літератури автори нерідко використовують графічні засоби вираження емотивности. Завдяки таким прийомам, як виділення шрифтом (курсив, жирний шрифт, підкреслення), використання знаків оклику, багатокрапок, великих літер і розділових знаків, автори створюють ефект підвищеної емоційності та драматизму.

Графічні засоби вираження емотивності є важливим інструментом для підсилення емоційного змісту в текстах. Вони допомагають зосередити увагу читача на окремих словах чи фразах, підсилюючи їхнє емоційне забарвлення і передаючи тон, настрій та інтенсивність почуттів. У поєднанні з лексичними та синтаксичними засобами графічні прийоми формують повноцінну емотивну атмосферу тексту, роблячи його більш виразним.

[180] Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. С.47.
[181] Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. С.48.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Емотивність є об'єктом вивчення не лише мовознавства, а й філософії, психології та інших наук, що досліджують буття людини, адже емоції є невід’ємною частиною людської реальности.

Вивчення емоцій почалося ще з епохи античности й триває досі. Філософи різних періодів вважали емоції важливим фактором розуміння природи людського існування та взаємодії людини зі світом.

У психології емоції розглядаються як психічні стани, що реалізують ситуативні переживання та ставлення людини до різних об'єктів довколишньої дійсности.

Лінгвісти вивчають емотивність, її функції в мовленні, вплив на читача чи слухача, а також механізми вираження емоцій на різних мовних рівнях.

Складність такого феномена, як емоція, спричинила наявність в мовознавстві пари суміжних понять – “емоційність” та “емотивність”. Розгляд цих явищ дозволив виявити їхні характеристики та розмежувати їх: емоційність – це психологічна категорія, яка відображає психічний стан особи; емотивність – лінгвістична категорія, що характеризує здатність мови виражати системою різнорівневих мовних засобів емоційний стан мовця.

У художній літературі емотивність виконує важливу функцію у створенні емоційного фону та взаємодії між автором і читачем. Вона не лише передає почуття ліричного героя, автора чи персонажів, але й відображає авторське ставлення до зображуваної дійсности. Завдяки цьому читач отримує можливість глибше зануритися в твір та “прожити” заданий автором досвід.

Емотивність виражається через різноманітні мовні засоби на фонетичному, словотвірному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях:

- **Фонетичний рівень**: емотивність на цьому рівні реалізується через фонетичні засоби, такі як інтонація, ритм та темп. Прийоми асонансу та

алітерації посилюють ефект емотивности тексту, вербалізуючи стани спокою або ж тривоги.

- **Словотвірний рівень:** словотворчі засоби, зокрема використання афіксів, дозволяють надати певним висловлюванням згрубілости або пестливости, відповідно передати позитивні чи негативні емоції.
- **Лексичний рівень:** емотивність на лексичному рівні виражається через використання специфічних лексем (питомо емотивних — інгерентних і тих, що їх емотивність залежить від контексту — адгерентних), які здатні викликати певні емоційні відгуки у читача або слухача.
- **Морфологічний рівень:** емотивність на цьому рівні знаходить вияв через певні особливості частин мови, як от: кличний відмінок іменника, наказовий спосіб дієслова, вигуки, звуконаслідування тощо.
- **Синтаксичний рівень:** синтаксичні засоби, такі як окличні, питальні, спонукальні речення, а також стилістично-граматичні фігури на основі синтаксичних засобів створюють динамічне емоційне середовище та яскраво демонструють емотивність.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОСТИ У СУЧАСНИХ ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

2.1. Загальна характеристика поезії про війну та презентованих у ній засобів емотивности

2014 рік став переломним у житті кожного українця. З першими вибухами ворожих ракет, вистрілами артилерії, заходом російських окупаційних військ на українські території все наше попереднє життя, мрії, плани були знищені. Багато раніше важливих речей відійшли на другий план, першочерговим стало питання виживання української нації.

Письменники, журналісти, фотографи, художники, публіцисти, музиканти зіткнулися із новим викликом — фіксувати невідому, нову, незнану раніше реальність. Закарбовування подій та досвідів — запорука того, що ті не зникнуть у засвітах, а зможуть дійти до майбутніх поколінь. За словами С. Жадана: “Потрібні свідчення. Потрібні голоси тих, хто зважився й заговорив. Біль і радість потребують документації. Хоча би для того, щоби в майбутньому ми могли звіритися з цими голосами минулого, голосами з пам’яті, голосами з історії”[182] .

Таке документування є надзвичайно важливим для збереження національної пам’яти. Початок російської агресії ще більше посилив розуміння того, що окупант століттями вкладав безліч засобів для створення ефекту національної історичної амнезії. Заборона мови, літератури, фізичне знищення української інтелігенції — один зі способів агресора стерти наш народ із лиця землі, адже “Серед базових засад тожсамости надзвичайно-важливою є модель культурно-національної пам’яти, і якраз її послідовно

[182] Жадан С. В. Свідчити і пам’ятати. 77 днів лютого. Україна між двома символічними датами російської ідеології війни. Київ: Лабораторія, 2022. С.9.

фальшували, інкорпоруючи у свідомість кількох поколінь чужі спогади й оцінки. На майданах українських міст і сіл ставили монументи тим, кого реальні учасники історичних подій та їхні нащадки вважали ворогами й антигероями”[183] .

Саме тому надзвичайно важливо записати якнайбільше свідчень про наші трагедії, наших відважних та жертовних людей, наших справжніх героїв. Також необхідно фіксувати злочини та жорстокість росіян, щоб майбутні покоління достовірно знали обличчя наших ворогів. Хоча цей нелегкий і місцями болючий процес, проте “без нього ми ризикуємо лишити без пояснень купу деталей, спалахів та епізодів, з яких потім, з часом, буде складатися наша оповідь про цю війну, наша візія цих місяців, наша правда про біль та відвагу”[184] . Можливість свідчити — це обов’язок нашого покоління.

Російська агресія поставила під загрозу саме існування та виживання нашої країни, що природно викликало супротив з боку українців, зокрема і культурний. Українська література — це частина боротьби із російськими наративами. Серед різноманіття літературних жанрів поезія, завдяки своїй лаконічності, є найшвидшим засобом відтворення дійсности. Вона дає можливість спонтанно та миттєво відобразити почуття, емоції, переживання очевидців. Поезія закарбовує українську дійсність, тож вона певним чином документальна. Поети зображували реальність за вказівками власного чуття. Вони “описували дійсність так, як бачили і відчували її в моменті”[185] .

Нотування досвідів та подій — одне із основних завдань поетичних творів, оскільки національна пам’ять є однією з тих фундаментальних речей, за які нам завжди приходиться вести боротьбу. Адже “ традиція та культурна пам’ять дають підстави для потвердження окремішности націй”[186] .

---

[183] Агеєва В. За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. Київ: Віхола, 2021. С. 324.
[184] Жадан С. В. Свідчити і пам’ятати. 77 днів лютого. Україна між двома символічними датами російської ідеології війни. Київ: Лабораторія, 2022. С.7.
[185] Паплаускайте М. Хор історії. Замість післямови. 77 днів лютого. Україна між двома символічними датами російської ідеології війни. Київ: Лабораторія, 2022. С.218.
[186] Агеєва В. За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. Київ: Віхола, 2021. С. 26.

Сучасна російсько-українська війна, що триває з 2014 року, це далеко не перша спроба московської імперії знищити українську державність. Як писав Ю. Шевельов: “Історія культурних зв’язків між Україною і Росією — це історія великої і ще незакінченої війни”[187] . Варто згадати такі історичні події як зруйнування Києва володимиро-суздальським князем Андрієм Боголюбським у 1169 році[188] , литовсько-московські війни за володіння Києвом кінця XV-поч XVI ст., московсько-українські війни XVII ст. (за часи гетьманування І. Виговського, Ю. Хмельницького, П. Дорошенка) , московсько-українську війну початку XVIII ст. (в епоху Івана Мазепи), яка закінчилася Батуринською трагедією, більшовицько-українську війну (1917−1922 рр.) та українсько-білогвардійське протистояння (1918−1920 рр.), боротьба УПА проти радянської армії (1941-1953 рр.) Ці важкі, трагічні та героїчні часи знайшли відбиток в літературі українського резистансу. Тож наші сучасники продовжують справу своїх творчих попередників: Марка Боєслава, Зиновія Матли, Мирослава Кушніра, Марти Гай та багатьох інших. В цей час ми повертаємо забуті імена, а також творимо нову історію української літератури боротьби: “Сьогодні час вносить докорінні корективи до запланованого ворогом, що прагнув стерти з лиця землі і з пам'яті людей навіть елементарні згадки про героїзм повстанців, про Нескорений Дух нації. Не вийшло! Бо діє всесвітній закон — пам'ять воскресає у Слові, записаному кров'ю серця, гартом боротьби”[189] .

Сучасні поети творять історію та відстоюють можливість долати забуття, а також об’єднують всіх людей, що спільно переживають цей важкий час, адже нація за Е. Смітом, — це спільнота “члени якої плекають спільні міфи, спогади, символи, вартості і традиції, створюють і поширюють

[187] Шевельов Ю.З історії незакінченої війни. Київ: Вид. Дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. С.70.
[188] Грушевський М. С. Історія України-Руси. Том II. Розділ III. С. 6.
[189] Сеник Л. Подвиг нескореного духу. Повстанська ліра. Львів, 1992. С.8.

характерну публічну культуру й дотримуються спільних вартостей і спільних законів”[190] .

Поезію російсько-української війни можна поділити на дві групи: поезію військових та поезію цивільних. Кожен з них передає свій досвід і свою унікальну історію чи історію своєї родини, що є надзвичайно важливим явищем, оскільки із особистих і родинних історій можна вибудувати бачення історії народу загалом. Серед військових поетів можемо згадати Б. Гуменюка, В. Пузіка, В. Тимчука, О. Букатюка, П. Вишебебу, О. Герасим’юк, Я. Чорногуз, О. Хоменка, Надії (позивний “Професор”). На жаль, багато талановитих українських літераторів загинули внаслідок російської агресії, за даними ресурсу Читомо на 25 липня 2024 р., цей список налічує 114 імен[191]. З-поміж них полеглі герої: Г. Бабіч, А. Довгополий, М. Кривцов, І. Мисяк, А. Павленко, Ю. Руф, С. Скальд, І. Чернілевський, І. Цвіла.

Своїми переживаннями діляться також і цивільні: люди, які втратили дім, пережили окупацію, стали волонтерами, відчули особливу єдність зі своєю землею. Окремо варто виділити поезію рідних військових. Це жінки, що чекають своїх коханих: К. Міхаліцина, І. Цілик, Г. Крук.

Особливо важкою є поезія втрати. Серед поетів, що описують досвід прощання із близькою людиною, можемо згадати Г. Осадко, що втратила чоловіка — військового та письменника О. Осадка (позивний “Танго”), О. Шмигель, що пережила загибель свого нареченого — військового командира В. Голядинця (позивний “Камінь”), С. Поваляєву, в якої на фронті загинув син — громадський активіст та розвідник Р. Ратушний (позивний “Сенека”) .

Для багатьох із цих людей поезія виконує психотерапевтичну функцію. Спричинені війною, важкі емоційні стани при перенесенні на папір допомагають автору прожити їх, а також поділитись своїми переживанням з

[190] Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. Київ: Темпора, 2010. С.37.
[191] У списку загиблих на війні літераторів — вже понад 110 людей. *Читомо:* веб-сайт. URL: https://chytomo.com/spysok-zahyblykh-literatoriv/ (дата звернення: 14. 11.2024) .

іншими, знайти підтримку та позбутися відчуття самотности. Цим і пояснюється сплеск поезії на початку війни.

Проте не варто думати, що після цього кількість поетичних творів піде на спад, бо деякі митці акумулюють свій досвід, щоб з часом описати його з дальшої часової перспективи, як висловлюється Б. Гуменюк: “Я би радше назвав це накопиченням вражень у підсвідомості. Не написалося жодного рядка за цей час, навіть думки немає про те, щоби сісти ввечері та написати щось. Є єдине бажання — вбивати та бити гадів. Про літературу навіть не думається. Я дуже сподіваюся, що враження накопичуються, і якщо вдасться якимось чином вийти з цієї війни цілим та неушкодженим, то можна буде ці враження реалізувати в якісь тексти”[192] .

Підсумуємо словами С. Петлюри: “Потреба існування і потреба творчої праці вільного українського слова взагалі, а й військового зокрема, набирає особливої ваги: воно повинно зберегти традиції воєнної боротьби за державність, повинно створити й виплекати в тяжкі — переходові часи великі животворчі цінності й передати їх до вжитку своїому Народові в нових його змаганнях вибороти і охоронити власну Державу”[193] .

Для проведення нашого дослідження взято за основу поетичні твори про російсько-українську війну, написані, починаючи із 2014 року і по сьогодні. Виділені одиниці, що містять засоби вираження емотивности, проаналізовано через призму вираження емоцій: негативних (тривога, розгубленість, розпач, відчай, сум, скорбота, горе, безнадія, докір, обурення, страх, огида, зневага) чи позитивних (радість, рішучість, захоплення, спокій).

Розділи розташовано відповідно до ієрархії мовних рівнів, хоча засоби синтаксичного рівня кількісно переважають.

Граматичні засоби на морфологічному та синтаксичному рівнях є виразними та яскравими, однак емотивність може виражатися і на інших

[192] Пастух Т. Поезія в час війни. *Збруч:* веб-сайт. URL: https://zbruc.eu/node/112014 (дата звернення: 14. 11.2024) .
[193] Петлюра С. Завдання української військової літератури. Варшава, 1937. С.54.

мовних рівнях. Хоча це виходить за межі наших завдань, не можемо оминути фонетичні, словотвірні, лексичні та графічні засоби творення емотивности.

Фонетичні засоби. У сучасній воєнній поезії серед фонетичних засобів часто виявляється алітерація. Алітерація постає засобом вираження тривоги та напруги: *вони не вони вдалині вони відійди від вікна* (А. Грувер, Читомо); *рррубаємо просто в око /війна /війна* (О. Мамчич, Посестри); *мова, що ррр/ роздиррає як ррибу* (О. Мамчич, Посестри); *З півночі онде орда проривається/ І для цивільних нема укриття./ Брід-перебрід через річку в Романівці,/ Наша дорога від смерті в життя* (О. Ірванець, Посестри).

Цікавий прийом вираження емотивности на фонетичному рівні побудований "на деякому перекручуванні звиклої фонетичної форми слова, яке, незважаючи на це, не викликає непорозуміння"[194] . Часто його використовують для створення іронічного ефекту, наприклад: *збігаємо з п'ятилітньою донькою /з п'ятого поверху, /і на мить стає смішно: /ноги наші в повітрі бовтаються, /по-справжньому торкаємось /лише одне одного, /**космонавти, /коцмонавти*** (О. Коцарев, "Прогуляна повітряна тривога", Читомо); ***хаймерси/ шмаймерси**/ контратаки/ коти і собаки/ не було й не буде/ тьфу/ завтра переможемо/ які ми молодці* (М. Кривцов).

Звуконаслідування — це відображення звуків навколишньої дійсності через використання мовцем спеціально дібраних звуків[195] . Звуконаслідування у поетичних творах про російсько-українську війну можуть передавати емоції напруги та страху, адже нерідко вони наслідують звуки вибухів, пострілів тощо: ***Бах-х!!!** – вибухнула вціліла міна...* (Ю. Стахівська, Посестри). Такі ж емоції може передавати прийом звуковідтворення, що є пов'язаним із звуконаслідування. Звуковідтворення можна виділити тоді, коли "текст (писаний чи усний) наповнений звуками певних об'єктів природи, криками тварин, птахів, шумами машин, механізмів тощо"[196] . Наприклад: ***Бахнуло** у*

[194] Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності. Київ, 2000. С. 77.
[195] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 129.
[196] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія»,

сусідів – аж весь світ розколовся – і Анька той знак почула (Г. Осадко, Посестри); *Ще гучніше/* ***бахкає,/ бахкає/*** *спільне серцебиття* (Ю. Мусаковська, Посестри).

Словотворчі засоби. Серед них простежуємо використання специфічних афіксів, що провокують емоційні реакції у читача. Наприклад: *Тягнеться тихо смужка світанку/ Крізь дірку* ***бліндажику*** *(І. Чернілевський, Збруч: Поезія полеглих); З 2014 я все більше вірю/ в твоїх* ***ластівочок****,/ дорогий Миколо Леонтовичу (О. Лущевська, Читомо); світ без молодих вдів часом таких тендітних і юних/ зовсім* ***дівчаток*** *світ без сиріт світ без війни і болю (Б. Матіяш, Посестри); чи ще десь лишився* ***окрайчик*** *світу де є мир (Б. Матіяш, Посестри); йшов додому і дорогою зустрів* ***зайчика****/ а він передав тобі* ***смаколиків****/ це від* ***зайчика*** *вася/ це від* ***зайчика*** *(В. Духновський, "Фокуси з монетами", Читомо); Ворожі солдати, що йшли на село,/ Усі спотикались об її хату/ Об* ***малесенькі*** *вікна, об* ***дверці****/ Об горщик із пилом далекої зірки (М. Пономаренко, Збруч); Шелепоче сонце по лану рясному/ в повних* ***колосочках*** *в соняхах дрібних/ ні не повернутися багатьом додому/ тут посеред серпня ще лютневий сніг* (В. Тимчук, Збруч).

Із 2014 року "на додаток до досить частотних від початку 90-х років несхвально-іронічних (зовні ніби евфемістичних) перифразів на позначення Росії на зразок (наш) північний / північно-східний / східний сусід (наша північна сусідка і под.), сусідня (північна) держава прийшли вже відверто негативні – з членами словотвірних гнізд імпер- (імперія, імперський, неоімперський та ін.), колон- (колонізатор та ін.), окуп- (окупація, окупаційний, окупант та ін.; актуалізувалося гніздо деокупація: України, Донбасу, Криму та ін.), а особливо – агрес-"[197]. Для цих гнізд характерна широка лексична сполучуваність, якою можна виражати емоції **гніву, зневаги, огиди**: *Звучить мистецтво війни із горла/ російських танків та*

2005. С. 128.

[197] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 48-49.

*артилерії — /і моя українська поезія /то лиш пісня відчаю, яка хоче бути гучнішою /**за вибухи їхньої імперії** /гучнішою за треноси смертей / гучнішою за мовчання мертвих /та оціпеніння живих* (О. Герасим'юк, Збруч); ***Імперські Царі, імперські комуністи*** *— /Політика: таки варварська* (Б. Артрел "Ольга Павленко", "Українське серце" - с.59); *Це люди, що піднімають синьо-жовті прапори перед колоною озброєних **окупантів*** (В. Пузік, Читомо); ***Я застрелю окупанта**/ І танка підпалю/ Це все тобі кохана /Я тебе люблю* (А. Полунін, Читомо).

Також слова такого типу мають здатність виражати емоції **втрати, тривоги:** *залишені в **окупації**/ загублені на війні речі/ мають властивість повертатися* (Я. Чорногуз, Читомо); *що бачили заплющені очі залишених у бою на **окупованих землях**?* (Я. Чорногуз, Читомо); *тоді місце, де я народилася, **окупували** /(ми зараз тут)* (К. Хаддад "де мій дім", Посестри); *Чи море лежало/ відданим собакою/ біля ніг **окупованого міста**,/ радісно рикаючи й лижучи/ його порти і пляжі?* (К. Хаддад "У нас нема зброї", Посестри).

Лексичні засоби. Важливою властивістю емотивної лексики є вираження емоційної сфери певного народу та культури: "Емотивна лексика слугує важливим джерелом отримання інформації про емоції та емоційні явища певного етносу. Регулярність її використання в мовленні свідчить про той факт, що в ній закарбовані актуальні психічні поняття того чи того етапу історико-культурного й духовного розвитку відповідної лінгвоспільноти"[198] . В емотивних лексемах захована інформації про певні важливі історичні етапи життя національної спільноти.

У словнику емотивної лексики знаходять відображення національні трагедії та потрясіння. "Війна як особливий соціальний контекст позначається на когнітивній діяльності людей і справляє потужний вплив на ресурс

[198] Яковлєва В.Б. Взаємозв'язок ментальної та мовної системи. *Науковий Вісник Херсонського державного університету.* Серія: «Лінгвістика»: зб. наук. пр.Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. С. 201.

номінативних засобів української мови, зокрема через метафоризацію і реметафоризацію когнітивних Архетипів”[199] .

З початку російсько-української війни у звичне мовлення громадян України увійшли лексичні одиниці військового тематичного блоку [200] . Їх також використовують як засіб вираження емотивности, як спосіб висловлення емоцій **тривоги, напруги**: *він пише: боюся **касетних снарядів**,/ а інших – вже ні (К. Міхаліцина* (драма на два месенджери), Посестри); *Місяцями ми марно/ намагалися її спіймати,/ з приблизно таким же успіхом/ як ловили би ворожий “**Mavic**”,/ бігаючи по полю з корзиною і сачком* (Ф. Рудь, “Миша”, Читомо); *зчищую з зубів/ наліт панічних атак/ зчищую **танки бтри*** (Ю. Петрук, Читомо).

Стало знову актуальним напівсерйозне використання слова “паляниця” як засобу викриття росіян, яким важко його вимовити. Таким способом послуговувалися ще за часів Української революції 1917–
1921 рр[201] . Вживання цього слова у воєнній поезії є засобом вираження іронії, насмішки: *Скажи мені що таке **паляниця**/ Чому щоночі нікому не спиться* (А. Полунін, Читомо); *у полі ниці /лежать і **паляниця** /не вимовляють* (М. Лижов, Читомо).

Тема жертовности українців у сучасній літературі знайшла своє відображення через лексичні засоби, зокрема через використання топонімів, які стають символами стійкості та трагедії. Насамперед назв “українських міст і селищ, які виявили особливу стійкість в обороні, зазнали масованих руйнувань, перетворившись на “міста-привиди”, і щодо цивільного населення тих із них, що були тимчасово окуповані, російські війська чинили особливо жорстокі злочини, масові звірства, убивства, страти”[202] . Наприклад: *хто-хто*

[199] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С.5.
[200] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 14-15.
[201] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 31-32.
[202] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 72-73.

в рукавичці живе /Віктор із ***Маріуполя*** *що збирає мертвих на вулицях і ховає їх у братських могилах /Тетяна з* ***Чернігова*** *у якої більше немає дому хіба ця холодна рукавичка /дівчинка Катерина з* ***Києва*** *що народилася тут у бомбосховищі /Андрій із* ***Херсона*** *Ольга із* ***Сум*** *Юрій із* ***Харкова*** *Людмила з* ***Миколаєва*** *Олександр із* ***Бучі*** */Дарина Сергій Олена Адам Юлія Олег Ярослава* (Л. Панасюк "Не зупиняється", Посестри); *Хто зараз його кликав /до* ***Бучі****, /до трупів, /до траси поміж життями та літературами?* (В. Левицький, Посестри); *Спина до спини/ до* ***Бучі****,* ***Харків,/ Ірпінь, Маріуполь.****..* (Г. Петросаняк, Посестри); *світ роздивляється підписи до фотографій безліч разів/* ***маріуполь гостомель ірпінь бородянка чернігів буча*** (І. Ківа "[біженці. вокзал]", Посестри); *в кого руки заламано й скручено/ хто лежить по вулицях* ***Бучі****/ по дворах під дощем гниє* (В. Махно "Псальма Бучі", ПЕН); *поезія померла її/ закатували в* ***Бучі****/ й кинули в каналізаційний люк голою/ загорнули в украдений килим і залишили при дорозі/ і перед тим авжеж довго ґвалтували/ тому й нема більше слів* (Е. Євтушенко "#BuchaMassacre", Збруч); *називай наші усі імена:* ***Маріуполь, Буча, Ірпінь,/ Миколаїв, Київ, Херсон, Харків, Львів*** *і/і коли світ бачить нас на сторінках газет* (А. Грувер, Читомо).

Засоби графіки. З початком повномасштабного вторгнення багато людей стало використовувати "написання з малої літери власних назв – політико-адміністративних, географічних, особових (на позначення офіційних осіб), назв установ і організацій та ін., що стосуються нинішньої РФ і колишнього СРСР, а також офіційних осіб Республіки Білорусь, з території якої російські війська вели бойові дії проти України"[203] . Цей засіб виражає емоції огиди та крайньої зневаги до цих осіб чи країн: *скільки мерців моїх – стільки/ подохне* ***росій*** (О. Авербух, Посестри); *Вони завдадуть тобі трохи* ***путіна****, /Тільки ж не плутай* ***путіна*** *з* ***пушкіним*** (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо).

[203] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 74.

За даними “Української правди” від 21 вересня 2023 року: “Національна комісія зі стандартів державної мови ухвалила, що написання назв “російської федерації” з малої букви не буде вважатися відхиленням від норм у текстах неофіційного характеру”[204] .

Вживання великої літери навпаки є засобом вираження **поваги та захоплення**: *не бути тобі розстріляним, лататимеш рани на **Її** тілі* (Т. Ріль “Волонтер”, Посестри); *де **Ти** є* (О. Авербух, Посестри); *Лихоманка опівдні — **/Непереможний Серпень**,/ Трикутні хмарини,/ Прицвяховані до **Вічності*** (Б. Артрел “Літо в Криму”, “Українське серце” - с.27); *Просто в **Серця Світу**,/ Де Київ/ Перекачує кров до пустого **Передсердя**,/ & Україна **Джерело Совісті*** (Б. Артрел “Погляд на Кириличні вулиці Києва”, “Українське серце” - с.43); *Тож будь причетним до **Всього**,/ Навіть відсутністю своєї причетності* (Б. Артрел “Погляд на Кириличні вулиці Києва”, “Українське серце” - с.43); *Тільки **МИ** зупинимо цю зграю, / Тільки **МИ** зупинимо катів* (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих); *І душі гордістю наповнювати вщерть/ За **Волю, Честь та Славу** України!* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих).

Також велика літера може виражати емоції **здивування та шоку**: *вони питають її ротом –/ як можна **ЦЕ** –/ простити?* (О. Степаненко “*мова ненависті”, посестри); і мені б хотілося чимдуж/ віри в **БУДЬ-ЛЯКЕ** занотоване слово* (Т. Ріль, Посестри).

Новими символами російської агресії “зовсім несподівано стали після повномасштабного вторгнення РФ в Україну з 24 лютого 2022 року деякі елементи латинської графіки – літери V (розм. вешка) і особливо Z (зет, розм. зетка), що ними маркувалася різна бойова техніка (танки та ін.) російських військ в Україні[205] .

[204] Назви країни-агресора з малої букви в неофіційних текстах не є відхиленням від норм української мови. *Детектор медіа*: веб-сайт. URL: https://detector.media/infospace/article/217159/2023-09-21 (дата звернення: 16.02.2024).
[205] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 75.

Використання цих символів в українській воєнній поезії є засобом вираження **гніву та агресії** на ворога: *я підійшла би до кожного/* ***z-брата*** *визволителя/ до кожної* ***v-сестри****/ і дякувала б/ дякувала/ дякувала/ стискаючи їх у обіймах/ доки не посиплеться попіл* (О. Степаненко, ПЕН).

Цікавим способом вираження емотивности на графічному рівні є незвичне використання засобів пунктуації. Пунктуація може додавати до повідомлення нові сенси та робити його більш "візуальними". Наприклад, вірш українського військового О. Букатюка: **:** /*це більше ніж вірші бо/ ти на менше не заслуговуєш/ це більше ніж вірші/ бо поезія – те що* ***нави:ріст**** *серця/ це більше ніж вірші/ якщо вірші лише зі слів/ це більше ніж вірші/ бо подивися на них/ і спробуй в них не заНУРиТись/* ***:***[206] (О. Букатюк). Двокрапка у цьому вірші є не лише розділовим знаком, а й засобом творення нового сенсу, а саме, як зазначає автор: "нави:ріст, нава – поздовжня частина християнського храму, розчленованого колонадами, стовпами або арками на головну (середню) і бічні. Нави ріст – це вже для інтерпретації читача". Інтерпретувати неважко, оскільки двокрапка розділяє рядок на частини, посилюючи смислову і синтаксичну цілісність кожної з них. У результаті виходить: "поезія – те, що нави" (поезія — як частина церковної архітектури, вона має сакральний зміст); поезія — "ріст серця" (поезія робить серце здатним глибше відчувати, вміщати більше)[207] .

[206] Гаврилюк Н. На виріст серця. Про поезію Олександра Букатюка. *Збруч.* 19.10.2024. URL: https://zbruc.eu/node/119720 (дата звернення: 20.10.2024).
[207] Гаврилюк Н. На виріст серця. Про поезію Олександра Букатюка. *Збруч.* 19.10.2024. URL: https://zbruc.eu/node/119720 (дата звернення: 20.10.2024).

2.2. Морфологічні засоби вираження емотивности

Ми визначили, що серед аналізованих поетичних творів, найбільш продуктивними у вираженні емотивности є категорії іменника та дієслова, також значними стилістичними можливостями наділені прикметники, вигуки та звуконаслідування.

2.2.1. Емотивність іменника

Іменник — одна із найбільш продуктивних у вираженні категорії емотивности частина мови.

Серед засобів вираження емотивности на іменниковій основі в українській художній мові важливу роль відіграють незвичні форми множини. “Множина абстрактних іменників властива й художньому стилеві та публіцистиці, тут вона є експресивним засобом”[208] .

Використання множини для абстрактних іменників у художньому та публіцистичному стилях дозволяє підсилити експресивність висловлювання. Наприклад, форми на кшталт "*життів" чи "батьківщин*" створюють ефект узагальнення та посилюють емоційний вплив на читача, виражаючи значущість та непоправність втрат: С*орок тисяч* ***життів*** *тому/ безцінних і непростимих/ моїх золотих/ моїх незагойних/ життів* (О. Степаненко “мова ненависті”, посестри) *одяг мерців моїх кровоточить/ крізь великий оглухлий мур/ лакейських передпокоїв/ моїх* ***батьківщин*** (О. Авербух, Посестри).

Форми множини можуть досягати також і власні однинні назви, внаслідок використання цього прийому “привноситься у мовлення значеннєво-стилістичний відтінок узагальненості, легкої іронії чи й недоброзичливого ставлення до особи, явища”[209] : С*кільки мерців моїх – стільки/ подохне* ***росій*** (О. Авербух, Посестри).

Водночас подібний прийом може нести й позитивну конотацію, зокрема, через висловлення національної єдності чи життєствердної сили:

[208] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 189.
[209] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 189.

плачу отже існую бо плач передує усьому/ наче крик немовляти живий із живих ***Україн*** (М. Кіяновська, Посестри).

Ще одним важливим засобом вираження емотивности у воєнній поезії є кличний відмінок іменника. Він може виражати значну кількість емоцій, які визначаються залежно від об'єкта звертання.

Негативні емоції:

- **Гнів, прагнення помсти:** *спомини вплетені натуго в зрізані коси/ білі нічні абрикоси —/**кате**, тобі не здалося/ вистоїм/ виростем/ виживем/ і помстимося!* (Є. Жарікова, Читомо); *Осліп ти, **вороже**, невчасно, /Став примітивним на нещастя, /Всі твої дії це провал, /Позор і осуд на загал!* (О. Шмигель); *набряклі повіки — але ж ні! /це не я /хтось стежить за кожним рухом /з морозяної пустелі випалених зіниць — /ану ж схиб, **чужинко**!* (О. Степаненко, Читомо); *У мене щоразу одне і те ж –/Від свого водія, **вороже**, не втечеш!* (М. Ільтьо, Посестри).
- **Сум, скорбота:** *Найм'якший камінь — язик у роті,/ ніяк не перевернеться сказати тобі: спокійної ночі, **друже**,/ спокійної ночі* (О. Герасим'юк, Читомо); *шепоче: **смерте**, він ще не дозрів, він такий ще зелений,/ у його житті не було ще нічого/ солодшого за ту нехитру немиту полуницю* (Г. Крук "мама", Посестри); *каже, іди собі, **жінко**, доки тиша/ у мені не лишилося нічого живого,/ крім тебе* (Г. Крук "ПТСР", Посестри); ***мам**, ну чого ти.. не плач* (К. Міхаліцина (молитва до стелі), ПЕН); *Мама?.. **Янголе**, де вона? Ну ж бо, знайди мою маму!* (Г. Бабіч, Збруч: Поезія полеглих); *Тихо, **дитятко**. Все вже скінчилось. Не бійся. Ти вдома./ Мама прийде ось-ось. Я вже кличу. Хоч так і не варто…*(Г. Бабіч "Янголята", Збруч: Поезія полеглих).
- **Страх, тривога:** ***Війно-війно,** ти кривавий океан* (С. Богдан, "Війна. Корал", Читомо); ***Мамо**, по кому ж він калатає, /**Мамо**, ти знаєш*? (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо); *чуєш, **брате**, а ще в інтернет-мережі.. тільки крапка зелена – чекаєш: засвітиться ось/ ми з тобою залишилися*

на межі – поміж твердю, водою і небом – нічого іще не збулось (С. Поваляєва, Читомо); – ***мамо****, візьми трубку, другу годину просить жінка у підвалі багатоповерхівки, /вперто і глухо, не припиняючи вірити в чудо* (Г. Крук, Читомо); ***Бабусю****, пекло не таке, як ти описувала мені малій* (М. Ільтьо, Посестри); ***Мамо і тату,*** *в нас уже тиждень війна* (Г. Осадко, Посестри); *теплі речі, якби війна затягнулась до холоду – /в бомбосховищі, знаєте,* ***діти****, не вмикають опалення* (Г. Крук, Посестри); ***смерте****/ що порятувала від життя стількох людей/ назви кожного на ім'я* (Гладун Д., Панасюк Л. |||назвати|||кожного|||на|||ім'я|||, Посестри); ***Біженко****, твої ноги обійшли пів Європи, де тільки їх тепер не носило* (Ю. Ілюха, Збруч);

- **Іронія, сарказм:** *Та вірю я,* ***братішки****, що давно/ Ви ядерну всю пробухали зброю* (Є. Чуприна, Читомо); *Я застрелю окупанта/ І танка підпалю/ Це все тобі* ***кохана*** */Я тебе люблю* (А. Полунін, Читомо).
- **Докір:** *перестали зв'язувати, де світ розірвався на до війни і після / вздовж нерівного згину плакатика «no war», /який ти викинеш у найближчий смітник, /ідучи із протестів додому,* ***російський поете*** (Г.Крук, Читомо); *не треба так/* ***світе****/ не роби нас/ слабких/ сліпою плямою* (Т. Ріль, Посестри).

Позитивні емоції:

- **Радість, любов:** ***Дорогий Миколо Леонтовичу,****/ пришли її в кожен дім(О. Лущевська, Читомо); приходьте,* ***друзі****!* (О. Степаненко "мова ненависті", посестри); *Сказав Соні: «****Ну красуне****, тримай мою кицю./ Якщо виживу – повернуся./ І фотки її надсилай* (Г. Осадко, Посестри); – *Оцю бери,* ***Анько*** *валізу! Тільки оцю!/ Так вона схожа на тебе, ну просто ти,* ***Анько****!* (Г. Осадко, Посестри); *знизу хтось дописав:/ "****Сонце****, хто тебе змусив так думати?*" (М. ривцов, Читомо); *Спи,* ***моє серце****, /Спи,* ***моє сонце*** (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо); ***Соняху найпрекрасніша квітко/ українських земель*** (Д. Зєльчютє, переклад за англійським

підрядником, наданим автором : Елла Євтушенко, Читомо)*; а тутешня весна й тутешні вітри/ мені за тебе,* ***мам*** (К. Хаддад, Посестри); *«Серце твоє цінне,–* ***Лідо****, – серце коштовне/ Ось твої теплі спогади, все добре, що відбулося,/ А ось твоє горе,* ***Лідо****, пекуче і невимовне* (М. Ільтьо, Посестри); М*оє серце схоже на решето,* ***дядьку****, у кожній дірочці проростає пагін любові* (М. Ільтьо, Посестри); Т*ретього дня бракнуло тканини,/ то ми із сестрою розпотрошили вашу шафу:/ всі ті прекрасні шалики, які ти,* ***мамо****, вдягала весною,/ постільну білизну, що купила для внучки,/ татові майки й сорочки із льону* (Г. Осадко, Посестри); ***Тату****, твій Путивль наші відбили* (Г. Осадко, Посестри); *Ви не хвилюйтеся,* ***мамо і тату*** (Г. Осадко, Посестри); ***Вітчизно****, що вічно втішаєш і просиш,/ ниєш в легені стороннім предметом,/ лиши мені на майбутнє цю розкіш –/бути соняшником і очеретом* (С. Жадан, Посестри); ***Юстине, сину,****/ Пишу тобі з часу, де кров і глина/ В єдинім цілім, в очах і стінах,/ Рубін с карабіном римує дитина –/Це час, де Апофіс тримає пір'їна./ Це час,* ***Юстине****, його не стане,/ Обойми берегти обійме Лета,/ Корони розтануть обік Корану,/ У часу,* ***сину****, є тільки нетто,/ Я теж не вічно в долонях Геби/ Вдивлятись буду в її вуаль (*А. Довгополий, Збруч: Поезія полеглих); *І так,* ***коханий****, бачила я їх,/ великі, сильні, білі-білі крила, не на яву, а у душі твоїй, якою я так сильно дорожила* (О. Шмигель); ***Моя прекрасна,*** *я біля тебе*(А. Довгополий, Збруч: Поезія полеглих); *Мене купила моя ж могила, / Молися за мене,* ***пташко*** (А. Довгополий, Збруч: Поезія полеглих);

- **Надія, сподівання:** *тільки шепоче по-своєму, по-морському:/****жінко****, він ще до тебе повернеться,/ твій Азов* (В. Амеліна,Читомо); *А ти співаєш, співаєш, як дощик іде,/ Де ж ти,* ***мій котику,*** *де, /За які поля, за які моря/ За тобою бігтиму я – /Туди де щедра, родюча земля, /І де / Ніде/ Злих немає людей* (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо); ***хлопчику мій,*** *– шепоче, – м'ячик твій десь жиє,/ сонце співає з неба ишням і мурашні* (К.

Міхаліцина (молитва до стелі), ПЕН); *до мене випурхни,/* ***радосте моя тиха****,/ сядь мені попід серце,/ стріпнися* (К. Міхаліцина, Збруч); *нагадай мені,* ***радосте,****/ що я ще на тебе здатна* (К. Міхаліцина, Збруч);

- **Рішучість:** – ***Сестро,*** *іди і дивися*!
- (О. Степаненко "Sister, walk in the air", Посестри); "*Тихо****, серце моє,*** */заткнися, /завмри, /зараз не час"* (Ю. Мусаковська, Посестри); *"час повертатися* ***сестро*** *не випускай руки*" (Ю. Мусаковська, Посестри); "І *у радісну днину, й в скорботі німій/ Я тебе не покину,* ***Києве мій!****"* (О. Ірванець, ПЕН).

У поезії сучасної російсько-української війни автори часто звертаються до Бога, шукаючи у вищих силах підтримки, відповіді або полегшення у важкі часи. Ці звертання дозволяють поетам передати найглибші людські переживання, відбиваючи складну палітру емоцій, пов'язаних із війною. Звернення до Бога виражає і надію на захист, і віру в справедливість, що особливо важливо в умовах невизначеності й небезпеки. Водночас такі звертання можуть звучати як крик душі, що передає відчай і біль від втрат. Звертання до Бога передають різні емоції:

Негативні:

- **Тривога, прохання про допомогу** — "*Дробляться кості... Лиш чути: "Врятуй,/ Видибай, Боже, з-під Дибальцевого,/ З аеропорту телепортуй"* (І. Малкович, "Яксунені береги"); "*Боже, не дай затихнути голосу люті*" (Г. Крук, Читомо); *"з серця, що б'ється віднині за кожного, чуй його, Боже,/ голос ненависті в світі, де голос любові так мало може*" (Г. Крук, Читомо); *"Господи, як там в Тичини:/ «І Бєлий, і Блок, і Єсєнін»/ як вони нас оточили/ з усіх чотирьох обсіли"* (В. Махно, Читомо); *"Боже, скажи, що ти/ тримав його за руку"* (Ю. Мусаковська, Посестри); *"Господь моєї абетки/ врятуй моїх мертвих/ запиши їх імена/ українською*" (Гусейнова О. "На поверхні", Посестри); *порятуй, Милосердний, народ мій веселий спаси"* (М. Кіяновська,

Посестри); *“порятуй, Всеблагий, щоби нам перемога настала”* (М. Кіяновська, Посестри); *“Та все ж я волаю, Боже. Ти чуєш, Боже?*” (М. Кіяновська, Посестри); *“благає: не клади його, Боже, скраю, /не сип його градом, Боже”* (Г. Крук “мама”, Посестри); *“дай, боже, йому сил проти течії”* (Г. Крук, Посестри); “*боже вивітри руськую пару”* (О. Авербух, Посестри); “*відчини двері/ господи мій, і відпусти нас”* (О. Авербух, Посестри); “*Сине Маріїн, не слухай порад,/ Бери їх на плечі, винось, виводь”* (М. Савка “Сине Маріїн, не слухай порад”, Збруч); *“Сине Маріїн, виводь, тримай,/ Кров зупиняй, накладай свій жгут./ Просто будь поруч з ними всіма./ І мені буде легше тут”*(М. Савка “Сине Маріїн, не слухай порад”, Збруч); *“Боже, просто дай сили і зброї, щоб стиснути горло навалі,/ Дай дістатись своїх, а вже далі – ми воскреснемо точно”* (Г. Бабіч “Дзвони мовчать – сирени гучніше за Великодні дзвони”, Збруч: Поезія полеглих);

Позитивні:

- **Надія** —*“Боже Боже ти ж бачиш: /Це - ми /Що з океану туги /Завзялись збити грудку /Потужності - /Тут /Дозріває /сила”* (І. Малкович, “Яксунені береги”); *“Надіюсь Боже бачиш все/ І розумієш ти мене”* (О. Шмигель);
- **Цікавість** —*“боже, скажи мені чесно —/страшно вмирати тому хто невдовзі воскресне?*” (Є. Жарікова, Читомо);
- **Спокій —** *“твій світ Боже/подекуди ще такий подібний”* (Б. Матіяш, Посестри); “*господи, ти вділяєш /кожному різну міру”* (Г. Крук, Посестри);*“ми сіль цієї землі/ кинута у твої, господи, очі*” (О. Авербух, Посестри);
- **Захоплення** —*“Вони здіймались вгору до небес/ До тебе, Боже, завжди прямували/ і навіть в тих місцях, де завжди морок й смерть,/ вони ту нечисть ними проганяли”* (О. Шмигель);
- **Рішучість** — “*Я витримаю, Боже”* (О. Забужко “Красноґруда”, Збруч).

У деяких поезіях присутнє звертання до Діви Марії, зазвичай воно передає інтенції прохання/благання та відображає емоції **надії, сподівання:** "*Маріє Діво така різна і все та сама/ дівчинко що говорила з архангелом жінко на віслючку/ мадонно у царських шатах/ молися за нас"* (Б. Матіяш, Посестри); *"прекрасна жінко дороговказе що світить у пітьмі/ ясна зоре королево небес повелителько океанів/ пані в червоних черевичках/ вдивляємося в тебе на іконах про щось просимо/ говоримо часом як до далекої а ти поруч/ доторкаєшся до плеча усміхаєшся а часом плачеш"* (Б. Матіяш, Посестри); *"царице всього поглянь на нашу згорьовану землю/ подивися на небо яке розриває не лет птахів і сонмів"* (Б. Матіяш, Посестри); *"царице морів неба землі володарко світла/ поспіши до нас на допомогу"* (Б. Матіяш, Посестри); *"порятуй, Божа Мати, молю Тебе днесь як молила/ порятуй людське серце, о Радосте чиста свята"* (М. Кіяновська, Посестри); *"дай Покрову Свою дай звитягу/ дай, Мати, любов*" (М. Кіяновська, Посестри); *"дай нам Радість, Пречиста, щоб ми не забули радіти*" (М. Кіяновська, Посестри).

Кличний відмінок іменника є одним із найбільш вживаних морфологічниxx засобів вираження емотивности.

2.2.2. Емотивність прикметника

У поетичних творах російсько-української війни автори часто звертаються до використання епітета. Цим засобом можливо передати як позитивні, так і негативні емоції.

Позитивні:

- **Захоплення** *—"лишень у таких селах і варто пити вранішню каву ці* ***незбагненні*** *весняні дні" (О. Клеменсен, Посестри);*
- **спокій** *—"ще* ***рятівна*** *небесна просинь/ не проглядається здаля/* ***лякливим*** *цвітом абрикоси/ сміється встелена земля" (І. Андрусяк, Посестри); "проллється сяйвом* ***цілющим*** *вихорів* ***золотих****/ у кожні*

зболені *груди, у кожне серце* ***тісне*** *" (К. Бабкіна, Читомо); "Ти, головне, повертайся, здолавши/* ***Чистого*** *зла* ***непрожований*** *стогін,/ І відпускай цю ненависть назавше/ Посеред* ***мирної тиші густої*** *" (І. Цілик, "Повертайся додому", Читомо).*

Негативні:

- **сум** *—"сорок тисяч життів тому/* ***безцінних і непростимих****/ моїх* ***золотих****/ моїх* ***незагойних****/ життів" (О. Степаненко "мова ненависті", посестри);*
- **тривога** *— "****моторошні і прекрасні*** *чорні кістяки сосен" (Е. Євтушенко, Посестри); "вслухається у голоси мертвих/* ***шерехкі*** *як соняшникове листя/* ***гострі і незгасимі*** *" (О. Степаненко "мова ненависті", посестри); "оживати о 4 ранку в* ***чужому*** *ліжку /на* ***чужій*** *білизні/ між* ***чужих*** *стін/ розуміючи/ що навіть тіло оце —* ***чуже****/ я не знаю його" (О. Степаненко, Читомо); "****Зимного, голого, дощового*** *дня. Такого осіннього, що майже зимового" (Г. Осадко, Посестри);*

Цікавим явищем воєнної поезії є кольори епітети. Як відомо, у сприйнятті кольорів зберігаються певні асоціативні зв'язки. В аналізованих поезіях ми виділили два найбільш вживаних кольори - червоний та чорний. Така колірна символіка виразно передає атмосферу **тривоги, напруги й неспокою**, які пронизують сучасну воєнну поезію: "*Я йду по* ***чорній*** *вулиці/ на* ***чорне*** *світло/* ***чорні*** *машини/ виїжджають на* ***чорне*** *шосе./ У* ***чорному*** *небі/* ***чорні*** *птахи із металу"* (М. Кривцов, Читомо); "*У* ***чорному*** *озері неба/ вистрибують п'ятеро* ***чорних*** *рибин/ на крихти* ***чорного*** *хліба"* (М. Кривцов, Читомо); "*Душа моя зараз* ***чорна****/ як осіннє зоране поле/ але ніщо не зупинить весну/ час якої настав"* (О. Каданов, Збруч); "*Десятий день ідуть /дощі з червоного каміння"* (О. Каданов, Збруч);*"Я шукаю* ***червоні*** *двері/* ***червоні*** *двері шукають мене/* ***червоних*** *дверей не існує у* ***чорному****/ як зуби, які уразив карієс/ світі"* (М. Кривцов, Читомо); "*хто рухається/ в будинку* ***темному****/ напроти твого будинку* ***темного*** */будинку/ в якому/ поворухнулося/ твоє* ***темне***

волосся?” (О. Коцарев, “Прогуляна повітряна тривога”, Читомо); “*Вогонь* ***червоний****./ Вогонь* ***чорний***” (Гусейнова О., Посестри); *“засурмили / у* ***чорні*** *сурми / задзвонили / у* ***чорні*** *дзвони / дрозди”* (Д. Гладун “42”, Посестри); *“з чорної стелі стежка води біжить./ в* ***чорному*** *кутику* ***чорний*** *дрімає павук”* (К. Міхаліцина (молитва до стелі), ПЕН).

Високий рівень емотивности притаманний емоційно-оцінним прикметникам. На думку І. Кононенко, “серед усіх частин мови прикметник має найбільш оцінний потенціал, оскільки в предметній, соціальній та духовній сферах існує значно більше властивостей, якостей, прагматичних і емоційних оцінок, аніж самих предметів, подій, осіб, яким вони належать або номінально приписуються”[210] .

Прикметники з позитивною чи негативною оцінкою також додають до тексту особливого емоційного забарвлення, показуючи авторське ставлення до описаних явищ: *“на війні ніхто ніколи не вирішує загинути в бою/ (це* ***нікчемна*** *книжна романтика), однак…” (Я. Чорногуз, Читомо); “але/ і води* ***отруйні****/ і бестія* ***люта****/ також ними/ гидують” (Р. Кузик, Читомо); “Сьогодні знову копаємо землю/ Цю* ***ненависну*** *донецьку землю” (Б. Гуменюк, “Заповіт”, Читомо).*

Одним із стилістичних ресурсів прикметника є ступенювання. Інколи вживання вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників, нагромадження таких одиниць або нетипове вживання ступенювання сприяє створенню емотивного ефекту: *“і хто безгрішний, той перший кине у тебе камінь,/ а хто* ***найближчий****, кине* ***найбільший***” (Е. Євтушенко, Посестри); “*Скажи, що ти /крутив йому /****накрасивішу*** *кінострічку /з яскравими кадрами дитинства та юності”* (Ю. Мусаковська, Посестри); “*правда на твоєму боці, але це твій* ***найтемніший*** *бік”* (Г. Крук, "Ніколи уже не буде тихо і темно": 15 нових віршів членів Українського ПЕН про війну); “*залишивши безсмертя запитанням,/ на які* ***наймудріший*** */на які* ***найсміливіший*** */не неважиться*

[210] Кононенко І. В. Лексико-синтаксичний потенціал прикметника у слов’янських мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філолог. наук: спец. 10.02.03. «Слов’янські мови». Київ, 2009. С. 9.

дати відповідь” (Я. Чорногуз, Читомо); *“чи придумував хто/* ***далекішу*** *відстань”* (М. Мохнацька, Читомо); “*Немає нічого* ***тривкішого*** *за них,/ нічого* ***непроминальнішого****”* (Ю. Мусаковська, Читомо); *“там броня – земна мантія /залізному вовку її не згризти /вогнедишному дракону її не розплавити /ані* ***найпідступнішій*** *зраді її не розворушити /ані* ***найогиднішій*** *сирені повітряної тривоги /не пробратися в укриття*”(К. Хаддад “залізну сумку твого”, Посестри).

Отже, прикметник є важливим засобом вираження емотивності у сучасній українській поезії російсько-української війни. Його здатність надавати текстам емоційної глибини досягається за допомогою епітетів, кольорових асоціацій, емоційно-оцінних характеристик та ступенювання. У поетичних творах прикметники виступають не лише засобом опису, а й потужним інструментом створення емотивної атмосфери тексту.

2.2.3. Емотивність дієслова

До дієслів як засобів вираження емотивности ми зараховуємо:

- **Імператив або наказовий спосіб дієслова**

Наказовий спосіб дієслова, або імператив, є граматичною категорією, яка виражає наказ, прохання, заклик або пораду. Завдяки цьому способу можна передати як відчуття напруги, так і теплий, закличний або наполегливий тон, що особливо актуально для воєнної поезії, де імператив часто підкреслює драматизм або силу духу героїв:*“простягнула до смерті лапу: пожди, пожди”* (Надія, позивний Професор, Читомо); *“як мене на її колінах гойдатиме крісло-кокон/ як у неї вже побіліє останній локон/ от тоді, – я повторюю, – і лише тоді/ знов приходь по клятій своїй воді*” (Надія, позивний Професор, Читомо); *“Мертвого десанта песик малий догриза/ Їж мій маленький і ще приходь по добавку”* (В. Соловій, Читомо); *“дихай глибше/ все добре*” (О. Степаненко, Читомо); *“Ранок сіріє, ніби дев’ятиповерховий*

панельний будинок — /вперся у стіну і стій — остання зупинка" (М. Лаюк, Читомо); "*Хлопці летять рятувати твій край: /Змирись, піддайся – або вмирай"* (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо); *"війна завжди ранить/ не мовчімо про це*" (П. Підзік, переклад з польської: Вікторія Фещук Читомо); "*дай же нам сили і міці/ тривожну валізку і хліб/ брешуть же їхні лисиці/ що в нас ні щитів ні століть"* (В. Махно, Читомо); *"стікай – моє серце – стікай*" (В. Махно, Читомо); *"навчіться/ жити із цим"* (О. Гаджій, Читомо); *"ще ні мурашки – анікого/ ще й джміль спросоння не бурчить/ і ти повітряна тривого/ мовчи"* (І. Андрусяк, Посестри); "*Сестро, іди повітрям/ немає нічого/ що ти не могла б подолати*" (О. Степаненко "Sister, walk in the air", Посестри); "с*тривай/ чи не голос забутих предків/ дався чути в останньому слові"* (К. Хаддад "де мій дім", Посестри); "*не прокидайся під ранок, посеред ночі, коли видно у ночі дно,/ коли дивишся за вікно – а у вікні, немов уві сні,/ все догори ногами"* (Е. Євтушенко, Посестри); "*стій, каже своїми скляними очима,/ стій тут і дивися./ свідчи"* (К. Міхаліцина "(свідок)", Посестри); "*Сказав Соні: «Ну красуне, тримай мою кицю/ Якщо виживу – повернуся./ І фотки її надсилай»"* (Г. Осадко, Посестри); *"утікай першим/ не використовуй слова «тікати»/ перетинай межу так наче насправді/ бачиш її/ спізнюйся"* (Гусейнова О. "На поверхні", Посестри); "*Відкрий свого запечатаного рота, вилетить звідти дещо з крапель крові -- дощу"* (Т. Ріль "Волонтер", Посестри); "*Повернися обличчям до кожної сторони світу/ і припади губами до землі України"* (Т. Ріль "Волонтер", Посестри); *"і вказували повільними рухами/ у напрямку перешийка –/перейди"* (О. Авербух, Посестри); *"Вже три кити поранені:/ запишіть це у підручниках історії/ та приготуйте бинти,/ а також трохи води, –/та не тієї кривавої,/ що її набрали з криниці болю*" (Л. Бомко, Посестри); *"відчуй що ти біженка/ ти біжиш/ відчуй напругу в лобі і в литках/ відчуй пружину спини/ що викидає тебе назовні*" (О. Мамчич, Посестри); "*А серця власного я досі/ не чую/ дайте мені викрутку/ відлийте мені мастила*" (М. Кривцов, Читомо).

Одним із способів вираження емотивности на морфологічному рівні є взаємозаміна способів дієслова. Наприклад, використання дійсного способу замість наказового може пом'якшити категоричність висловлення[211] .

- **Імператив 3 особи дійсного способу із часткою *хай, нехай*:** "*Нехай діти запам'ятають наші теплі очі/ Наші теплі посмішки/ Наші теплі руки*" (Б. Гуменюк, "Заповіт", Читомо); *"Хай натомлене місто спить*" (К. Кулініч, Читомо).
- **Інфінітив у значення імператива**: "*вдіти — довезти — зігріти*" (Є. Жарікова, Читомо); "*Як несли в скляній банці під кришкою/ красно-білу кутю:/ вишні-човники, вишні-голови, кров'яні тільця;/ рису поклади, гори крейдяні, соляні стовпи;/ цукор зварений, вода медова –/не розхлюпати, треба донести"*(К. Хаддад "Йо-йо на Різдво", Посестри); "*Любити, бути, вистояти, вбити*" (Є. Літочкіна , Збруч).
- **Імператив в майбутньому часі дієслова:***"ще ти зараз **підеш** на схід, **вставатимеш** зра́ння/ **зрозумієш**, що таке вигорання*" (Надія, позивний Професор, Читомо); "*І мій кулеметник говорить мені/ "Пішли **повоюємо** трохи, Ілюха"* (І. Чернілевський, Збруч).
- **Наказовий спосіб недоконаного виду дієслова:** *"але це блдь армія/ тому **взяли і розписались**"* (С. Рубнікович, Читомо).

На думку Л. Білоконенко, "наказовий спосіб недоконаного виду дієслова надає висловленню різкості, забарвлюючись емоціями невдоволення, агресії, гніву, оскільки в його змісті наявний компонент спрямованості на досягнення результату, містить в собі (начальницький тон)"[212] .

При дослідженні текстів воєнної поезії можемо підтвердити думку П. Дудика, що "чим більше в мовленні дієслів, тим значнішою є його динаміка, енергія, стилістична виразність сказаного чи написаного[213] .

---

[211] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 160.
[212] Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2015. С. 142.
[213] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія»,

Дієслово є засобом вираження емотивності в художньому тексті, адже саме ця частина мови передає динаміку, енергію та психологічний стан мовця. Завдяки різноманітності граматичних форм і категорій дієслова здатні відобразити широкий спектр емоцій: від ніжності та співчуття до гніву й агресії.

2.2.4. Вигуки та звуконаслідування як засоби вираження емотивности

- **Вигуки:**

Емоційний ефект досягається завдяки спонтанному й безпосередньому вираженню почуттів, що робить вигуки потужним засобом створення емоційного фону тексту. Наприклад:*"Порятуй, Божа Мати, молю Тебе днесь як молила/ порятуй людське серце,* ***о*** *Радосте чиста свята"* (М. Кіяновська, Посестри); *"****Гей****, чотовий, - я кричу, - озовися!..." /Не озивається мій чотовий"* (І. Малкович); *"****Гей****, ти, нумо вгадай, де впадеш і не підведешся"* (І. Ківа, Посестри); *"Моїй кішці не страшно, – дивуюсь, – не любила ж води/ от тепер, – Лампа каже смерті, –* ***киць-киць****, ходи*" (Надія, позивний Професор, Читомо); *"****О*** *так, ці хлопці з Москви/ Вбили маленьку дівчинку -/ Біляву від блідого кінця*" (Б. Артрел "Дві будівлі в Слов'янську", "Українське серце" - с.75).

- **Звуконаслідування:**

Умовне відтворення звуків природи, криків тварин тощо, а також створення слів, звукові оболонки яких тією чи іншою мірою нагадують позначувані предмети[214] .

Ці слова не лише передають звук, але й закарбовують емоційний стан, атмосферу і контекст, у яких вони вживаються. Звуконаслідування є значущим засобом вираження емотивности, оскільки воно безпосередньо асоціюються з певними чуттєвими враженнями та переживаннями. Використання

2005. С. 202.

[214] Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. — 360 с.

звуконаслідувальних слів у художньому тексті надає йому динамічности і створює яскраві образи. Наприклад: “К*ричить сирена свою нескінченну пісню про тривожне теперішнє /****АААААААААААААААААА***” (Гладун Д., Панасюк Л. |||паніка|||, Посестри); “Д*ай мені дві хвилини, смерте, **мрр-мрр,** засни*” (Надія, позивний Професор, Читомо); *“Не прокидайся, поки не впевнишся, що цей день/ став на правильні рейки – **чух-чух** дзелень/ тихо лежи і рахуй круги:/ один два три п'ять десять двадцять*” (Е. Євтушенко, Посестри); “*ц**ок-цок.цок-цок.цок/** прошу пані/ не підкажете як пройти до вулиці десяти тисяч імен **цок-цок.цок.цок.цок.цок.**.....”*(Гладун Д., Панасюк Л. |||няньки|||могил|||, Посестри); “*мова, що **ррр**/ роздиррає як ррибу”* (О. Мамчич, Посестри); “***Бах-х**!!! – вибухнула вціліла міна...*” (Ю. Стахівська, Посестри).

Вигуки та звуконаслідування відіграють важливу роль у вираженні емотивности на морфологічному рівні. Їхня спонтанність і емоційна активність привертають увагу читача та викликати у нього глибокі переживання. Звуконаслідування, в свою чергу, додає динаміки та образности мовленню.

2.3. Синтаксичні засоби вираження емотивности

Синтаксичні засоби у воєнній поезії є одними із найдієвіших вербалізаторів емоцій. З їх допомогою автори передають свої враження та почуття, виділяють ключові моменти у своїй поезії, емоційно звертаються до читача, посилюють психологічну глибину творів.

Завдяки своїй конструктивній природі, тобто здатності створювати нові структури з нового матеріалу, синтаксис має чи не найбільший стилістичний потенціал, оскільки охоплює ще й стилістичні можливості лексики та морфології[215] . "Номінація і метафоризація, інтелектуально- та емоційно-експресивне, офіційно-ділове і інтимно-ліричне забарвлення слів, закріплені в суспільній мовній практиці, специфічні фігури вислову, мовно-образна символіка, різноманітні лексико-фразеологічні новотвори, нарешті, індивідуальна мовотворчість мовців — все це проходить через горнило синтаксису, переплавляється в комунікативну одиницю і лише тут завершує своє суспільно-лінгвістичне призначення"[216] .

Аналізуючи поетичні твори про сучасну російсько-українську війну, ми виявили такі синтаксичні конструкції, що виражають емотивність: окличні, питальні, спонукальні, незакінчені, обірвані, односкладні речення.

2.3.1. Окличні речення як засіб вираження емотивности

Категорія емотивности виражається в різних синтаксичних конструкціях, зокрема "найяскравішим засобом її вербалізації слугують окличні речення"[217]

У текстах поетичних творів про російсько-українську війну окличні речення передають емоції позитивного (радість, рішучість, любов, ностальгія, надія, віра, захоплення, гордість, спокій, впевненість, відчуття єдности,

[215] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 60.
[216] Мацько Л. І. та ін.Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 60.
[217] Кемінь У. В. Окличні висловлення як засоби реалізації емотивності у художньому дискурсі Марії Матіос. Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвячена 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька. Чернівці, 16-17 червня 2022. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 115.

прагнення до боротьби) та негативного (тривога, напруга, розгубленість, розпач, відчай, сум, скорбота, безнадія, обурення, докір, самотність, шок, страх, гнів, агресія, зневага, втома, байдужість, безпорадність, іронія, жага до помсти) спектрів.

Окличні форми дозволяють авторам підсилити емоційний вплив тексту, висвітлити складні внутрішні переживання ліричного героя і розкрити емоційні глибини важких воєнних реалій. Окличні речення як засоби вираження емотивности у творах про війну вербалізують переважно негативні емоції, такі як:

- **тривога та напруга:** *Набряклі повіки — але ж ні!/ це не я/ хтось стежить за кожним рухом/ з морозяної пустелі випалених зіниць — /ану ж схиб чужинко!* (О. Степаненко, Читомо); *На землі і у небі/ Суне ворог на нас!*(О. Ірванець, ПЕН); *А тепер я скажу дещо моторошне:/ безкінечна весна!* (О. Осмоловська, Збруч); *Гей, чотовий, - я кричу, - озовися!...” /Не озивається мій чотовий* (І. Малкович, “Яксунені береги”).
- **жах та шок:** *І тільки під ковдрою снігу приречена кров горить – /і не згортається!* (І. Андрусяк, Посестри); *бля.../ п...ець/ що вони наробили!!! то були перші її/ єви/ на світанку буття/ слова…* (О. Клеменсен, Збруч).
- **докір**: *Світе-світе, гарно ж ти нас кинув!* (О. Ірванець, Читомо); *Неправда! Вона не була маленькою!* (Ю. Стахівська, Посестри). Іноді вираження емоцій може мати дифузний характер, як от **докір із відтінком розпачу**: *То й рватимеш собі серце! Розірвеш собі серце, якщо зв’яжешся з тим, хто буде любити країну більше, ніж тебе! – гримає чоловік* (М. Ільтьо, Посестри).
- **зневага та огида** (звернені до ворога)**:** *Осліп ти, вороже, невчасно, /Став примітивним на нещастя, /Всі твої дії це провал, /Позор і осуд на загал!* (О. Шмигель); *Не можеш визнати одного, /Що служиш сатані*

дурному! /Психічно хворому брехлу! /Прогнилому й тупому пню! (О. Шмигель).

- **ностальгія, сум** за втраченим довоєнним мирним життям, за людьми, яких забрала війна: *Настав з приходом твоїм час/ Прекрасний, чистий, не фальшивий/ І час цей був лишень для нас/ Нехай короткий та щасливий!* (О. Шмигель); *Пошли мені на старість/ Маленьку Красноґруду,/ Щоб було де родити/Озимому віршу*! (О. Забужко "Красноґруда", Збруч).
- **відчай та розпач:** Я *ж навіть не знаю, як той град виглядає, сину, /я ж навіть не можу собі тої війни уявити!..* (Г. Крук "мама", Посестри).
- **гнів, агресія, прагнення до помсти:** *Віддайте моє тіло!/ віддайте МОЄ життя!* (О. Степаненко,Читомо): *А я не сміюся,/ я вже не стримую гнів,/ я вже не кажу,/ я криком кричу:/– Щоб убити потвору,/ що нищить наш світ!* (Г. Кирпа, "Вірші під час війни у Києві" Читомо).

Окличність у воєнній поезії може виражати не лише негативні, а й позитивні почуття — надію, любов, гордість, єдність і рішучість. Завдяки таким окличним конструкціям поети мають можливість поділитися цими світлими емоціями, які, попри складнощі воєнного часу, залишаються важливою складовою людського духу. Такі окличні речення додають поетичному тексту енергії, передаючи силу оптимізму та віри в перемогу. Окличними реченнями можуть виражатися такі позитивні емоції:

- **любов**: Т*и моє світло у житті, /Ти промінь сонця незгасимий, /Твоє життя бурлить в мені, /Життя твоє таке красиве!* (О. Шмигель); *Та ще прийде колись той час, /Коли ми знову віднайдемось /Життів багато, а душа /В безсмерті назавжди з твоєю!* (О. Шмигель).
- **надія, сподівання, віра:** *Коли починало гатити/ думаєш: наші, наші!* (О. Степаненко, ПЕН).
- -почуття **національної єдности та гордости** за свою країну: *Як в ці дні березневі/ Весь народ об'єднавсь!* (О. Ірванець, ПЕН); *Чорний сніг –*

кордон між ворогами,/ Чорний килим з непотрібних слів./ Чорний сніг нас всіх зробив братами,/ Що повстали проти ворогів! (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих).

- **впевненість, рішучість**: *Спомини вплетені натуго в зрізані коси/ білі нічні абрикоси —/кате, тобі не здалося/ вистоїм/ виростем/ виживем/ і помстимося!* (Є. Жарікова, Читомо); *Ми усе здолаємо і вистоїм!*(О. Ірванець, Читомо); А*ле ми не здалися,/ Ми приймаємо бій!* (О. Ірванець, ПЕН); *Ми не будем прощати/ Ми забудем? – Навряд!/ Ще побачить Хрещатик/Перемоги Парад!* (О. Ірванець, ПЕН); *З нами правда і з нами Бог!* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих); *І я навчу вас римувати смерть –/Смерть ворогів моєї Батьківщини!/І душі гордістю наповнювати вщерть/ За Волю, Честь та Славу України!* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих).

Засобом вираження емотивности виступають також і окличні спонукальні речення. Основним завданням таких речень є рішучий заклик до дії та пробудження **жаги до боротьби**: *Досить молитись на мертвих героїв/ Гартуйся, збудуй генерацію нову!* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих); *Прокиньтесь, душі визвольних змагань,/ Нам так потрібна ваша допомога,/ Завзяття дайте, сили, вміння, знань,/ Влаштує тільки смерть чи перемога!* (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих); *Говори, говори, маленька – /хтось тебе має чути!* (О. Степаненко "мова ненависті", посестри); *Сестро, іди і дивися!*(О. Степаненко "Sister, walk in the air", Посестри).

Окличне речення може виступати засобом вираження іронії. Водночас іронічний вислів не завжди є комічним. Іронія може відображати емоційно-оцінне ставлення автора до певного явища, або проявляти відчуття безнадії, розчарування, так звана "**гірка іронія**": *З міста, що ракетами розтрощене,/ До усього світу прокричу:/ Цього року у Неділю Прощену/ Я, здається, не усіх прощу!*(О. Ірванець, Читомо); *РЕЖИСЕР КУСТУРИЦЯ ЗНОВУ ЗМІНИВ ІМ'Я:/ "Від сьогодні я вже не Неманя, а Василий, батюшка!"* (Д. Видович,

“Афоризми для України”, переклад з хорватської: Дарія Лисенко, Читомо); *ЧЕЧЕНЦІ НА БОЦІ ПУТІНА:/ “Путін – новий “посланник”! Він послав нам гроші!”* (Д. Видович, “Афоризми для України”, переклад з хорватської: Дарія Лисенко, Читомо); *САНКЦІЇ ПРОТИ РОСІЇ:/ Припиняється постачання бананів! (*Д. Видович, “Афоризми для України”, переклад з хорватської: Дарія Лисенко, Читомо); *Аби нагло перескочити на той,/ скласти над головою руки, по лікті в крові,/ і гучно, з глибини геєни заволати:/ А я в домике!* (К. Хаддад, “Хто се, хто се по сім боці”, Посестри); *Вибачте, просто день дня згірш,/ ви ж тільки не пишіть про це вірш!* (М. Ільтьо, Посестри); *Усі трупи зі зв'язаними руками – провокації./ Усі смерті – провокації,/ й усі життя – теж обурливі провокації. /І взагалі сніг у квітні,/сніг у квітні –/ ось чистісінька провокація!* (В. Левицький, Посестри); *Просто зараз наді мною летить татьяна толстая!/ не влучай у мене, татьяна,/ бачиш, он там – вода!* (О. Осмоловська, Збруч) .

Нечленовані окличні речення мають здатність демонструвати велику палітру емоцій. Їх можна поділяти на групи ще й відповідно до лексико-граматичних засобів, наприклад: 1) розповідно-окличні нечленовані речення: а) стверджувальні; б) заперечні 2) питально-окличні нечленовані речення; 3) спонукально-окличні нечленовані речення; 4) бажально-окличні нечленовані речення; 5) експресивно-оцінні нечленовані речення[218] .

Стверджувальні й заперечні нечленовані окличні речення підкреслюють **обурення, здивування** або ж посилюють емоційність відповіді : ***Неправда****! Вона не була маленькою!* (Ю. Стахівська, Посестри); *Ви кажете, мова ненависті?/****Ні****!* (О. Степаненко “мова ненависті”, Посестри).

Спонукально-окличні нечленовані речення втілюють – команду, наказ, заклик, застереження: *Коли диктор перериває/ літургію на радіо, кажучи:/«****Увага! Повітряна тривога!****» –/ти уявляєш,/ як тієї самої миті/ янгольський батальйон тероборони/ заступає на підхмарні бойові позиції* (В.

[218] Навчук Г. В., Шинкарук В. Д. Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень: монографія. Тернопіль : Астон, 2007. С.107.

Левицький “Великдень”, Посестри); *Ми забудем? –* ***Навряд****!* (О. Ірванець, ПЕН); *Я кожен день пригадую той бій,/ Я дав команду групі “****за броню!*** (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих).

Традиційні формули привітання, прощання, подяки, вибачення, побажання входять до групи бажально-окличних нечленованих речень. Як слушно зазначила Л. І. Мацько, “ці одиниці формують етичну рамку спілкування, вони стаціонарні для типових ситуацій, лаконічні за формою і стандартні за вживанням, вказують на соціальний контекст і роль у ньому мовця”[219] . Такі конструкції здатні виражати **радість, захоплення, повагу,** як от: *Довгою неначе вечірня розмова вулицею/* ***Христос Воскрес!!!*** (Олаф Клеменсен, Посестри); ***Привіт!*** *Я вже п’ю каву. А ти?* (І. Цілик, Збруч).

З початку повномасштабного російського вторгнення “досить частотними в ужитку стали вигукові кліше зі словом Україна”[220]. Вигуки “Слава Україні!”, “Все буде Україна!” повернулися у вжиток широкого кола мовців. Набула популярності вигукова фраза (вперше вжита вокалістом українського етногурту “ДахаБраха“ Марком Галаневичем) «Доброго вечора, ми з України!», “яка стала вживатися як нагадування ворогам про себе та про свою проукраїнську позицію і як поширене неофіційне патріотичне вітання (журналістів в ефірі, у виступах державних посадовців, військових)“[221] .

Ці вигукові фрази передають відчуття **єдности, рішучости та гордости за свою країну**: *Це коли один каже: “Слава Україні!”, а мільйони відповідають: “Героям слава!*”(В. Пузік, Читомо); *Плити на грудях – легше пір’їни. /Доброго ранку, ми з України* (В. Арєнєв, “Колискова”, Читомо) .

Експресивно-оцінні нечленовані речення демонструють ставлення автора чи героя до певної ситуації чи явища: ***Дідька лисого****! Бо якщо взявся*

[219] Курс сучасної української літературної мови : [у 2 ч.] / Б. М. Кулик. - Київ : Рад. шк., 1959 - 1961.Ч. 2 : Синтаксис : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів. 1961. С. 61.
[220] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 35.
[221] Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 35.

тягти,/ Підеш навіть мерцем, щоб дійшов до мети караван (Г. Бабіч "Караван" , Збруч: Поезія полеглих).

Звертально-вокативні конструкції, залежно від об'єкта звернення, можуть мати позитивну або негативну конотацію і відображати різні емоції:

Негативні:

- **Гнів, ненависть**: *Хтось стежить за кожним рухом/ з морозяної пустелі випалених зіниць — /ану ж схиб* ***чужинко****!* (О. Степаненко, Читомо); *Осліп ти,* ***вороже****, невчасно, /Став примітивним на нещастя, /Всі твої дії це провал, /Позор і осуд на загал!* (О. Шмигель).
- **Іронія**: *Оцю бери,* ***Анько*** *валізу! Тільки оцю! Так вона схожа на тебе, ну просто ти,* ***Анько****!* (Г. Осадко, Посестри); *Просто зараз наді мною летить татьяна толстая!/не влучай у мене,* ***татьяна****,/бачиш, он там – вода!* (О. Осмоловська, Збруч).
- **Тривога**: ***Прометею! Прометею****! –/викрикує дівчина з дредами/поки її джек-расел помчав шукати/ припасену кістку світла/****Прометею…/Прометею…****/он воно виявляється хто розпорпав/сьогоднішній місяць над Києвом* (В. Левицький "Київські люмінесцентні собаки", Посестри).
- **Докір**: ***Світе-світе,*** *гарно ж ти нас кинув!* (О. Ірванець, Читомо)

Позитивні:

- **Прагнення до помсти, рішучість:** *Спомини вплетені натуго в зрізані коси/ білі нічні абрикоси —/****кате****, тобі не здалося/ вистоїм/ виростем/ виживем/ і помстимося!* (Є. Жарікова, Читомо); *Але ти зрозумій:/Нам тебе захищати,/* ***Києве мій****!* (О. Ірванець, ПЕН) *;У мене щоразу одне і те ж –/ Від свого водія,* ***вороже****, не втечеш!* (М. Ільтьо, Посестри).
- **Радість, любов**: *Приходьте,* ***друзі****!* (О. Степаненко "мова ненависті", Посестри); ***Рідна моя,/ сестро моя,/ тополенько срібна!*** (Г. Кирпа, "Вірші під час війни у Києві" Читомо); «***Лідо****, – каже Петро, – вітаю, ти воскресла!/ Ось тут поклади серце і перепочинь у тіньку* (М. Ільтьо,

Посестри); *Ти залишишся вільним,/* ***Києве мій!*** (О. Ірванець, ПЕН); *І у радісну днину, й в скорботі німій/ Я тебе не покину,* ***Києве мій****!* (О. Ірванець, ПЕН);

- **Захоплення, гордість**: *Але ти не схилився,/* ***Києве мій!*** (О. Ірванець, ПЕН).

П. Дудик вважає, що варто відносити "вокативні речення такого типу до емоційно-оцінних, адже крім основної функції звертання до особи, звертання-речення можуть виражати внутрішні переживання мовця. Вони завжди містять додаткові відтінки – співчуття, захоплення, подив, наполегливого прохання, невдоволення, докору, обурення, пересторогу, відчаю тощо"[222] .

Отже, окличні речення відіграють важливу роль у вираженні емотивности в поетичних творах про російсько-українську війну. Завдяки специфічній окличній інтонації, вони здатні передавати широкий спектр емоційних станів — від радості та гордості до гніву, відчаю та розпачу. Окличні конструкції можуть бути реалізовані в різних типах речень, включаючи розповідні, питальні та спонукальні, що свідчить про їхню універсальність та адаптивність у мовленні.

У поетичних творах, особливо в контексті воєнних подій, окличні речення стають засобом комунікації, що відображає переживання автора або героя. Вони дозволяють глибше поринути в текст, стимулюючи емоційний резонанс у читача. Окличність підкреслює зміст висловлювань, надаючи їм виразности та проникливости, що є особливо актуальним у поезії про події війни.

2.3.2. Питальні речення як засіб вираження емотивности

Питання можуть передавати тривогу, страх, докір, гнів, іронію, сум, радість, здивування, розгубленість тощо, з їх допомогою створюється

[222] Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. С. 335.

емоційна напруга чи піднесення, питання може зацікавити читача, спонукати його до роздумів та саморефлексії. Питальні речення має здатність виконувати свої первинні та вторинні функції. Первинні - пошук та здобуття інформації, вторинні - вияв емоційної сфери, оцінки. “Емоційне запитання – ефективний засіб для передавання емоційної реакції мовця на щось почуте, побачене чи висловлене, його здивування, захоплення, обурення, осуд, докір тощо. У такому разі питальна форма реалізує вторинну функцію, виражає різноманітні емоційно-оцінні відтінки”[223] .

Поезія здебільшого монологічна, тому питальні речення в поезії не виконують функцію пошуку інформації: “Наявність у структурі вірша питальних речень пов’язана з необхідністю чи з бажанням автора досягнути більшої сили емоційного впливу на читача, а передусім – з реалізацією експресивності”[224] .

У досліджених питальних одиницях вираження емотивности у воєнній поезії простежується домінування **емоцій негативного спектру**. Серед них:

- **Розгубленість, тривога:** *“А ти все запитуєш де моя мама?*” (Б. Матіяш, Посестри); *“Хто там у цій непроглядній сухій іржі/ не ми?”* (Т. Деяк, Читомо); *“Ви знаєте, що зараз в місто не можна?*”(М. Лаюк, Читомо); *“Хто рухається/ в будинку темному/ напроти твого будинку темного/ будинку/ в якому/ поворухнулося/ твоє темне волосся?”* (О. Коцарев, “Прогуляна повітряна тривога”, Читомо); *“Скажи мені що таке паляниця/ Чому щоночі нікому не спиться”* (А. Полунін, Читомо); *“НАТАЛІЯ/ перебуває сама/ де мій чоловік?”* (Данчишин А. “Акт звірства”, Посестри); “*Хто се ходить самотнім домом/ моєї мами/ в Соледарі/ хто се?”* (К. Хаддад, “Хто се, хто се по сім боці”, Посестри); *“Петре, а з серцем у пекло можна?”(*М. Ільтьо, Посестри); *“Що іще? –*

[223] Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 198.
[224] Шабат-Савка С. Т. Українськомовний питальний дискурс : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 14.

питаєте./ Як би оце сказати, щоб ви не так хвилювались?"(Г. Осадко, Посестри); *"Куди тікати?"* (Г. Осадко, Посестри); *" І куди мені далі? – питаю"* (Г. Осадко, Посестри); *"Цього разу в крамниці/ довго роздивляюся каланхое:/ чи виживе в темному місці?"* (Ю. Мусаковська, Посестри); *"Тож сонце сходить зранку – але де?*" (М. Кіяновська, Посестри); *"Не стріляють? – спитає гора"* (А. Малігон, Посестри); *"Вже знаю: при тому армагедоні не вдасться уникнути паніки/ скількох буде затоптано при вході до останнього бомбосховища?"* (Г. Крук, Посестри); *"Пам'ятаєте, що сказано в пророків про біль і терпіння,/ про птахів, які падають на міста, мов каміння?"* (С. Жадан "Чорна валка", Посестри); *"Де тікати, питаєш?"* (А. Малігон, Посестри); "*Ƨчуєте?"* (Гладун Д., Панасюк Л. |||24|||лютого|||, Посестри); *"Хто міг знати що буде у березні/ і кому його не пережити?"* (В. Махно, Збруч).

- **Сум, розпач:** "*Куди ж я без серця, Петре, не хочу прощення,/ як же я без серця свого отак навіки?"*(М. Ільтьо, Посестри); *"Вам яку пов'язати стрічку – чорну чи жовто-блакитну?/ На цьому питанні я завжди зависаю. /На волосині. Від того, щоб розридатися"* (Ю. Мусаковська, Посестри); "*Як відчувається/ знайомий до дрібниць простір/без нас?"* (Г. Шиян, ПЕН); *"Я вбивав, щоби жити... навіщо, за що/ Я не можу заснути щоночі?"* (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих)
- **Іронія:** "*У мене щоразу одне і те ж –/ що з водія візьмеш?*"(М. Ільтьо, Посестри); "*В бомбосховищі, знаєте, діти, не вмикають опалення/ – а хіба там і без того не буде гаряче? – /кидав хтось із задньої парти дотепну репліку"* (Г. Крук, Посестри); *"Прошу пані/ не підкажете як пройти до вулиці десяти тисяч імен?" (*Гладун Д., Панасюк Л. |||няньки|||могил|||, Посестри); *"Треба ж на щось молитися, чим вона не свята?"* (Ю. Мусаковська, Посестри); "*Бо хто ж виграє в дівчини/ що веде каштанову хроніку/ й розмову з деревами/ від якої в них випадають серця/ та гамселять по бруку?*" (В. Левицький "Гра в каштани",

Посестри); “*Життя класне… для мене тепер це зрозуміло. /а цегла?” (*Г. Семенчук, “притулок для наших”, Посестри); *“Просити і усміхатись/ тоді, як раніше просто могла заплатити –/ кому тепер треба гроші?”* (О. Степаненко, ПЕН): “А*ле хліба не бачили тиждень/ та й навіщо він?”* (О. Степаненко, ПЕН).

- **Розчарування:** “*Вони задають батькам запитання/ часом дуже дорослі /“а чому росіянам ніхто нічого не скаже*” (Г. Семенчук “діти у бомбосховищі”, Посестри); “Б*оюсь їм зізнатись що пишу вірші./ кому вони зараз тре'?”* (І. Астапенко “Штаб”, Збруч); “*Кому зараз так ось візьмеш і плюнеш поезією в лице?”* (І. Астапенко “Штаб”, Збруч).
- **Втома, роздратування**: *“Що ви зараз відчуваєте/ питають чи не в кожному інтерв’ю”* (І. Ківа, Посестри); “К*ому яке, зрештою, діло – хіба мене це врятує?”* (К. Міхаліцина, "Ніколи уже не буде тихо і темно": 15 нових віршів членів Українського ПЕН про війну).
- **Прагнення до помсти, пошук справедливості:** “*Але ви скажіть, відплата ж неминуча?*” (М. Ільтьо, Посестри).
- **Докір, обурення**: “*Тьмяні ліхтарі,/ Ті ліжка - ті страждання:/ Як можу я думати про моє егоїстичне его?”* (Б. Артрел “Українське серце, с.95); “*То і що – сама тебе кликала? не утямила, що верзла”* (Надія, позивний Професор, Читомо); *“Чи забула, як влітку не стримала слова з голоду?/ попердній моїй людині вони прострілили голову”* (Надія, позивний Професор, Читомо); *“І питали вони про одне:/ «Весно,/ Де твої звивисті черв’яки,/ Сонні миші,/ Принишклі ящірки,/ Яких на світанку світу/ Нам обіцяли боги Землі/ І Води?”* (О. Барліг, Читомо); *“Господи як там в Тичини:/ про Київ – Месію – про край/ чому ми ці вірші не вчили?”* (В. Махно, Читомо); “Т*о чого ж ти мовчиш санітаре/ ти оглушений цими ударами/ де ж ця мати і де ж цей син?”* (В. Махно, Збруч)

- **Докір із відтінком скорботи, розпачу:** "*Цей постріл снайпера мав бути тільки мій,/ Що ти робив на лінії вогню?" (*С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих).
- **Сумнів**: *"Але хтозна/ чи Бог тоді/ побачить мене"* (І.Андрусяк, Читомо).
- **Почуття спільного невдоволення:** "*Чи багато нас, тих, хто тепер відчуває відразу?*" (Ульмар Квік, переклад: Елла Євтушенко за англійським підрядником, наданим автором, Читомо).

Проте питальні конструкції у воєнній поезії можуть передавати не лише негативні чи тривожні настрої, але й позитивні почуття. Такі питання надають тексту додаткової глибини, підкреслюючи силу та впевненість, навіть перед обличчям випробувань. Серед них виділимо такі емоції:

- **Надія**: "*А ти співаєш, співаєш, як дощик іде,/ Де ж ти, мій котику, де, /За які поля, за які моря/ За тобою бігтиму я – /Туди де щедра, родюча земля, /І де / Ніде/ Злих немає людей"* (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо); "*«Як пройти до Голгофи?» – питає Господь мене тихо –/ «Бо з минулого разу трохи лишилося чуда…"* (Г. Бабіч "Дзвони мовчать – сирени гучніше за Великодні дзвони", Збруч: Поезія полеглих).
- **Інтерес, цікавість**: "*Що беруть в евакуацію жінки?"* (І. Червоткіна, Читомо); *"То що там у «Слові о полку»?/ і що там «шт» та «жд»*" (В. Махно, Читомо); "*Що змінилося, сестро?*"(М. Савка, ПЕН); "*З чого все почалося?"* (С. Жадан, Читомо).
- **Спокій**: *"Вона пише: тут сонце вечірнє біжить,/ наче сік, по стовбуру груші./ і пташка у небі дихає, і я при ній./ чуєш?*" (К. Міхаліцина "(драма на два месенджери)", Посестри); "*Але потім ти пишеш:/ «Привіт! Я вже п'ю каву. А ти?»/ І я ставлю турку тремкими пальцями,/ зрівнюючи реальності*" (І. Цілик, Збруч).

- **Ностальгія**: “*мамо, мамо, пам'ятаєш, як рипить сніг/ і змерзається ніс, силячись вдихнути/ вранішні дими дорогою до школи?”*(К. Хаддад, Посестри); “*Ще пам’ятаєш як все колись було?”* (Б. Матіяш, Посестри).
- **Здивування**: “Т*а ж ти жодної квітки/ ще не зірвала,/ на жодну мурашку/ не наступила,/ не минула жодного дерева,/ щоб не обняти./ Навіщо тобі автомат?*” (Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві” Читомо); “*Бачиш, тягне на спині двох чужих немовлят і брудного, як сніг, собаку?*” (Г. Осадко, Посестри); “*навіщо? – дивуюся досі”* (Г. Крук, Посестри); “*Чому саме ви потрапили до темних потоків?”*(С. Жадан “Чорна валка”, Посестри); “А *це моя бабуся?”* (Ю. Стахівська, Посестри); *“– Чому вона не плаче? – перукарка/озирається на бабусю*” (К.Калитко, Посестри)

Важливим засобом актуалізації емоцій є **нагромадження питань**. Н. Кондратенко вважає, що “саме комплекси риторичних запитань, а не поодинокі питання риторичного характеру, вказують на семантичну надмірність, оскільки вони активізують реципієнта, але не потребують відповіді: відповідь уже закладена в таких висловленнях”[225] . Таким способом автор має можливість висловити емоції:

Негативні:

- **Безнадія, розчарування:** *“Чи ще десь лишився окрайчик світу де є мир/ де плюскоче вода де плавають лебеді/ де вершини гір вкриті блискучим снігом/ де ті кого любимо поруч/ де списки імен загиблих не лунають як удар молотка/ об домовину/ ім’я за ім’ям десяток за десятком сотня за сотнею/ чи є ще десь світ в якому ніхто не тікає із батьківщини”* (Б. Матіяш, Посестри); “"*Мамо, а сонце все ще існує, скажи?/ чи є тільки ця стеля з кіптяви та іржі?/ мамо, а можна буде на вулиці якось/*

[225] Кондратенко Н. В. Тенденції розвитку експресивного синтаксису в українському політичному мовленні. Одеська лінгвістична школа. Класичне і нове. Одеса: Поліпринт, 2019. С. 269.

покопати м'яч?/ а вулиця є ще?" (К. Міхаліцина (молитва до стелі), ПЕН).

- **Розгубленість:** *"Хто я між ними?/ до кого я дихаю?/ смерть одного – це мало?"* (К. Міхаліцина, Посестри); "*Хто тут?/ Хто ви?/ Хто вони? /Хто я?"* (М. Кривцов, Читомо); *"мамо, а звідки іде війна? – запитує тихо/ і одразу, без паузи: а війна – це стихійне лихо?/ чи ми її заслужили чимось? ну, знаєш, наприклад, непослухом...*" (К. Міхаліцина, "Син/день мови", Читомо); "«*мамо, може, ми тягнули якогось жереба/ і не того дістали з великої торби божої?/ може, хотіли на небо вилізти, а не можна нам?/ знаєш, як вавилонцям – у них тоді вежа тріснула,/ нам у школі казали…*» (К. Міхаліцина, "Син/день мови", Читомо); *"де її мова?/ де її дім?/ де її життя?*" (О. Степаненко "мова ненависті", посестри); *"А як будувати час і творити дім?/ Любити – з якого серця?"* (М. Кіяновська, Посестри); *"За що хапатись?/ Може, за те, як тіні невпинно і непереможно/їздять твоїми структурами,/ світе, самшите?/ Чи і не треба хапатись,/ мовчазний, багатомовний світе, самшите?"* (О. Коцарев "Світ самшит", Посестри); *"Мама?.. Янголе, де вона? Ну ж бо, знайди мою маму!"*(Г. Бабіч, Збруч: Поезія полеглих).
- **Докір**: *"чому ми думали/ що ракети –/ це про космос?/ чому нам не сказали/ що ракети –/ це про темні підвали?/ що ніч має очі/ що смерть має запах/ що ми тут самі/ і ніхто нас не забере/ чому нам не сказали/ маріє?"* (Д. Лазуткін "Марія", Збруч).
- **Докір із відтінком розпачу, скорботи**: "*Немає тол.ку від пустих розмов,/ Але скажи, чому я досі ще живий?/ Чому не я, а ти від нас пішов?*" (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих).
- **Здивування:** "*Чого вони чекають?/ Майбутнього?"* (Б. Артрел "Українці", "Українське серце" - с.83).
- **Тривога**: "*що означає це слово/ що було першим тіло чи плоть?/ що трапляється у приміщеннях/ не призначених для живих?"* (А. Полунін,

Читомо); *“Цьогоріч думаєш —/ а раптом ось цей день/ судився мені останнім?/ Як прожити його?/ Що відчути, проживаючи його?/ Що із усіх справ, що судились тобі на усеньке життя, таки/ завершити у свій день тридцятиріччя останній?*” (О. Герасим’юк, Читомо); *“Чи можна сирени що виють уночі в містах/ Країни в яку вторглися/ Порівняти з гієнами/ А ракети – з отруйними стрілами/ Чи може Ведмідь вторгнутись у мрії країни під нападом”* (Я. Шаміч, “Україна”, переклад з французької: Елли Євтушенко, Читомо); *“як вона віднаходить щоразу дорогу сюди? /як вона відчуває, хто слабший, хто крайній, за ким /не займати? як займає його і жене /своїм гавкотом юним, дзвінким?”* (Г. Крук “хортиця-духу”, Посестри).

- **Самотність**: “*із ким тепер говорити? з місяцем? Сонцем?/ із зірками небесними?”* (Б. Матіяш, Посестри).
- **Розпач:** “*а якщо йому одинадцять і він лежав під завалами?/ а якщо їй двадцять і вона народила у Маріуполі,/ а якщо йому трохи за сорок і його розірвало міною,/ а якщо – кожен другий із двору,/ а якщо таких – тисячі?*” (К. Міхаліцина, Посестри); *“але що робити з дотиками загиблих на твоєму тілі?/ як жити з привітаннями та звертаннями до тебе, полеглих і залишених на полі бою?/ що бачили заплющені очі залишених у бою на окупованих землях?*” (Я. Чорногуз, Читомо).
- **Злість**: “*як мені пояснити/ хоча б самому собі/ чому я до сих пір не відписався/ від цих талантів/ чому я дочитую до кінця/ хоч все зрозуміло з перших рядків/ чому я не відрізняюсь від них/ майже нічим/ чому я блдь не взяв/ той/ клятий/ Протигаз/ йдучи спокійно посидіти/ вперше за кілька днів/ як мені відігнати/ цих мух/ як мені затримати дихання/ від мистецтва /як мені не переплутати/ своє попереднє життя/ із цим /як мені перестати думати/ що війна/ це всього лиш пачка дріждів/ вкинута в туалет/ поезії”* (С. Рубнікович, Читомо).

- **Зневіра, безнадія:** *“Сенс ворушити цю каламуть?/Що тут гадати? Всі й так помруть./ Яка різниця, що скажуть зірки?*” (С. Жадан “Середні віки”, Посестри).
- **Жах, шок:** *“ОДИН ІЗ СОЛДАТІВ/ глумиться із жінки/ постійно приставляючи пістолет до її голови/ чо там ана дєржицца?/ грохнуть ілі хватіт с нєйо і так?”* (Данчишин А. “Акт звірства”, Посестри).

Позитивні:

- **Любов, турбота:** “*Тримати, хоча б віртуально, за руку кожного з них,/ бо ж що іще тобі залишається?/ Відправляти короткі питання: як ти?/ Як твій кіт? Як твій пес? І діти твої –/ вже вивезла у безпечне місце?”* (І. Вікирчак, “Дружба під час війни”, Читомо); *“Юстине, сину, а як у тебе,/ Чи ще прозорий крихкий кришталь?”* (А. Довгополий, Збруч: Поезія полеглих).
- **Надія**: “*Будеш м’яко стелити?/ Вірити і пробачати?”*(Д. Лазуткін, Читомо)
- **Єдність**: *“Намагаюсь згадати: коли вони/ виходили з «Азовсталі»,/ абрикоси вже чи ще цвіли?/Чи море лежало/ відданим собакою/ біля ніг окупованого міста,/ радісно рикаючи й лижучи/ його порти і пляжі?/ Чи робив свою роботу календар,/ а чи все зупинилося й застигло тієї миті,/ спостерігаючи в мільйони екранів,/ як вони виходять?”* (К. Хаддад “У нас нема зброї”, Посестри).

Використовуючи риторичні питання, поет здатен передати емоції **негативного плану**:

- **Тривога**: “*Бо що чекає на тебе за межами сну безпечної колби/ там, по інший бік ковдри?”* (Е. Євтушенко “не прокидайся”, Посестри); *“Запросила б Володю капітана — не прийде,/ його номер знову поза мережею,/ тяжче і тяжче дістати його у радіоефірі,/ надто далеко його новий полігон,/ чи на цій ще землі?”*(О. Герасим’юк, Читомо); “*звідки, звідки в тебе, дитино, така недитяча мова?”* (К. Міхаліцина, “Син/день мови”,

Читомо); *“З якою душею я виживу в цій війні?”* (М. Кіяновська, Посестри); *“Що в ньому переможе на ранок: любов чи смерть?” (*Ю. Мусаковська, Посестри);

- **Розгубленість**: “*де моя мова?”* (О. Степаненко “мова ненависті”, посестри); *“(мова – червоний м’ячик/ пробитий осколком/ так і лишився)/ кому він тепер?/ навіщо?”* (О. Степаненко “мова ненависті”, Посестри); “*...Де тікати деревам? Скажи, людино”* (А. Малігон, Посестри); *“То що тоді слово?”* (Л. Бомко, Посестри); *“життя? воно класне.../але чи можна його/ відбудувати?”* (Г. Семенчук, “притулок для наших”, Посестри); *“Вимовляти слова замість тих, з кого вийнято душу./ Як знати, що вони хотіли сказати?”* (Ю. Мусаковська, ПЕН).

- **Розпач**: *“Як донести до наступної точки болю/ важку і незв‘язну/мову,/ що розсипається на очах?”* (Ю. Мусаковська, Збруч); “н*авіщо спогади або лиця/ коли від золота так пече?..”* (Ю. Ілюха, Збруч)

- **Докір**: *“смерть одного – це мало?*” (К. Міхаліцина, Посестри); “*Хто сказав, що слова зараз не мають ваги?*” (Ю. Мусаковська, Читомо); *“Я ніколи не прощу Росію/…Чом відводиш очі, Білорусь?*” (О. Ірванець, Читомо); *“Хто зараз його кликав/ до Бучі,/ до трупів,/ до траси поміж життями та літературами?”* (В. Левицький, Посестри); “*але кого ти спалиш/ маленька дурна полівко/ у нетривкому бетонному/ сховку/ знаючи/ що за півкілометра у нірці/ на тебе чека мишеня/ на ймення Адам?*” (О. Степаненко, ПЕН).

- **Гнів, обурення:** “*запитаю його – а хто ще повинен загинути/ щоб нарешті заціпило кожну з чорних пащек?”* (С. Рубнікович, Читомо); *“то питаю його – кого ще має бути скалічено/ щоб нарешті хмелями залляло горлянки халяв?*”(С. Рубнікович, Читомо); “т*о питаю його – кого ще має бути зґвалтовано/ щоб нарешті потомлені вдовіль поспали вночі?”*(С. Рубнікович, Читомо); *“вони питають її ротом –/як можна ЦЕ –/простити?”* (О. Степаненко “мова ненависті”, посестри); “*Той, хто*

*натиснув «пуск»,/ той, хто скерував ракету,/ той, хто мовчазною згодою схвалив біду, якою щедро посіяли на другий празник Святого Василя, невже ті грішники будуть в пеклі з Павлом, Василем і Степаном?" (*М. Ільтьо, Посестри)

- **Здивування**: "*Як це вся мова/ могла вміститися в кількадцять чи кількадесят рядків?"* (К. Хаддад, Посестри)
- **Розчарування**: *"людино, яка нікого не любить,/ невмируща,/ бо давно вже померла,/ – та чи жила?"* (Ю. Мусаковська, Посестри)
- **Сум**: *"хто зведе над останніми поглядами в небо кургани?"*(Я. Чорногуз, Читомо); *"чи придумував хто/ далекішу відстань"* (М. Мохнацька, Читомо); *"так багато імен навічно залишиться без тварин/ а де моя та хто має назватись євою/ моє ребро/ плоть від плоті моєї?*" (О. Клеменсен, Читомо); "*Як би інакше вона могла/ таких світлих,/ таких вогнистих забрати?"* (Ю. Мусаковська, Посестри); *"кожного вшанувати/ хвилиною мовчання/ чи вистачить/ часу"* (Гладун Д., Панасюк Л. |||у|||нас|||знову|||тривога|||, Посестри); *"я не знаю якою ж печальною/ мусить бути печаль моя з псальмою/ і яких ще потрібно слів?"* (В. Махно "Псальма Бучі", ПЕН).
- **Злість**: "як мені перестати думати/ на якому крихкому цементі/ тримається міць/ цієї блдь армії" (С. Рубнікович, Читомо)
- **Іронія**: "*І тоді єпископ приходить у єврейський квартал,/ і говорить: "Хто з нас не гине за метал?"*(С. Жадан "Середні віки", Посестри); "*Чи є кінець безкінечності?*" (Б. Артрел "Чорна Земля", "Українське серце" - с.47).

Позитивного плану:

- **Захоплення**: "*Хіба пам'ять може/ втримати ще щось, крім картини/ їхнього виходу?*"(К. Хаддад "У нас нема зброї", Посестри)

- **Радість**: *“Це те, чого нікому не розповісти,/ бо хіба може хто-небудь збагнути,/ мову двох закоханих,/ схожу на есперанто?”* (Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві” Читомо).

Цікавим способом відображення емоції є запитання з відповіддю, вони використовується для загострення уваги на певному понятті чи явищі[226] . Цим способом можна вербалізувати такі емоції:

- **Тривога**: “*Мамо, по кому ж він калатає, /Мамо, ти знаєш?/ Звісно, знаю*” (В. Арєнєв, “Колискова”, Читомо)
- **Розчарування, безнадія**: *“вибухи знов чути вибухи один за одним/ чи є іще світ де їх немає? слабо в це віриться*” (Б. Матіяш, Посестри);
- **Захоплення**: *“Запитала:/ – Звідки твоя могутність?/ Сказав чесно: /– Від втоми”* (О. Гусейнова, Посестри)
- **Докір**: *“Вони питають/ «Де ваша літературна спадщина?/ Чиї книги столітньої давності стоять на ваших полицях?»/ Наша спадщина лежить закатована в/ урочищі Сандармоху”* (А. Бакуліна); *“Вони питають/ «Чому так мало віршів про сьогоднішню війну?/ Чому так мало книг?»/ Бо авторка віршів була вбита російським іскандером./Бо автор книг воює на точці нуль”* (А. Бакуліна).
- **Впевненість, рішучість:** “*Що тримає птахів угорі? Очевидно, віра./ Що тримає рибу в ріці? Очевидно, ніжність”* (С. Жадан, Читомо); “*я поверну собі життя? Обіцяю”* (М. Кривцов, Читомо); *“ви кажете, мова ненависті?/ Ні!”* (О. Степаненко “мова ненависті”, посестри); *“Здатись оркам дебільним?/ І думать не смій!*” (О. Ірванець, ПЕН); “Ми забудем? – Навряд!” (О. Ірванець, ПЕН)
- **Сум, відчай**: “*Коля, куди б ви поїхали, якби мали можливість обрати будь-яке місце?/ - Я би поїхав в минуле, щоб відмовити хлопців йти в ту посадку”* (М. Кривцов); “- *Сергій, закрийте очі. Скажіть, що ви*

[226] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 240.

бачите?/ - Те, що й з відкритими - темряву” (М. Кривцов) “- *Коля, чи є у вас друзі, що приходять погостювати?/ - Вони біло-прозорі, наче туман, лиш кров проступає місцями, як маки*” (М. Кривцов).

- **Радість**: “– *Як ваші справи? /– Дякувати Богу”* (Ю. Мусаковська, Посестри).
- **Апатія, байдужість:** *“Навіть за крок до відчаю –/Що відчуваєш?/ Нічого”* (Д. Лазуткін, Читомо); *“Я ваші трупи бачу у вікно./ Чи соромно, чи прикро? – Ну, таке…*” (Є. Чуприна, Читомо)
- **Іронія**: *“Хто ж бо знав? Знали всі”* (К. Калитко, Читомо); “– *Як по-російськи сказати Міністерство оборони?/ Міністерство нападу”* (Д. Видович, “Афоризми для України”, переклад з хорватської: Дарія Лисенко, Читомо); *“хіба можна сказати: брила води?/ відтепер можна”* (Б. Матіяш, Посестри); *“Мої сльози бентежать мене -/ Де я живу?/О, звісно, на цій планеті”* (Б. Артрел “Ольга Павленко”, “Українське серце” - с.63); *“Ким я стану колись для тебе? / Просто вижившиий ветеран*” (І. Чернілевський, Збруч: Поезія полеглих); *“Не можете побачити, як сходить сонце бо криють танчики?/ Дратуєтесь, коли над вами кружляє Орлан?/ Через броник спину розриває біль, наче сигнал потяга розриває тишу?/ Шукайте в аптеках пігулки "Звичайне життя":/ приймати два рази на день/ запиваючи лате з рослинним молоком”* (М. Кривцов).
- **Жах**: “*шо тобі сказати?/ ходили вчора в розвідку/ принесли на берцях мозок нашого ротного”* (Б. Гуменюк, Збруч).

Повторення питальних речень посилює емоційність та створює емоційну напругу: “*де буде сказане Слово? /де буде сказане Слово?”* (О. Степаненко “Тиша... (Із циклу «Інша вість про радість»), Посестри); *“Демон ридає і звертається до тебе: /Де твоя лінія Маннергейма?/ Де твоя лінія Маннергейма?*”(С. Жадан “Лінія Маннергейма”, Посестри); *“Де твоя лінія, ей, де твоя лінія?”* (С. Жадан “Лінія Маннергейма”, Посестри)

Н. Цинтар вважає, що «повтори підсилюють емотивно-смислову тональність прозового тексту і позначаються засобами прямої лексико-семантичної номінації. Повтори свідчать про значну напругу емоційного стану персонажа»[227] .

Відчуття **тиску та напруги** можна передати питання ми, за якими стоїть потреба вибору: *"Підеш за мною чи ні/ Слід у слід ступаючи тихо/ Хоч тебе й ображу не раз/ Через те що буйний на лихо"* (П. Митюша, "Підеш за мною чи ні", Читомо); *"То підеш за мною чи ні/ Бо один я в полі не воїн*"(П. Митюша, "Підеш за мною чи ні", Читомо); *"В короні чи може в труні/ Підеш за мною чи ні?"* (П. Митюша, "Підеш за мною чи ні", Читомо).

Синтез питальної та окличної інтонації посилює емоційну глибину тексту, справляє сильніше емоційне враження в читача. У поезії російсько-української війни за допомогою питально-окличних речень можна висловити такі негативні емоції:

- **Відчай**: *"І – небо/ Багато неба –/ Ви можете собі уявити якій хліб родитиме поле/ Де лежать бійці?!*" (Б. Гуменюк, "Заповіт", Читомо)
- **Страх, шок:** *"І ще одна станція. Дихати – наче знов/ курок натискати. Невже цьому треба вчитись?/ Чому це табло червоне, неначе кров?!/ Чи можуть ці кляті двері не відчинитись?!*"(І. Чернілевський, Збруч: Поезія полеглих).

Питальні речення з елементами спонукальної модальности та закликами до дії за своєю суттю є емоційними, тому вони є вагомим засобом вираження емотивности:*"А 24 лютого почалася війна, /дорогий Миколо Леонтовичу,/ тоді я до тебе заговорила:/ коли нам слухати «Щедрика», /як не тепер,/ коли нам бути щедрими, /як не тепер?"* (О. Лущевська, Читомо); *"Добро по світі зробиться й без нас,/ Але тоді, для світу, ми – навіщо?"(*Г. Фалькович, ПЕН).

[227] Цинтар Н. Синтаксичні засоби вираження емотивності в англійських прозових творах XIX та XXI століття. *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)».* 2018. № 10. С. 152.

Питальні речення, що містить звертання до Бога і святих, мають здатність створювати сильну емоційну напругу, адже чим семантично вагоміше звертання в реченні, тим, як правило, більша звертальна наснага, емоційність цього речення[228] . Тому такі висловлювання можуть виражати емоції як позитивного, так і негативного спектру:

- **Надія**: "*І вгорі: чи повернеш нам сина, з яким немає зв'язку ще від грудня"* (К. Міхаліцина (надвечір'я), Посестри).
- **Страх, тривога:** *"боже, скажи мені чесно —/страшно вмирати тому хто невдовзі воскресне?"* (Є. Жарікова, Читомо); "*не уявляю, як ти, Боже, робитимеш вибірку – /кожен десятитисячний? кожен мільйонний? а похибка?"* (Г. Крук, Посестри);
- **Розгубленість**: *"хто ми для тебе Господи/ чи є ми для тебе дорослими/ чи ще ж таки дітьми/ чи бачиш нас Господи/ чи відділяєш ще світло істини від пітьми/ сльози від поту/ і невинних від винуватців наших"*(І. Ківа, Посестри)
- **Відчай**: "*Та все ж я волаю, Боже. Ти чуєш, Боже?"* (М. Кіяновська, Посестри); *"що ти хочеш виплавити із нас, Боже, / якої проби? що ти хочеш вивести із нас, /ніби з дому неволі, який новий вид? /яку сакральну жертву?"* (Г. Крук, Посестри); *"хто ти мій боже? з чиїх образів?/ бог незворушності і терезів?/ бог рівнодення? бог супокою?/ як ти живеш із печаллю такою?"* (М. Савка "Оптика Бога", Збруч); "*Сине Маріїн, скільки їх ще/ Стане безвинною жертвою зла?*" (М. Савка "Сине Маріїн, не слухай порад", Збруч); *"Янгол дивиться вниз, скрізь вогонь, захлинається знову від болю – / Що це? Начебто пекло вже вийшло із прірви на землю роззявивши рота?; Що ж ти, Господи, знов в таку ціну даруєш їм волю? / Хто ж її понесе, коли діти їх стукають в наші ворота?"* (Г. Бабіч "Янголята", Збруч: Поезія полеглих)

[228] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 268.

- **Докір**: "*…І що з того,/ що ти був поряд, Господи?"* (Ю. Мусаковська, Посестри); *"чи пам'ятаєш що суд твій страшний ще не відбувся/ ні в Нюрнберзі ні у Гаазі ні в Києві золотому"* (І. Ківа, Посестри); *"але ж Боже, невже було замало? /невже треба більше?"* (Г. Крук, Посестри); *"Що йому відповісти? Бо страшно, і зуби зчепила судома./ Як це Боже? Чому? Ми ж тримали цей всесвіт? Ми ж начебто варта?"* (Г. Бабіч "Янголята", Збруч: Поезія полеглих).

У підсумку зазначимо, що питальні речення в поетичних творах є важливим інструментом для вираження емотивности, адже вони здатні передавати широкий спектр емоцій — негативних чи позитивних. У художніх творах, зокрема в поезії, питальні речення виконують не лише функцію пошуку інформації, а й служать для пробудження емоційної реакції у читача. Особливо виразними є риторичні питання, які не потребують відповіді, а акцентують увагу на важливих аспектах, підкреслюючи емоційні відтінки. Питальні речення здатні створювати емоційну напругу, спонукати реципієнта до роздумів і саморефлексії.

2.3.3. Незакінчені речення як засіб вираження емотивности

В аналізованих творах незакінчені конструкції мають потенціал для вираження різних емоцій, проте переважають **негативні:**

- **Тривога, напруга:** "*він: (тиша)/ і тиша, і тиша..*" (К. Міхаліцина (драма на два месенджери), Посестри); "*у цей час в цій нещасній країні народжувати дітей/ безумство…*"(О. Клеменсен, Посестри); "*протитанкові птахи сіли в сутінках після довгої подорожі/ втомлено пововтузились і затихли/ а вранці присипані снігом неквапливо прокидаються чистять пір'я стиха/ перемовляються дивною своєю мовою…*" (О. Клеменсен, Посестри); *"Десь – танці смерті,/ в шанцях – ні гу-гу…*" (Г. Осадко, Посестри); *"Земля-каміння-сніг-любов-дорога,/ Де білий світ почор_почервонів…*" (Г. Осадко, Посестри); *"У часи, коли*

розсипаються – світ і будинок – на скельця калейдоскопу,/ Коли гатять по голові, коли сирена виє до сказу…" (Г. Осадко, Посестри); "*І, тиснучи до серця автомат,/ ти дивишся у небо – там зима/ ще нездоланна, – але вже незрима…"* (І. Андрусяк "Стрітення", Посестри); *"вірю, що обійдеться без дискримінації /за статтю, расою, віросповіданням. хочеться вірити...*" (Г. Крук, Посестри); *"скільки ковтків повітря кожному з них вистачить, /доки вони чекатимуть свого deus ex machina..."* (Г. Крук, Посестри); *"Безіменна річка за блок-постом…"* (Малігон А. Коні не виють, Посестри); *"А там уже й схід..."* (Малігон А. Коні не виють, Посестри); *"виходиш і біжиш стрімголов /подалі звідси, не озираючись, /закривши очі на все..."* (Г. Крук, Посестри); *"і всі прийдуть. і будуть так дивиться, /аж стигнутиме кров, немов живиця..."* (Г. Крук "Живиця", Посестри); *"Бах-х!!! – вибухнула вціліла міна..."* (Ю. Стахівська, Посестри); *"Ти чуєш той пташиний парафраз –/Йому війна підспівує зловіщо..."* (Г. Фалькович, ПЕН); *"День двадцять другий, схожий на Амана,/ Знімає маску, а під нею – грим..." (*Г. Фалькович, ПЕН); *"Б'ють копитом вгодовані коні чорних вершників лиха,/ Ось війська Сатани, за ними голодні когорти Іуди…"* (Г. Бабіч "Дзвони мовчать – сирени гучніше за Великодні дзвони", Збруч: Поезія полеглих); *"точка його завмирання незсувна, незрушна./ ..зсохла хлібина із крихітним ходом від кулі"* (К. Міхаліцина, Посестри)

- **Біль через контраст мрій з реальністю**: *"Справжній рай – це земля – без війни…"* (Г. Фалькович, ПЕН)
- **Вибір, тиск**: *"Визначатись тобі. Вибирай…"* (Г. Фалькович, ПЕН)
- **Помста**: *"Кров змивається кров'ю – а далі око за око…"* (І. Андрусяк, Посестри); *"поклавши її в золоті блискавкові футляри,/ ударив би ворога грім із окраїни Маріка..."* (В. Левицький , Посестри).
- **Відчай, біль**: *"І тьмяне осіннє сонце нам світить хіба у борг –/ а борги тепер повертають/ ударом кийка між лопаток…"* (І. Андрусяк,

Посестри); *“Дробляться кості...”* (І. Малкович “Яксунені береги”); *“ридати й просити/ будь ласка/ заберіть це від мене…”* (О. Степанеко, Читомо); *“– наш друг лазар заснув/ – якщо заснув то видужає/ – лазар помер…”*(О. Клеменсен, Посестри); *“адже важливо не те від чого помер але кількаденність смертельної порожнечі…”* (О. Клеменсен, Посестри); *“сорок тисяч обірваних життів тому/ моїх сестер і братів/ моїх втрачених/ моїх безцінних...”* (О. Степаненко “мова ненависті”, посестри); *“відторгнутий, як кров не тої групи /(бо група вся розкидана в житах) /він їх збирає, лиш зімкне повіки...”*(Г. Крук, “Фантомний біль”, Посестри); *“а поки що тримайся за живе /коріння глоду (глід лікує серце), /бо тільки серце уміщає все це, /а розум – відмовляється й не йме...”* (Г. Крук “Живиця”, Посестри); *“дай мені ранку прокинутись в іншому сні…”* (Г. Крук, ПЕН "Ніколи уже не буде тихо і темно": 15 нових віршів членів Українського ПЕН про війну); *“Тихо, дитятко. Все вже скінчилось. Не бійся. Ти вдома./ Мама прийде ось-ось. Я вже кличу. Хоч так і не варто…”* (Г. Бабіч “Янголята”, Збруч: Поезія полеглих); *“Діти дивляться в небо, чекають на тебе… Натомість приходить залізо”* (Г. Бабіч “Янголята”, Збруч: Поезія полеглих); *“Ридав навзрид суворий Ангел смерті, /Важкий тягар на крилах мусів він нести –/Тіла бійців – завзятих, юних, впертих….”* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих)

- **Сумнів, невпевненість**: “*принаймні нам всім так здається/ принаймні зараз здається нам саме так….”* (О. Клеменсен, Читомо); “*…чи то підірвався на розтяжці/ чи то куля далекого степового снайпера”* (О. Клеменсен, Посестри).
- **Ностальгія**: *“І круглий місяць – білий, як облатка./ І хтось ще в яслах – наче на хресті,/ І десь далеко – золота колядка/ Одна на всіх – в минулому житті….”*(Г. Осадко, Посестри); *“говорила з деревами а тепер ніяк до них прийти/ принаймні до тих що у лісі/ туди не можна..”* (Б. Матіяш, Посестри).

- **Сум, скорбота**: *“другий каже: я знаю, як плакала/ наша Сірушка, коли ми сідали в машину..”* (К. Міхаліцина, Посестри); *“Обступили трасу дзвінкі ялини, – /вічні плакальниці зими...”*(А. Малігон, Посестри); *“тільки кача по Тисині... пливе проти течії...*” (Г. Крук, Посестри); *“притулок для наших/ різних і однакових/ для всіх хто покинув щось/ що створював так довго/ будував життя…”* (Г. Семенчук, “притулок для наших”, Посестри); *“Постріл.../В грудях, мов клекіт лелечий.../Над життя він любив Україну”* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих); “*Країні тяжко без митців... Мені без тебе...”* (А. Павленко, Збруч: Поезія полеглих); *“Я на війні загинув... /В час коли, якби спокійно було, бачив сни”* (О. Шмигель).
- **Обурення**: *“Допоможи мені, моя Естер,/ Приклич сюди прихованого Б-га - /На кілька слів, на кілька гнівних фраз...”* (Г. Фалькович, ПЕН).
- **Іронія**: *“От повернуться хлопці з війни,/ То вони вже покажуть!..”* (А. Полежака, Читомо); *“все лише треба зібрати докупи/ перемолоти – щоб вівці злизали...”*(Д. Лазуткін, Посестри); *“– а тебе, Гриновець, взагалі не відомо чи пустять ще, / всім не вистачить місця, запаси води та харчів обмежені...”* (Г. Крук, Посестри); *“мати при собі в нагрудній кишені бірочку з іменем, /написану каліграфічним, а не таким, як у тебе, Федечко, почерком...”* (Г. Крук, Посестри); *“Сови, обізяни, дятли, змії.../ Хто зуміє/ Змалювать красу таку...”* (Д. Мамчур “Нічна нелірика”, Збруч).
- **Втома**: “*Як же іноді хочеться кинути все і лягти./ Щоб насипало зверху, як спокій, піщаний бархан…”* (Г. Бабіч “Караван” , Збруч: Поезія полеглих).
- **Жах**: *“тіла не повинні лежати немов сироти з проростими з ротів травами…”* (О. Клеменсен, Посестри).

Позитивні емоції:

- **Рішучість**: *“ми підемо й пішки, хоч би були босими…”* (Л. Якимчук, “Повертання”, Читомо); *“най убивають підемо і помремо з Ним витягнув із кишені й поклав /металеве слово своє хома неначе гранату перед усіма на стіл...”* (О. Клеменсен, Посестри); *“Сестро, сестро... але ти піднімаєш коріння,/ кладеш у кишеню сина, малий тракторець і хмари-ягнята,/ що сохли над домом (допоки він був, значить, є)”* (О. Степаненко “Sister, walk in the air”, Посестри); *“Підкажи… Накажи – і я пекло мечем від людей відокремлю”* (Г. Бабіч “Янголята”, Збруч: Поезія полеглих).
- **Єдність**: *“Спина до спини/ до Бучі, Харків,/ Ірпінь, Маріуполь...”*(Г. Петросаняк, Посестри); *“перед тими страстями і Страсною седмицею ми із Тарасом…”* (В. Махно “Псальма Бучі”, ПЕН)
- **Захоплення**: “*...Над мурашником небо. Краплі зірок, як піт - /Божевільних , втомлених, добрих, святих мурах…”* (Г. Бабіч , Збруч: Поезія полеглих).
- **Надія**: *“І коли тепер вони часом вчуваються,/ я усміхаюся, але вже не машинально,/ а з якоюсь неусвідомленою надією,/ що не загине у небі наше беззахисне сонце…”* (Г. Кирпа “Вірші під час війни у Києві”, Читомо); *"Бо з минулого разу трохи лишилося чуда…”* (Г. Бабіч “Дзвони мовчать – сирени гучніше за Великодні дзвони”, Збруч: Поезія полеглих); *“Питають всі, за що я воюю. /За Українську Республіку, кажу./ І націоналізм буде... І Республіка.../Хоча це лише мрії...”* (А. Павленко, Збруч: Поезія полеглих).
- **Радість**: *“навпаки/ лазар воскрес/ відкрив очі/ світлі немов неділя/ вийшов до Господа (зазвичай відходять)…”* (О. Клеменсен, Посестри); *“того дня ніхто не загинув ані серед військових ані серед мирних/ ніхто нікуди не відійшов отака статистика… втрат не було/ але й про воскреслих офіційні спікери не сказали нічого…/ніхто нікуди не відійшов/*

ніхто начебто і не повертався…"(О. Клеменсен, Посестри); *"Ось зірка – перша! – блисне між вогнів…"*(Г. Осадко, Посестри).

- **Спокій**: *"І я вдихаю захід:/ Він ще не догорів…"*(О. Забужко "Красноґруда", Збруч); *"Знайомі ноти. Просто помовчи,/ Послухай і милуйся серед ночі./ Немає обґрунтованих причин./ Дивися в очі… лиш дивися в очі"* (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих).
- **Здивування**: *"Так вона схожа на мене. Ну просто я викапана…"* (Г. Осадко, Посестри).

Деякі із цих речень виражають виражають водночас прямо протилежні, контрастні емоції, як от:

- **радість, ностальгія, тривога:** "*А я малину їв колись при міннім полі…"* (Д. Мамчур "Спогад", Збруч);
- **тривога-спокій:** *"Чорний сніг та біла, біла тиша…/Вибух, дякую за цю спокійну мить"*(С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих).

Цікавим явищем серед емотивних синтаксичних конструкцій є обірвані речення. Обірвані речення, на думку Л. Томусяк, "утворюються під час мовленнєвої діяльності. Їх поява спричиняється багатьма факторами, пов'язаними із основними етапами формування і вираження думки. Важливими закономірностями виникнення цих конструкцій є різного роду невідповідності, ті чи інші відхилення, які з'являються під час протікання процесу творення речення висловлювання і зумовлюються суб'єктивними та об'єктивними причинами"[229] .

Ці речення можуть особливо інтенсивно передавати такі емоції:

Негативні:

- **Відчай, тривога**: *"вона: (слів для неї не знайдено..)/ він: (тиша)/ вона: (..не для такого стану)*" (К. Міхаліцина (драма на два месенджери), Посестри); *"Заплющую очі – і чую їх знов…/ І знов… і знов… і знов…"*

[229] Томусяк Л. М. Функціонально-семантичні особливості незакінчених конструкцій в ідіостилі Марії Матіос. Науковий вісник Чернівецького 197 університету: зб. наук. пр. Слов'янська філологія. Чернівці: ЧНУ, 2011. С. 215.

(Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві” Читомо); *“а в її голову мовби хтось ударив залізним посохом,/ землю вибив з-під ніг, мізки з рідного черепа:/ «звідки в тебе, дитино?..”* (К. Міхаліцина, “Син/день мови”, Читомо); *“Бо це – – не може...”* (М. Кіяновська, Посестри); *“я ще там де шумить і гу… /…де”* (Малігон А. Іланг-іланг, Посестри); *“тому я – тихо/ тому я – налисо./ тому я..*” (К. Міхаліцина, "Ніколи уже не буде тихо і темно": 15 нових віршів членів Українського ПЕН про війну); “*Я вбивав, щоби жити... навіщо, за що/ Я не можу заснути щоночі?”* (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих).

- **Сумнів**: “*Що там той караван? Хтось згадає можливо – “були…”*(Г. Бабіч “Караван” , Збруч: Поезія полеглих).
- **Іронія**: “*Я так не хочу, – казала, – всі ці дурні протигази, всі ці окопи,/ Всі ці пов’язки імобілізуючі… Я краще того…одразу…”* (Г. Осадко, Посестри).
- **Розгубленість**: “*Між алое та каланхое/ Ало, еее...” (*А. Малігон, Посестри); “*«скільки коштує/ дати раду посіченому?..»/ я вийду звідти рапсодією/ що буде сунути вулицями/ із ваганням:/ посіченому/ життю/ коханню/ чи травню?..*” (В. Левицький , Посестри).

Позитивні:

- **Радість**: “*він: твій джміль.. знаєш, де він?/ я вийшов.. я вийшов../ джміль твій.. вивів мене..”* (К. Міхаліцина (драма на два месенджери), Посестри);
- **Надія**: “*А потім ми удвох/ заходимося латати небо,/ обстріляне ординцями,/ і з наших пальців/ капатиме кров –/ крапля за краплею,/ поки вся не викапає/ додолу,/ і з неї проросте/ мале тополенятко –/ одне, друге, третє…/ соте… тисячне…мільйонне…”* (Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві” Читомо); *“Бог мене огорнув як печаль із її далиною/ і сказав що не бійся дитинко не бійся не бій…”* (М. Кіяновська, Посестри).

- **Сум**: “*Не вистачає… як же не вистачає…/ наших безкінечних розмов/ і тих кумедних імен,/ які ти мені вигадував,/ немов жартома,/ а я їх приймала,/ ніби то так і треба”* (Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві” Читомо); *“Не вистачає… як же не вистачає.../ бодай коротенької хвильки,/ яка ще зовсім недавно/ звалася щастям”* (Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві” Читомо); *“мам, ну чого ти.. не плач”* (К. Міхаліцина (молитва до стелі), ПЕН).
- **Рішучість**: *“«не убий» як «не бійся» та ворога бий і уби…”* (М. Кіяновська, Посестри).

Як показує аналіз, незакінчені речення виступають потужним інструментом вираження емотивности в художньому мовленні. Вони відображають перерваність думок та емоцій, створюючи атмосферу емоційної напруги. Розуміння незакінчених конструкцій часто залежить від контексту та інтерпретації читача. Вони також можуть викликати відчуття перерваности і незавершености, що актуально в умовах неспокійного воєнного часу, який відбивається в сучасній українській поезії. Завдяки своїй структурній невизначеності, такі речення здатні виражати складні емоції, від відчаю до надії, підкреслюючи драматизм ситуації.

2.3.4. Речення спонукальної модальности як засіб вираження емотивности

Цінним засобом вираження емотивности слугують речення спонукальної модальности.

За допомогою спонукальних речень можна виразити емоції **надії, смутку, рішучості та тривоги** та ін., які пов’язані із певними інтенціями мовця (прохання, наказ, заборона тощо): *“Не забирайте нас із землі/ Не відривайте нас від матері/ Не збирайте на полі бою наші рештки/ Не намагайтеся наново скласти нас докупи*” (Б. Гуменюк, “Заповіт”, Читомо); “*І – благаємо вас – ніяких хрестів/ Пам’ятних знаків чи меморіальних плит*” (Б.

Гуменюк, “Заповіт”, Читомо); “*з серця, що б’ється віднині за кожного, чуй його, Боже,/ голос ненависті в світі, де голос любові так мало може”* (Г. Крук, Читомо); *“ридати й просити/ будь ласка/ заберіть це від мене…*” (О. Степанеко, Читомо); “*Ти — закрий над нами/ небо закрий над нами/ для збереження неба/ закрий/ небо”* (А. Грувер, Читомо); “*Сказав Соні: «Ну красуне, тримай мою кицю./ Якщо виживу – повернуся./ І фотки її надсилай”* (Г. Осадко, Посестри); *“Господь моєї абетки/ врятуй моїх мертвих/ запиши їх імена/ українською*” (Гусейнова О. “На поверхні”, Посестри); *“Маріє Діво така різна і все та сама/ дівчинко що говорила з архангелом жінко на вислючку/ мадонно у царських шатах/ молися за нас”* (Б. Матіяш, Посестри); “*царице морів подивися на наші моря азовське чорне”* (Б. Матіяш, Посестри); “*дай Покрову Свою дай звитягу/ дай, Мати, любов*” (М. Кіяновська, Посестри); “*Відклади Воскресіння, просто дай деблокаду./ Як до побратима звертаюся, а не просто до Бога”* (Г. Бабіч “Дзвони мовчать – сирени гучніше за Великодні дзвони”, Збруч: Поезія полеглих); “*Прошу, спаліть в похідному вогні, / Байдужість, заздрість, спокій мій та жалість*” (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих); “*Помолися за мене, тлінного*” (А. Довгополий, Збруч: Поезія полеглих); *“Мене купила моя ж могила, / Молися за мене, пташко”* (А. Довгополий, Збруч: Поезія полеглих) .

Наказові речення часто передають емоцію **рішучості та впевненості, заклику до дії**: “*Просто накрийте нас землею/ І – йдіть*” (Б. Гуменюк, “Заповіт”, Читомо); *“Так, ми її не пробачимо, себто/ Перемагай і вертайся додому./ Просто живим повертайся, і все тут”* (І. Цілик, “Повертайся додому”, Читомо); *“втікай звідси/ у свій бліндаж/ у своє болото/ у свої міни”* (М. Кривцов, Читомо); “в*іддайте моє тіло!/ віддайте МОЄ життя!*” (О. Степаненко,Читомо); *“Скло опустіть, будь ласка!*” (М. Лаюк, Читомо); *“Хлопці летять рятувати твій край: /Змирись, піддайся – або вмирай*” (В. Арєнєв, “Колискова”, Читомо); “*Спи-засинай, а завтра на ранок /Видалять зі стіни уламок,/ Дах перестелять,/ Засклять віконце./ Спи, моє серце, /Спи, моє*

сонце” (В. Арєнєв, “Колискова”, Читомо); *“Падають зорі на наші міста./ Загадуй бажання, рахуй до ста”* (В. Арєнєв, “Колискова”, Читомо); *“І кожна дещиця води/ Мовила:/ «Знайдіть того,/ Хто потребує найбільше”* (О. Барліг, Читомо); “*Таке Різдво – лише мовчи і слухай –/ Дивись, як іній прикрашає трупи,/ Он сосонки, закутані по вуха –/ Як малюки із ясельної групи*” (Г. Осадко, Посестри); “*не затримуйся/ в місті, в якому зникає вода*” (Гусейнова О. “На поверхні”, Посестри); “у*тікай першим/ не використовуй слова «тікати»/ перетинай межу так наче насправді бачиш її/ спізнюйся”* (Гусейнова О. “На поверхні”, Посестри); “*Виникай і зникай. І звикай – не звикай./ Не звикай”* (А. Малігон, Посестри); *“Спи, дитя. Це надовго”* (А. Малігон, Посестри); “*Тож будь причетним до Всього,/ Навіть відсутністю своєї причетності”* (Б. Артрел “Погляд на Кириличні вулиці Києва”, “Українське серце” - с.43); “*Ти - /Зроби те саме:/ Тоді Побори Тяжіння - / Наосліп злетівши до Місяця,/ Де зорі лише починаються*” (Б. Артрел “Погляд на Кириличні вулиці Києва”, “Українське серце” - с.43); *“Мама?.. Янголе, де вона? Ну ж бо, знайди мою маму!”* (Г. Бабіч, Збруч: Поезія полеглих); *“Підкажи… Накажи – і я пекло мечем від людей відокремлю”* (Г. Бабіч “Янголята”, Збруч: Поезія полеглих); “*Що ж. Піду на підмогу. Подай мені піксель і зброю”* (Г. Бабіч “Янголята”, Збруч: Поезія полеглих); “*Не жалійся. Пустеля і люди байдужі до сліз”* (Г. Бабіч “Караван” , Збруч: Поезія полеглих); “*Шануй безсмертний Декалог/ Та чистоту своєї крові,/ Мечем в супротиві здобудь/ Предвічну заповідь любові”* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих); “*Прокинься, готуйся, не бійся: ти кращий,/ Відстоюй ідею, культуру та мову*” (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих); “*Не чекай, не ридай, не журися,/ В час нелегкий ти втратила сина”* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих); *“І коли зійде сонце на крик юрби,/ Люби лиш свою самотність, її люби”* (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих).

Еліптично неповне спонукальне речення додає динамічності та наказовості висловлення: "*провалитися в терикон – улюблена лякалка з дитинства/ **(увага всі в укриття)**"* (І. Ківа, Посестри).

Цікавим феноменом у воєнній поезії є речення-побажання, що мають характер прокльону, як от у поезії Е. Євтушенко: *"бажаю всім маленьким людям/ усім маленьким людям поза політикою/ бажаю вам люди-я-ничего-не-решаю/ кілька разів на рік пакувати життя в рюкзак/ заганяти замученого кота в ненависну переноску/ і щосили переконувати себе що тут можна почуватися вдома що це тепер новий дім/ ці чужі квартири"* (Е. Євтушенко "нічого крім дороги", Посестри), в якій авторка звертається до росіян.

Специфічним різновидом спонукальних висловлювань є бажальні речення. З визначенням П. Дудика бажальні речення - це "синтаксичні структури, якими мовець виражає своє бажання що-небудь зробити, сказати, написати, осягнути"[230].

Бажальні речення здатні передати емоції **надії та радости:** "*Нехай буде тільки пам'ять –/Як червона намистина/ В коралях/ На шиї українки*"(С. Богдан, "Війна. Корал", Читомо); "а*ле спершу нехай наша ппо/ зіб'є усі ворожі ракети*" (П. Коробчук, читомо); "*Хай прилетить ластівочка у цей лютий*" (О. Лущевська, Читомо); "*Хай щонайдовше тягнеться мить. /Місто спатиме. /Хай натомлене місто спить"* (К. Кулініч, Читомо); "*хай у вольному новому краї народяться діти/ хай мине ця різня хай почезнуть і відчай і страх"* (М. Кіяновська, Посестри); "*хай утішаться ним вишиванка кольчуга і льоля"* (М. Кіяновська, Посестри); "х*ай ніколи нікому з нас не доведеться /розпізнавати своїх тільки по вишитті, /подумала я тоді /навіть якщо нас так багато, /подумала я тепер*" (Г. Крук, "день вишиванки" Посестри); "*хай Харон знімє, як кулементник, що їх день і ніч клав/ щоб від тої зарази сів твій старий човнар на амоксиклав/ і нехай у раю не буде довбаної р*сні"* (Надія, позивний Професор, Читомо); *"хочеться усміхатися цілувати коханого гладити пса*

[230] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. С. 232.

/писати вірші не про страждання біль чи війну /а про перші підсніжники що зацвіли позавчора /хочеться думати про цибульки рослин /що вже давно не сплять" (Б. Матіяш, Посестри); *"нехай бодай ця маленька свічка/ світить мені серед глупої ночі/ аби я побачила все що робиться/ у цій смертельній пітьмі"* (І. Шувалова, ПЕН); *"в ім'я Отця і Марії усіх святих/ хай все це залишиться з нами/ крім темряви все залишиться"* (В. Ебен, пер. О. Куценко, "Парк пам'яті", ПЕН); "*Хай затремтить козацький тулумбас / Вогнем повстання душу гріє Січ"* (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих); "*Хай велич духу спуститься з небес*" (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих).

Отже, спонукальні речення є ефективним засобом вираження емотивности в поетичних творах. Вони втілюють у собі різноманітні інтенції — від вимог і закликів до благань і побажань — що дозволяє зображати широкий спектр людських емоцій. Використання спонукальних конструкцій у поетичних та прозових творах створює емоційний зв'язок між автором і читачем. Такі речення не лише активізують читацькі емоції, а й спонукають до дії. Вони насичують та пожвавлюють літературний текст, роблять його виразним.

2.3.5. Односкладне речення як засіб вираження емотивности

У поезії про сучасну російсько-українську війну односкладні речення додають динамічности в описах певних ситуацій, пейзажів, емоційних станів, передають атмосферу тривоги та напруги або ж спокою.

Важливе місце серед односкладних конструкцій посідають номінативні (називні) речення. У номінативних реченнях "йдеться про буття предмета, особи чи явища"[231] .

Серед функцій номінативних речень в тексті можна виділити і таку: "номінативні речення використовуються як зачини або кінцівки експресивних

[231] Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. С. 246.

зв'язних текстів, що передають спогади, роздуми, схвильовану розповідь і подібне"[232] .

Номінативні речення у досліджуваних творах виражають почуття **тривоги**: "*телефон. темінь. Тіні./ сліпа Аріадна війни.*" (К. Міхаліцина "(драма на два месенджери)", Посестри); "*Бомбардування і танки*" (Г. Осадко, Посестри); "||||||||||||||||||*сонце*||||||||||||||||||/ *ага було таке/ спалило мені хату"* (Гладун Д., Панасюк Л. |||свідчення|||очевидців||| , Посестри); *"Перші погроми, спалені пороми"* (С. Жадан "Лінія Маннергейма", Посестри); *"| паніка паніка паніка паніка паніка пАніка | паніка паніка паніка паніка/ панікА паніка паніка паніка паніка пАніка паніка | паніка паніка паніка/ паніка панікА паніка паніка паніка паніка панікА паніка паніка паніка/ паніка паніка | паніка пАніка паніка паніка паніка паніка панікА/| війна"* (Гладун Д., Панасюк Л. |||паніка|||, Посестри); "*Досвітні сирени історії*" (К. Калитко, Посестри); "*Тривога й тиша. Правда і омана*" (Г. Фалькович, ПЕН); "*Безсоромність природи./ Сором живих./ Гостре каміння слів/ у пересохлому роті*" (Ю. Мусаковська, ПЕН); "*Каміння міст. Нічні тіла ракет"* (Є. Літочкіна , Збруч); *"Постріл..."*(Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих); "**Ніч**. Т*ерикони злобою налиті, /Знову червоної просять зими, /знову вовки будуть ситі а ситі, /Знову в річках згігантіють соми*" (І. Малкович "Яксунені береги", а також, водночас і спокою "*суниці сережки/ старі схови дороги/ в тиші колосся впасти*" (А. Павленко, Збруч: Поезія полеглих); "*рідне тіло межі*"(О. Богун, Читомо).

Емоційна напруга збільшується, коли номінативні речення вміщують елемент контрастности, несподіваности[233] : "*Світло й темрява. Пекло і рай./ Нежиття і життя*" (Г. Фалькович, ПЕН).

Емотивність виражають також безособові речення. Вони здатні створити певну емоційну атмосферу, передати внутрішній стан людини. Такі речення можуть виражати емоції:

[232] Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С.59.
[233] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С.176.

- **Спокій**: “*вона: “**вітряно**. хочу набрати/ повні долоні ромашок,/ підкинути в небо, хай/ потанцюють*” (К. Міхаліцина (драма на два месенджери), Посетри); “*світає…*” (Малігон А. Іланг-іланг, Посестри).
- **Любов**: “*Любов віддано. Любов подаровано*” (Я. Чорногуз, “Воєнна тиша”, Читомо).
- **Втома**: “*у броніку важко”* (К. Міхаліцина “(драма на два месенджери)”, Посестри).

Отже, деякі види односкладних речень, через свої особливості: лаконічність, номінативність, здатність викликати певні асоціативні паралелі між явищем, яке вони називають та емоційними реакціями на нього, можливість зосереджувати увагу на стані, відводячи об’єкт на другий план тощо — є ефективними засобами вираження емотивности.

3.3. Стилістично-граматичні засоби вираження емотивности

Синтаксичні засоби можуть бути підґрунтям для стилістичних фігур та прийомів, які доречно проаналізувати у нашій роботі. Стилістичні фігури синтаксису здатні розкрити та розвинути глибину та багатогранність художнього твору, перетворюючи звичайне мовлення на чуттєве та образне вираження думки.

Досліджуючи поезію про російсько-українську війну, основні стилістичні фігури організації поетичного тексту, що виражають емотивність: простий синтаксичний повтор, дистантний антитетичний повтор, посилюваний повтор, анафору, епіфору, енепіфору, симплоку, хіазм, анадиплозис, рефрен, рамкові конструкції, поліптотон, полісиндетон, асиндетон, ампліфікацію, градацію, парцеляцію, інверсію, еліпсис, парантезу, паралелізм, антитезу, анаколуф, зевгму, ізоколон.

1. **Повтор**

Серед досліджуваної поезії ми виділяємо такі фігури повтору: простий синтаксичний повтор, посилюваний повтор, дистантний антитетичний повтор, анафору, епіфору, епанафору, анадиплозис, хіазм, симплоку, рамкову конструкцію, поліптотон, антанаклазис, полісиндетон - та визначаємо засобом вираження яких емоцій вони служать.

- **Простий синтаксичний повтор[234] :**

  Негативні емоції:

- **сум, скорбота:** "***лети*** *вільно дитино* ***лети*** *аж до Господа Бога сядь йому на коліна*" (Б. Матіяш, Посестри); "*мої плечі здригаються/ тільки вітер шепоче:* ***не плач не плач****"* (Б. Матіяш, Посетри); "*Запросила б Володю капітана — не прийде,/ його номер знову поза мережею,/*

[234] У матеріалі магістерської роботи подаємо лише найвиразніші випадки вживання простого синтаксичного повтору, адже ця група є дуже чисельною. Виявлено 228 одиниць.

тяжче і тяжче *дістати його у радіоефірі,/ надто далеко його новий полігон,/ чи на цій ще землі?”* (О. Герасим’юк, Читомо); **“*Таке щастя*** *— точно знати, що ніколи не подзвонить,/* ***таке щастя*** *не мріяти,/* ***таке щастя*** *— поховати людину в землю,/ бо надія — рана, шахта соляна на серці,/* ***роз’їдає і мучить, мучить і роз’їдає****,/ а тут точно знаєш:/ бо ви ж самі палили* ***зрізаний його одяг****,/ закривавлений* ***зрізаний одяг****/ із сухими бурульками крові,/ бо сама ж бачила як горіло/ серце твоє/ на пустирі за казармою”* (О. Герасим’юк, Читомо); “к*оли пролітає ракета/ тоді на якусь мить/ можна побачити в небі/* ***нове*** *сиве пасмо/ у волоссі Бога /усе* ***нове й нове****/ здається/ що несивого волоска/ там уже й не лишилося”* (І. Андрусяк, Читомо); “*попри* ***біль*** *щоденний* ***біль*** *втрати білий сліпий* ***біль****”* (О. Степаненко “Sister, walk in the air”, Посестри); “*імена перелітні наче птахи /імена розриті наче могили* ***/ім’я…….ім’я……...ім’я/***

…….ім’я……..ім’я……ім’я/

…….ім’я……ім’я…….ім’я” (Гладун Д., Панасюк Л. |||няньки|||могил|||, Посестри); *“І* ***помирають*** *у небі/* ***помирають*** *на землі/ помирають на воді/* ***помирають і помирають***” (Л. Панасюк “Розкидані обличчя”, Посестри);

- **Розгубленість, безнадія:** “*досі не можу оговтатись/* ***забагато думок забагато емоцій*** *в мені всередині/ сідаю їх виписати щоб не почати кричати*” (Б. Матіяш, Посетри); “Я *не уявляв, що ці Рівнини -/ Це футбольне поле Смерті -/Історія косить Україну/* ***Знову& знову”*** (Б. Артрел “Ольга Павленко”, “Українське серце” - с.59);
- **страх, тривога:** *“****вибухи знов чути вибухи*** *один за одним /чи є іще світ де їх немає?”* (Б. Матіяш, Посетри); *“і* ***тиша, і тиша****..”* (К. Міхаліцина (драма на два месенджери), Посестри); *“густе ночі смола/ і тріскоче пташа –* ***не ти не ти****”* (С. Рубнікович, Читомо); “*Я йду по* ***чорній*** *вулиці/ на* ***чорне*** *світло/* ***чорні*** *машини/ виїжджають на* ***чорне*** *шосе./ У*

чорному *небі/* ***чорні*** *птахи із металу"*(М. Кривцов, Читомо); "***вони не вони*** *вдалині* ***вони*** *відійди від вікна*" (А. Грувер, Читомо); "*Заплющую очі – і чую їх* ***знов…/ І знов… і знов… і знов…*** *"* (Г. Кирпа, "Вірші під час війни у Києві" Читомо); "***небо й земля*** */більше не мирні/* ***небо й земля*** */більше не на місці"* (М. Пілкін, "Дитячий хрестовий похід", переклад з румунської: Лесик Панасюк, Читомо); "*І дитина верещить/* ***будь ласка ну будь ласка будь ласка****"* (Л. Панасюк, Посестри);

- **Іронія:***"я маю видати вам протигази/* ***так****/ давно списані/* ***так****/ не допоможуть"* (С. Рубнікович, Читомо); *"ви просто завжди думали що Достоєвський це так глибоко та по-філософськи/ а на ділі Раскольников* ***просто завалив бабцю сокирою/ просто завалив бабцю сокирою/ не більше/ просто завалив бабцю сокирою/ не більше*****"** (Р. Коржик, Читомо); "*на кордоні Паланки/ з паспортами /своїми синіми/ малюки проходять /****маленькими*** *кроками/ з* ***маленьким*** *своїм болем /з* ***маленьким*** *своїм смутком*" (М. Пілкін, "Дитячий хрестовий похід", переклад з румунської: Лесик Панасюк, Читомо); *"я підійшла би до кожного/ z-брата визволителя/ до кожної v-сестри/ і* ***дякувала б/ дякувала/ дякувала/*** *стискаючи їх у обіймах/ доки не посиплеться попіл*" (О. Степаненко, ПЕН);
- **Зневага, гнів:** "***якби міг*** *–/ втопив би у Стіксі/* ***якби міг –/*** *згодував би Церберу/ але/ і води отруйні/ і бестія люта/ також ними/ гидують"* (Р. Кузик, Читомо); "***Імперські Царі, імперські комуністи*** *-/ Політика: таки варварська"* (Б. Артрел "Ольга Павленко", "Українське серце" - с.59);

Позитивні емоції:

- **Радість:*****"я вийшов.. я вийшов.***." (К. Міхаліцина (драма на два месенджери), Посестри); "*А ти* ***співаєш, співаєш****, як скаче коник,/ Як калатає самотній дзвоник"* (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо);

- **Спокій:** "***За тишу світу, за тишу планети,/ за тишу моєї країни/*** *заходить сонце моє*" (Я. Чорногуз, "Воєнна тиша", Читомо); "***все вище до неба все вище/*** *як повітря підіймається у грудях/ під час вдиху*" (А. Ютченко, Читомо); "/***які танцюватимуть твіст /так танцюватимуть твіст /так танцюватимуть твіст*** */під звуки старих платівок з бабусиної фонотеки"* (Д. Гладун, "Війна не почнеться завтра", Читомо);
- **Любов:** *"я* ***відчуваю*** *твій запах/ і* ***відчуваю*** *твої погляди/ що пірнають/ у мої зіниці"* (П. Матюша, Читомо); "*Знайомі ноти. Просто помовчи,/ Послухай і милуйся серед ночі./ Немає обґрунтованих причин./* ***Дивися в очі… лиш дивися в очі****"* (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих).
- **рішучість, впевненість:***"треки віділлємо з платини* ***переможемо/ переможемо/ переможемо"*** (О. Клеменсен, "Вербна неділя", Посестри); *"ми* ***стоїмо і йдемо стоїмо і йдемо*** *одночасно/ чи то під воду чи то понад водою*" (І. Ківа, Посестри); "т*ак, ніби любов раптом стала штучною мовою,/ яку ми* ***вчимо, і вчимо, і вчимо*** *– тільки без сенсу"* (І. Ківа, Посестри); "*Що може язик* ***говорити говорити й говорити*** *про війну/ зранку вдень увечері й уночі/* ***проклинати і проклинати*** *ворога/* ***зализувати зализувати*** *рани словом"* (Л. Панасюк "Не зупиняється", Посестри).

- **Посилюваний повтор.**

Ця фігура характеризується тим, що "повторюється та сама лексема, але в супроводі інших слів, котрі посилюють її виразові якості[235] . Серед аналізованих поезій виявлений посилюваний повтор виражає такі емоції:

Негативні:

[235] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. С. 236.

- **Сум, скорбота:** "Д***отик не станеться. більше не станеться,*** *чуєш*" (К. Міхаліцина, Посестри); "*Ті, кому обов'язково лишиш порожнє місце на власному святі,* ***бо/ чекатимеш,/ бо навіки тепер чекатимеш****/ на стукіт у двері/ чи на раптовий дзвінок із номера,/ який так і не стерла із пам'яті"* (О. Герасим'юк, Читомо); "*Бачиш там де воно мало бути* ***чорна порожня дірка/ настільки чорна й порожня*** *що навіть не допоможе ліхтарик на лобі у Бога"* (О. Клеменсен, Читомо); ***Не вистачає…як же не вистачає…****/ твоїх очей і твоїх обіймів/ у цьому тісному бомбосховищі"*(Г. Кирпа, "Вірші під час війни у Києві" Читомо); *"****Так ніби мене немає/ так ніби мене вже більше немає****"* (І. Ківа, Посестри);
- **Тривога, напруга:** *Тільки втома –****/чорна мов лід./ Тяжкий лід.****/ Чорна,* ***мов вогонь./ Скупий вогонь****"* (О. Гусейнова, Посестри);
- **Іронія:** *Це* ***небезпечно/ це дуже небезпечно/*** *спокійне життя – це хвороба"* (М. Кривцов, Читомо);
- **Зневага, гнів:** *Бути біженцем:/ погано спати/ прокидатися в тривозі/ гортати стрічки/* ***ненавидіти русню більше, ніж учора****/ прокинутися невиспаним/ обіймати дітей/ гортати стрічки/* ***ненавидіти русню/*** *лаштувати сніданок/ гортати стрічки/* ***ненавидіти русню всім собою/*** *пробувати працювати/ гортати стрічки/* ***ненавидіти русню****/ лаштувати обід/вечерю/ гортати стрічки/* ***ненавидіти русню****/ питати своїх як вони/ вкладати/обіймати дітей/ плакати/ гортати стрічки/* ***ненавидіти русню ще більше/*** *намагатися заснути/ вірити що завтра вдасться/ викресувати щось, крім/* ***ненависти до русні****"* (Стронґовський).

- **Дистантний антитетичний повтор.**

Фігура, в якій певні компоненти синтаксичної конструкції протиставляються один одному. Є засобом вираження таких емоцій:

Негативні:

- **Тривога:** *Смерть від голосу, що пронизує чорноколо/ на коротку мить.* ***І зникає.****/ І Смерть від кулі, що прошиває хребет та шийну/ артерію. На мить крові. На вічність голосу./* ***І не зникає****. А триває по колу"* (Я. Чорногуз, "Воєнна тиша", Читомо); "*це* ***вона/ не вона/ спи****/ ми сирена тривоги одна/* ***не спи****/ ми тривожна сирена/ захід/* ***не спи/*** *тривожна сирена/* ***не спи****"* (А. Грувер, Читомо); "*Просто побути* ***не/ торкаючись*** *втоми* ***торкатись****/ до тіла* ***не/ торкаючись*** *тютюну* ***торкатись****/ повітря* ***не торкаючись****/ рухатись проти повітря"*(О. Перехрест, Читомо);
- **Сумнів:** *Дивиться крізь них мов скло/ і бачить* ***невідоме****/ може це насправді* ***відоме****"* (А. Дністровий, Читомо);

Позитивні:

- **Надія:** *А ми* ***нелагідні*** *тобто не так ми все ще* ***лагідні*** *кожен десь в глибині/ свого серця а на щодень ми злі чи принаймні сумні або просто безсилі"* (Б. Матіяш, Посестри); "*Я знаю, що живемо із* ***затратами****, / От тільки помираєм* ***без затрат****"* (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих);
- **Рішучість, впевненість:***Я* ***не хочу*** *дому зі спогадів —/я* ***хочу*** *вогню зцілення"* (П. Матюша, Читомо).

2. Анафора[236]

Анафоричний повтор надає тексту певної ритмічності, стилістичної тональності, посилює вплив на чуттєву сферу читача та допомагає автору передати емоції:

Негативні:

[236] Анафора є однією з найбільш вживаних стилістично-граматичних фігур. До прикладів подаємо тільки найяскравіші випадки, проте проаналізованих анафор набагато більше. Зафіксовано 207 одиниць.

- **Тривога:** ***Неначе*** *не відводиш погляду від балкону забитого чужими дитячими спогадами/* ***неначе*** *зазираєш до кладовки без остраху відкопати там чужий біль на додачу до свого/* ***наче*** *не намагаєшся перетягти сюди якомога більше уламків дому/ як оса грудочки землі для гнізда"* (Е. Євтушенко "нічого крім дороги", Посестри); "*Ніч. Терикони злобою налиті, /****Знову*** *червоної просять зими, /****знову*** *вовки будуть ситі а ситі, /****Знову*** *в річках згігантіють соми"* (І. Малкович "Яксунені береги"); *"Просто зараз російські кулі/* ***У неї вдома, /У неї в душі, /У мене в серці****"* (Б. Артрел "Українське серце"); "*Боже, не дай затихнути голосу люті/* ***голос****у тих, що в підвалах сидять, забуті,/* ***голосу тих****, що залишаться у завалах,/* ***голосу тих****, що скрикують в снах нетривалих,/* ***голосу тих****, що не можуть склепити повіки,/* ***голосу тих,*** *що безмовні, німі й недорікі,/* ***голосу тих****, що помруть від голоду й спраги,/* ***голосу тих****, що збирають крихти відваги/* ***голосу тих****, що спиняли собою колони,/ що закривали собою від куль безборонних"* (Г. Крук, Читомо); *"****Тиснуть*** *бетонні плити,/* ***Тиснуть*** *залізні грати*" (Д. Лазуткін, Читомо); *"****Бережися****, каже/* ***бережися****, жінко, війни,/ бо вона пожирає надію і спокій,/* ***бережися*** *літніх ночей, /бо вони самотні й спекотні"* (Дз. Пінчук, Читомо); *"Кожен із них щось пише/* ***про*** *свій страх травневого грому/* ***про*** *дуби над могилами воїв/* ***про*** *невчасність небесних тривог"* (С. Рубнікович, Читомо); "***Зчищую*** *з зубів / наліт панічних атак/* ***зчищую*** *танки бтри*" (Ю. Петрук, Читомо); *"****Війна*** *не прощає двозначність, брехню/* ***Війна*** *- це отруйний укус саламандри"* (І. Чернілевський, Збруч); "*"****Отут*** *були бої,/* ***отут*** *піднімали прапор,/* ***отут*** *було багато загиблих"* (К. Хаддад, Посестри);

- **Сум, скорбота:** *Ти ж бо бачиш, ти ж бо знаєш, як день їх минає. /**Розкажи** нам чи багато наших помирає, /**Розкажи** чи ворог лютий довго буде жити, /**Розкажи** чи буде довго небо нам темнити*" (О. Шмигель); "***Ні до кого** Юля вже не прийде у гості/ **Ні до кого** ніколи"* (О. Герасим'юк, Читомо); "***Це лише ті**, хто вже ніколи не прийде,/ **Це лише ті**, кого встигли порахувати/ **Лише ті**, кому тепер назавжди є місце/ у наших серцях і мріях"* (О. Герасим'юк, Читомо); *"В такі моменти/ **Тебе** так бракує/ **Тебе** вже нема/ І це так руйнує"* (О. Шмигель);
- **Ностальгія:** *Нам додому хочеться, туди, де ми посивіли/ **де** небо вливається в вікна потоками синіми/ **де** посадили дерево і виростили сина/ **де** збудували дім, який без нас відсирів"* (Л. Якимчук, "Повертання", Читомо); *"**На серці** – палкі поцілунки в Карпатських горах./ **На серці** – ретельно зібрана валіза тривожна./ **На серці** – багряні язики, що з'їли рідну хату/ **На серці** – вцілілий клаптик поліської рядіжки./ **На серці –** обійми з коханим загиблим братом,/ **На серці** – від тата отримані в спадок книжки./ **На серці** – дотик тім'ячка найдорожчого./ **На серці** – сліз пролитих глибокі ріки"* (М. Ільтьо, Посестри);

Позитивні:

- **Спокій:** *Тиша приходить гучно, мов скеля,/ Що йде до пророка./ **Мов гора**, перед якою завмирають вживу/ **Мов гора**, з якої сміються в якомусь убогому анекдоті"* (Я. Чорногуз, "Воєнна тиша", Читомо); "***Пахне** землею/ **пахне** вогнем/ **пахне** хвоєю/ **пахне** тишою/* **пахне** *темрявою"* (М. Кривцов, Читомо); *"**Не** заздрить мені як любов/ **не** шукає свого/ **не** задумує зла/ ні про що не запитує/ усе знає*" (М. Кіяновська, Читомо);
- **Єдність, рішучість:** ***Зараз** там люстри, встелені шаром пилу./ **Зараз** там отвір від одиночної кулі у синьому вітражі./ **Зараз** там*

стіни на межі руйнування./ ***Своїми руками*** *ми витримаємо їх, новини з України, інвазію./* ***Своїми руками*** *ми триматимемо тремтячі /стіни. Не дамо їм упасти"* (О. Дженнінгз, переклад з англійської: Вікторія Фещук, Читомо); "*Я прибув сюди - справжнісінький революційний диявол -/****Любити****,/* ***Любити*** *Український народ,/* ***Боротися*** *з вогнем надією,/* ***Боротися*** *зі смертю справедливістю* -" (Б. Артрел "Майдан", "Українське серце" - с.67);

- **Любов:** *Такої ніжної що хочеться своїм тілом закрити собою кожну будівлю/* ***кожну*** *картину Примаченко/* ***кожного*** *вигнаного з власного дому"* (О. Гаджій, Читомо); *"****Дарувати*** *потрібно не смуток, /****дарувати*** *потрібно життя"* (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих).

3. Епіфора

В текстах поезії про російсько-українську війну епіфора вживається не так часто як анафора. Вона створює ритмічність, додає динамічності та виражає емоції:

Негативні:

- **Втома, напруга:** *Сьогодні знову копаємо* ***землю****/ Цю ненависну донецьку* ***землю****/Цю черству закам'янілу* ***землю****/ Тулимося до* ***неї****/ Ховаємося в* ***ній****/ Ще живі*" (Б. Гуменюк, "Заповіт", Читомо); *"Вісім років казати: в мене вдома* ***війна****/ щоб нарешті прийняти: мій дім – це* ***війна****"* (І. Ківа, Читомо);
- **Гнів:** *ворожий дезорієнтований корабель/ розчавиться в нашій* ***землі****/ вологій від крові* ***землі****/ чужій для нього* ***землі****"* (А. Грувер, Читомо);
- **Тривога:** *Ти — закрий над* ***нами****/ небо закрий над* ***нами****"* (А. Грувер, Читомо); "*ніхто* ***не хотів помирати/*** *ніколи знов* ***не хотів***

помирати**/ від цокання язиком"* (І. Ківа, Посестри); "*Каяття несемо до фінішу,/ А надія – вона **століттями**./ Я сьогодні дійшов останньої/ залишуся тут **століттями" (А. Довгополий, Збруч: Поезія полеглих);

- **Ностальгія, сум:** *хочеться просто людського побути ще/ трохи **разом**/ з дбайливо зібраною бібліотекою **разом**/ з роками виплеканим непотребом **разом**/ з паспортами що лежать невідомо де **разом**/ з сукнями на весну*" (О. Перехрест, Читомо).

Позитивні:

- **Надія:** *мені легше коли ти **спиш**/ бо мені здається що коли ти **спиш**/ ти не можеш померти"* (І. Шувалова, Читомо).

4. Епанафора

Ця стилістична фігура маєздатність виражати такі емоції:

Негативні:

- **сум, скорбота:** *Накриваю сьогодні святковий стіл на **87 тисяч людей,/ 87 тисяч** порожніх приборів —/і ще не завершили носити,/ ще доставляють стіл за столом,/ мов на химерному безлюдному весіллі,/ носять стільці, щоб усім/ вистачило місця/ ніби знов оживає/ тихе портове місто*" (О. Герасим'юк, Читомо); *"звісно якщо **площа пам'ятників /площа пам'яті** вціліє у цій війні"* (Д. Гладун, "Війна не почнеться завтра", Читомо); "*вони стали **дітьми війни/ дітьми** які ніколи не забудуть/ тьмяного світла у бомбосховищі"*(Г. Семенчук "діти у бомбосховищі", Посестри);
- **Іронія:** *Хлопці належать до великої **нації./ Цій нації** найліпше вдаються руйнації,/ Урочисті атракції, експроприації, /Терористичні акції"* (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо).

Позитивні:

- **Спокій:** "*Заходить **сонце моє./ Темне сонце моє** заходить за скелю,*

  Ніби за тишу" (Я. Чорногуз, "Воєнна тиша", Читомо); "*Темне **сонце моє. /Сонце** воєнної тиші"* (Я. Чорногуз, "Воєнна тиша", Читомо)

5. Хіазм

В аналізованих творах хіазм передає такі емоції:

Позитивні:

- **Любов:** *Ти моє світло у житті, /Ти промінь сонця незгасимий, / **Твоє життя** бурлить в мені, / **Життя твоє** таке красиве!"* (О. Шмигель);

Негативні:

- **Тривога:** *річка, бабуся, собака/ **хлопчик ні разу не плакав/** чорна дорога, чужинцю, не дасть тобі знаку/ спиляні дороговкази/ **(хлопчик не плакав ні разу)"*** (Є. Жарікова, Читомо); "***верблюди повзуть**/ площею галицького містечка/ **повзуть верблюди**/ з київськими номерами"* (О. Гусейнова, Посестри).

6. Симплока

Симплокою авторам воєнної поезії вдалося передати такі **позитивні емоції**:

- **впевненість, рішучість:** ***Береш** на руки те, що належить **узяти**./ **Береш** за руку того, кого мусиш **узяти**"* (Я. Чорногуз, "Воєнна тиша", Читомо);
- **Єдність:** ***тим** хто читає **новини**/ **тим** хто потрапив в **новини**/ тим кому соромно вранці лишатись живими —/ **неба** оця **половина**/ **неба** ота **половина**"* (Є. Жарікова, Читомо);

- **Спокій:** ***між*** *тисом і тисом –* ***тиша/ між*** *небом і небом –* ***тиша/ між*** *каменем й каменем –* ***тиша***" (О. Степаненко "Тиша... (Із циклу «Інша вість про радість»), Посестри).

Симплока також є засобом творення ефекту іронії та сарказму: "***Чи*** *є в нас у крані гаряча* ***війна/ чи*** *є в нас у крані холодна* ***війна****"* (Ія Ківа, Читомо); *"****вони*** *казали ти шо* ***нє рускій/ вони*** *кричали ти шо* ***нє рускій/ вони*** *співали на шкільних дискотеках ти шо* ***нє рускій/*** *а я відповідав їм/ ви просто не читали історію України-Руси Михайла Грушевського"* (Р. Коржик, Читомо); *"****Усі*** *фото й відео, пишуть у федерації зла, –* ***провокації****./* ***Усі*** *трупи зі зв'язаними руками –* ***провокації****"* (В. Левицький, Посестри).

7. Рамкова конструкція або кільце

Зазвичай, ця фігура відіграє естетичну роль. За допомогою рамкових конструкцій можна виразити емоції:

Негативні:

- **Відчай:** *Гей,* ***чотовий****, - я кричу, - озовися!..." /Не озивається мій* ***чотовий***" (І. Малкович "Яксунені береги"); "***На щастя****, в Маріуполі в мене нікого нема/* ***на щастя****"* (І. Вікирчак, "Дружба під час війни", Читомо);
- **Тривога:** ***Хто се*** *ходить самотнім домом/ моєї мами/ в Соледарі/* ***хто се?****"* (К. Хаддад, "Хто се, хто се по сім боці", Посестри);"***Я високий****./ Високий/ як поліція з книжками, які ще рано читати./ Високий/ як сопрано, як температура, як лоб./* ***Я високий****"* (О. Гусейнова, Посестри).

Позитивні:

- **Захоплення:** *я перестрів* ***солдата/ без обох рук****/ його дівчина кохала його/ більше/ ніж ми Україну/ вони гуляли разом із бабусею й дідусем/ сміливо сміючись/ очима /я бачив* ***солдата без обох рук/*** *який відбудовує Україну*" (Т. Ріль, Посестри);

- **Радість:** ***Дорогий Миколо Леонтович,****/ ти живеш зі мною з дитинства,/ мій дідусь на скрипці про тебе грав./ З 2014 я все більше вірю/ в твоїх ластівочок,/* ***дорогий Миколо Леонтовичу”***(О. Лущевська, Читомо); “***осанна*** *новому саду/ що сходить зі світла у світло/ осанна новому саду/ що виріс посеред нас/ чистому саду* ***осанна****”* (О. Степаненко “Тиша... (Із циклу «Інша вість про радість»), Посестри); *“****Повернулась*** *Додому./ У мир і весну* ***повернулась****”* (Г. Осадко, Посестри);
- **Рішучість:** ***бийте сильніше****, хлопці у барабани війни –/навіть якщо ця стіна стане моїм надгробком бийте/* ***бийте сильніше****”* (О. Степаненко, ПЕН);
- **Спокій:** ***Якщо на тебе чекає ніч,****/ То ти не квапся, лічи ходи,/ Даруй їй тишу і просто йди,/* ***Якщо на тебе чекає ніч”*** (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих); “***Малюй зірками свій родовід,****/ Древніх народів живу ріку,/ Застигле сонце на моріжку,/ Безмежних ліній невпинний хід,/ Забуту юність таку важку,/* ***Малюй зірками свій родовід...****”* (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих); “***Пісок пустель набирай у жмені,****/ Сипуче марево тисяч літ,/ Хай очі твої залиє пітьма,/ Зелені сосни завжди зелені,/ В пустель немає журби болить,/* ***Піски пустель набирай у жмені...”*** (І. Мисяк, Збруч: Поезія полеглих).

8. Анадиплозис

Анадиплозис здатен передати такі емоції:

Негативні:

- **Тривога:** “*Я шукаю* ***червоні двері/ червоні двері*** *шукають мене/ червоних дверей не існує у чорному/ як зуби, які уразив каріє с /світі”* (М. Кривцов, Читомо); *“Обіймаю її,/ а вона* ***тремтить./ Треммтить*** *і плаче”* (Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві”

Читомо); "*де пишуть у морі – читаю* ***у морзі/ де в морзі*** *– вийшли морози"* (К. Хаддад, Посестри); "Ще *гучніше/* ***бахкає,/ бахкає/*** *спільне серцебиття"* (Ю. Мусаковська, Посестри); "*і* ***сміється/ сміється*** *так сонячно так сильно і так/ страшно"* (Гладун Д., Панасюк Л. |||24|||лютого|||, Посестри); "*напинаю повітря і* ***рву/ рву*** *його як полотно/ бо нічим дихати все одно*" (О. Мамачич, Посестри);

- **Сум, скорбота:** "*Нашої з мамою школи вже давно* ***нема./ Нема*** *серед живих ані мами, ані Лідії Єреміївни"* (К. Хаддад, Посестри); "*В ім'я державної таємниці/ Клянуся, я загиблих* ***не рахуватиму/ Не рахуватиму*** *до нестями/ І до кінця війни"* (Насправді я починала – збилась)" (В. Амеліна, ПЕН);

Позитивні:

- **Гордість, захоплення:** *наша нелагідність відома* ***людям/ людям*** *також відомі наш біль/ наші страждання наші жертви й наша любов ті хто живуть і ті/ хто вийшов зі свого тіла про них свідчать"* (Б. Матіяш, Посестри);
- **Радість:** *і яка побачила нас і сказала нам* ***увійдіть/ увійдіть*** *хоч перед нею був окоп і за нею також*" (О. Хоменко «Молитва до хати», Збруч);
- **Рішучість:** *І я навчу вас римувати* ***смерть – /Смерть*** *ворогів моєї Батьківщини!"* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих).

9. Рефрен

Рефрен увиразнює певні частини тексту. Допомагає автору відобразити емоції:

Негативні:

- **Тривога:** "***а з дому – дим,/ з диму – крик./*** *небо сивіє на очах./ шукає хмари, щоб затулитися./ хмари тікають. завали*

рушаться./ ***а з дому – дим,/ з диму – крик”*** (К. Міхаліцина (свідок), Посестри); “***до кінця лютого що триватиме цілі роки*** */ми визнаємо, що бачать очі залишених на полі бою/* ***до кінця лютого, що триватиме цілі роки,****/ ми так і не дізнаємося точної відповіді /як жити з дотиками загиблих на твоєму тілі”* (Я. Чорногуз, Читомо); “***Коли ворог приходить у твій дім*** *– він завжди щось бере (...)/****Коли ворог приходить у твій дім*** *– він завжди живе одним днем,/ бо підписав угоду з тим, що упивається”* (Ю. Стахівська, Читомо); “***Станом на зараз*** *кажуть триває війна(...)/* ***Станом на зараз*** *Ірпінь потиху тече (...)/* ***Станом на зараз*** *кажуть почнеться гроза”* (В. Соловій, Читомо); “*У* ***двадцять першім столітті, в Європі****,/ дружба між нами починається вдосвіта (...)/* ***У двадцять першім столітті, в Європі, під час війни”*** (І. Вікирчак, “Дружба під час війни”, Читомо);

Позитивні:

- **Надія:** *Останній вірш української літератури./* ***Ще живі****.”* (Б. Гуменюк, “Заповіт”, Читомо); “**Т*и, головне, повертайся додому,/ Врешті знімай запилюжені берці/ І вчися наново жити потому/ З перепрошитою вірою в серці./* ***Ти, головне, повертайся, здолавши/*** *Чистого зла непрожований стогін,/ І відпускай цю ненависть назавше/ Посеред мирної тиші густої.*” (І. Цілик, “Повертайся додому”, Читомо).

10. Ізоколон

Негативні емоції:

- **Сум:** “***світ без*** *молодих вдів часом таких тендітних і юних /зовсім дівчаток* ***світ без*** *сиріт/* ***світ без*** *війни і болю”* (Б. Матіяш, Посетри);

- **Тривога:** *оживати о 4 ранку в **чужому** ліжку /на **чужій** білизні/ між **чужих** стін/ розуміючи/ що навіть тіло оце — **чуже**/ я не знаю його*" (О. Степаненко, Читомо); "***Слова**, які згрібаємо у наплічник*

  *в останню мить перед виходом./ **Слова**, за які хапаємося,щоб утримати хтозна-яку рівновагу,/ коли з-під ніг вибивають землю, як хитку табуретку./ **Слова**, якими притискаємо зяючу рану,/ розпанаханий тендітний живіт безпеки,/ ще підлітки"* (Ю. Мусаковська); "***здригаються** в обіймах матерів /від кожного звуку /від кожного подуву вітру/ **здригається** земля під ними/ небо **здригається**/ повітря горить"* (М. Пілкін, "Дитячий хрестовий похід", переклад з румунської: Лесик Панасюк, Читомо); "*зникає земля і зникають її плоди/ зникає папір /а отже зникають слова/зникає людина/ беззвучно зникає людина/ а море між ребер не зникне/ нема куди"* (В. Духновський, Читомо); "*в найближчого нічному клубі сплять **діти**, плачуть **діти**, народжуються **діти**/ у світ, тимчасово/ непридатний для цього"* (Г. Крук, Читомо);
- **Іронія:** *не **плавиться**/ сир **плавлений** дружба/ сир **плавлений** дружба/ сир **плавлений** фейк/ **плавиться** мозок"* (Р. Коржик, Читомо);
- **Гнів:** *для таких –/лиш **вічна** мука/ **вічне** блукання/ і **вічне** забуття"* (Р. Кузик, Читомо).

Позитивні емоції:

- **Спокій:** *"**зцілюють** тихі обійми **зцілює** чийсь делікатний дотик/ до плечей і до рук/ **зцілює** дощ **зцілює** квітка розквітла після дощу/ **зцілює** тиша"* (Б. Матіяш, Посетри); *"Любові **не існує**"/ написано на іншому поверсі цього закладу/ а ще **не існує** моря/ **не існує** повітря/ **не існує** снів/ і мене"* (М. Кривцов, Читомо); "М*и з **Юрою** вчора курили на двох/ І **Юра** ділився секретами браги/ А зранку*

навідався сєпарський ВОГ/ І ***Юру*** *невдовзі двохсотим забрали”* (І. Чернілевський, Збруч).

11. Поліптотон.

Серед досліджених поезій знаходимо такі емоції виражені поліптотоном:

Негативні емоції:

- **Напруга, тривога:** ***Кров*** *змивається* ***кров’ю*** *– а далі* ***око за око****…”* (І. Андрусяк, Посестри); “*І тьмяне осіннє сонце нам світить хіба у* ***борг*** *–/ а* ***борги*** *тепер повертають/ ударом кийка між лопаток…”* (І. Андрусяк, Посестри); “***живі живих*** *прикликають./* ***живі живих про життя*** *впрошують*” (К. Міхаліцина “(свідок)”, Посестри); *“****кістка до кістки/ кров до крові/ смерть до смерті****/ поезія/ ні для кого для всіх”* (Гладун Д., Панасюк Л. |||назвати|||кожного|||на|||ім'я|||, Посестри); *“не ходимо там/* ***межи очі поза очі про людське око”*** (Г. Крук, Посестри); *“****побачила – і побаченого****/ більше не забула/ ніколи”* (І. Шувалова, ПЕН);
- **Сум:** *І* ***день за днем*** *кудись спливав/ Тебе від мене віддаляв/ За спогади трималась я”* (О. Шмигель);
- **Ностальгія:** *колись давно/ так давно/ так страшно, нестерпно давно –/коли* ***дім був домом/ мова була мовою*** *–/ округлою і довершеною/ достоту стигла антонівка” (*О. Степаненко “мова ненависті”, посестри).

Позитивні емоції:

- **Надія:** *завмирає* ***не дихаючи*** *а тоді* ***дихає*** *знов”* (М. Кіяновська, Читомо); “*для збереження* ***неба****/ закрий/* ***небо****”* (А. Грувер, Читомо); “*Гітлера, Сталіна* ***пережила, і цього переживу****,/ Скільки там того діла”, —/Баба Христина збирає траву,/ Складає у пазуху, ближче до тіла” (*М. Пономаренко, Збруч);

- **Спокій:** *Я прийшов побачитись* ***з історією****/ Пізно надвечір/* ***Історії****”* (Б. Артрел “Переліт до Одеси”, “Українське серце” - с.19);
- **Рішучість:** *Тож будь* ***причетним*** *до Всього,/ Навіть відсутністю своєї* ***причетності***”(Б. Артрел “Погляд на Кириличні вулиці Києва”, “Українське серце” - с.43); *“Ваша* ***хоробрість*** *робить мене* ***хоробрим****”* (Б. Артрел “Ольга Павленко”, “Українське серце” - с.63); “*Спинися та прислухайся, приблудо,/ Ця мова –* ***меч для тих, хто йде з мечем*****”** (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих).

12. Антанакласис

Негативні емоції:

- **Іронія:** *Ми прийшли з* ***миром*** *це російський* ***МИР****/ хоча перепрошую/ ми прийшли з війною це російська ВОЙНА/ перепрошую знову обмовився/ Це спеціальна операція И”*(Л. Панасюк “И”, Посестри);

Позитивні:

- **Захоплення:** *Коринфські колони - /Дерева,/ Розкішні хмари -/ Ошатні, нарядні,/* ***Мрію цю/ Мрію****”* (Б. Артрел “Простора Рівнина України, Східна Європа”, “Українське серце” - с.53); *“Найкраща* ***Земля на Землі*** *-/ Житниця світу, де пролита кров Десять Мільйонів разів/ Сталіним -/ Чорно-білі фото трупів/ На вулицях Харкова -/ Мій розум - це кінохроніка: /Гітлер вторгається/ Замордовує ще 9 мільйонів./ Український Голокост. Двічі”* (Б. Артрел “Ольга Павленко”, “Українське серце” - с.59) .

13. Полісиндетон

Нетипово велика кількість сполучників може посилювати емотивність та підкреслювати такі емоції:

Негативні:

- **Тривога:** *І кажуть, що ми випадкові – **і тиша, і Бог,** –/ ото й покладатися мусимо максимум на випадок”* (І. Андрусяк, Посестри); “*Немає в цій країні/ **ані піску, ані моря,/ ані неба, ані трави**”* (О. Гусейнова, Посестри); “*точить кігті пташа/ **і вглядається в мене/ й мовчить***” (С. Рубнікович, Читомо); “*Хотіло **то хліба, то крові, то цноти”*** (І. Цілик, Читомо);
- **Сум, скорбота:** *вже **ні дому нема ні людини ні навіть кота”*** (М. Кіяновська, Посестри);

Позитивні:

- **Радість:** *Цей світ,/ у якому добре жилося/ **і квітці,/ й мурашці,/ і кожному дереву,/** яке дочекалось весни/ і не може радіти”* (Г. Кирпа, “Вірші під час війни у Києві” Читомо).

14. Асиндетон

Безсполучниковість підкреслює виразність тексту, додає емоційної напруги та динамічности, допомагає виразити певні емоції:

Негативні:

- **Втома:** *вертаємось **гіркими, не говіркими, винними/** нам би мати дім і трохи миру*” (Л. Якимчук, “Повертання”, Читомо); “*тепер це навіки - /надягати зранку /тіло наче чуже пальто/ просякле запахами **багать / цигарок/ трупів/** терти і прати його/ з оскаженілою ненавистю*” (О. Степаненко, Читомо); *“Автівок не меншає, як у біблійній притчі про хліб і рибу —/нажруться ними **тривога, розконцентрація, втома** — кожна/ он на мішках з піском світять ліхтариками — перевіряють типу*” (М. Лаюк, Читомо); *“і просиш **лягти поряд, /потримати стіни — /приспати***” (М. Лаюк, Читомо);

- **Тривога:** *Усе в перемінах/ Не гине ніщо/* ***Силуети/ Привиди/ Тіні”*** (С. Рафальський, Читомо); *“А вони спускаються і спускаються наші обличчя* ***розпухлі замурзані /роздерті*** *валяються на землі всіяній уламками наших життів*” (Л. Панасюк “Розкидані обличчя”, Посестри);
- **Сум, скорбота:** *хто-хто в рукавичці живе/* ***Віктор із Маріуполя що збирає мертвих на вулицях і ховає їх у братських могилах Тетяна з Чернігова у якої більше немає дому хіба ця холодна рукавичка / дівчинка Катерина з Києва що народилася тут у бомбосховищі/ Андрій із Херсона Ольга із Сум Юрій із Харкова Людмила з Миколаєва Олександр із Бучі/ Дарина Сергій Олена Адам Юлія Олег Ярослава”*** (Л. Панасюк “Не зупиняється”, Посестри); *“най мій вірш буде їм псальмою/* ***за Андрієм Петром Оксаною/*** *солоспівом і хоровим”* (В. Махно “Псальма Бучі”, ПЕН); *“увесь рід усі ті* ***галини якови катрі федори миколи/*** *чиї «знімки» були колись на стінах*” (О. Хоменко «Молитва до хати», Збруч); *“Я плакала, розгублена* ***і горем, болем/*** *Зранена, бо навіть в снах тебе не зберегла”* (О. Шмигель);
- **Іронія:** *кожна родина безкоштовно забезпечується/* ***хрестом/ домовиною/ вінком/ табличкою/ копанням ями /місцем на цвинтарі”*** (Гладун Д., Панасюк Л. |||бучанська|||міська|||рада|||повідомляє|||, Посестри); *“Пропонували* ***їжу й питво,/ вологі серветки,/ ліжкомісце,/ дозвіл на працю –і все задармо”*** (Ю. Мусаковська, ПЕН); ***жито пшениця і всяка пашниця*** */Проросте крізь танкову крицю”* (А. Полунін, Читомо);
- **Огида, зневага:***“от хоч про російського клишоногого ведмедя що суне сюди/* ***п’яний дикий брудний смердючий бридкий безжальний”*** (Л. Панасюк “Не зупиняється”, Посестри).

Позитивні:

- **Рішучість:** “*Щоби гавбиця наша гула, щоб не дати їм диху - /До останнього* ***пострілу, подиху, вибуху, вдиху****”* (І. Малкович "Яксунені береги”);
- **Спокій:** *від/ чуття/* ***летке/ легке/ фатаморганне”*** (К. Хаддад “де мій дім”, Посестри); “*Але/ Деякі речі універсальні:/* ***Багряне листя -/ Захід сонця - /Червоне світло -/ Єднання усього”*** (Б. Артрел “Назад на Марс”, “Українське серце” - с.23);

15. Ампліфікація[237]

Негативні емоції:

- **Сум, скорбота:** *приходять вістки про друзів:/* ***загинув/ зник безвісти/*** *різні вістки приходять та обмаль таких що тішать”* (Б. Матіяш, Посетри); *“точка його завмирання* ***незсувна, незрушна”*** (К. Міхаліцина, Посестри); “*паду навколішки/ перед гробом юнаків-героїв/* ***теперішніх/ колишніх і майбутніх****”* (Т. Ріль, Посестри); *“знімки” усіх* ***хто поїхав кудись/ хто на війні погиб хто у сибіру в далекій стороні”*** (О. Хоменко «Молитва до хати», Збруч); “*Любов твоя зігріє світ./* ***Зруйнований, поломаний,/ Схвильований, заболений****”* (О. Шмигель); “*Що завдала нам ця війна,/ Холодна, чорна як смола/ Що рідну кров у землю пролила/ Вуаллю тьми серця оплутала/ Світ став здаватися* ***чужим,/ Холодним, чорним і страшним***” (О. Шмигель); ““Т*е, що наспівано, те, що не змовлено, /****Поглядом, доторком, видихом*** *зомереним,/* ***Пострілом, вибухом, сміхом, сльозою*** *– /Втілять, засіють люди – не зорі”* (В. Арєнєв, “Колискова”, Читомо);

[237] Ампліфікація дуже чисельний матеріал. Тому в прикладах подаємо лише найвиразніші одиниці. Загалом зафіксовано 190 випадків використання ампліфікацій.

- **Тривога:** *навчи дитину дихати – жадібно,/ як під водою, але спокійно. так, щоб надовго/ вистачило одного вдиху.* ***на всю атаку, на всю тривогу, на/ постріл, вихід, вибух. на впертий вислів****/ себе самої почерез темряву і до світла"* (К. Міхаліцина, Посестри); "***Дрімало, тримало і знову скидалося*** *знагла"* (І. Цілик, Читомо); *"я звикла від сирени* ***прокидатись/ за дві секунди вставати/ перекривати газ/ закривати вікна і двері/ йти в коридор/ не прислухатись/ до шуму літаків/ не думати,*** *що якогось разу/ це може бути не наш"*(Т. Родіонова, Читомо); *"ми плачемо у будинку слово/* ***спочатку було слово/ потім був голод/ потім був сибір /потім була війна відбудова застій перебудова"*** (Р. Коржик, Читомо); *"Менше ніж за добу до початку війни/ посварилися:* ***/по-дурному, з нічого, пекучо,****/ ніби мало було тривоги,/ ніби обоє/ хильнули сірчаної кислоти*" (К. Калитко, Читомо); "*Тільки така людина/ могла почати війну, людина, в якої замість серця:/* ***порожній патрон,/ порожній пістолет,/ руїна,/ закривавлений мертвий голуб,/ пустка, що вмирає у власній порожнечі***" (І. Пізане, переклад з латвійської: Лесик Панасюк, Читомо); *"усі* ***непростимі/ непоховані/ зниклі/ викрадені/ пошматовані/ закатовані/ ґвалтовані/ і постріляні/ різані/ биті/ колоті й/ ножові"*** (О. Степаненко "мова ненависті", посестри); *"Ходить хоронити тих, з ким розігрував* ***ворожі кулі, снаряди, гради й міни****, кому ж дістанеться першому"* (М. Ільтьо, Посестри); *"Бабуся нічого не знає про Дніпро,/* ***розтерзане криком матері,/ розбите уламками багаторічних ремонтів,/ зболене стогонами із-під завалів,/ понівечене байдужістю цілої нації/*** *і тим, хто скерував ракету на багатоповерхівку,/ яка болить тепер всій Україні"* (М. Ільтьо, Посестри); *"світ відкрився до крові* ***хтонічної злої нічної****"* (М. Кіяновська, Посестри); *"****поґвалтовані***

/ перелякані / покалічені / *діти збирають до школи наплічники”* (Д. Гладун “42”, Посестри); “*світ роздивляється підписи до фотографій безліч разів/* ***маріуполь гостомель ірпінь бородянка чернігів буча***” (І. Ківа “[біженці. вокзал]”, Посестри); “*Посвідчення –* ***сльози, багнюка, і смерть братів***” (І. Чернілевський, Збруч: Поезія полеглих);

- **Ностальгія:** *Настав з приходом твоїм час/* ***Прекрасний, чистий, не фальшивий****/ І час цей був лишень для нас/ Нехай короткий та щасливий!*” (О. Шмигель); “*Нехай батьки запам’ятають нас малими дітьми/ Неслухняними хлопчиками/* ***З рогатками з синцями на колінах/ З двійками у щоденнику/ З повною пазухою яблук з сусідського саду****/ Нехай батьки сподіваються що ми колись повернемося/ Що ми десь є. Не віддавайте нас дружинам/ Нехай кохані запам’ятають нас красенями/ Такими які подобалися багатьом дівчатам/ А дісталися їм./ Нехай вони запам’ятають* ***наші гарячі губи/ Наш гарячий подих/ Наші палкі обійми/*** *Нехай вони не торкаються нашого холодного чола/ Наших холодних вуст./ Не віддавайте нас дітям/ Нехай діти запам’ятають* ***наші теплі очі/ Наші теплі посмішки/ Наші теплі руки”*** (Б. Гуменюк, “Заповіт”, Читомо); “*Господь наших трав і вітрів /знайди для моїх друзів* ***/в багажниках їхніх машин /в кишенях їхніх /валіз зібраних за півгодини /весільну фотографію баби і діда, /які встигли одружитися у серпні 1939, / мельхіорові ложки МНЦ, /начищені до срібного блиску, /гідазепам /шоколадку «Оленка», /паспорт, свідоцтво про шлюб /військовий квиток, /мак, пам'ять, /арію снігу”*** (Гусейнова О. “На поверхні”, Посестри);

Позитивні:

- **Рішучість:** *Щоби гавбиця наша гула, щоб не дати їм диху - /До останнього* ***пострілу, подиху, вибуху, вдиху****”* (І. Малкович "Яксунені береги”); *“Стань з кривавої краплі/* ***Малесеньким/ Червоним/ Круглим/ Коралом*****”** (С. Богдан, “Війна. Корал”, Читомо); *“На димній лінії зіткнення полум’я і життя,/ Мурашник тримався, твердо, як камінь, що в землю вріс,/ Останній* ***форпост, надія, родина і укриття****”* (Г. Бабіч , Збруч: Поезія полеглих); *“Прокинься, готуйся, не бійся: ти кращий,/ Відстоюй* ***ідею, культуру та мову****”* (Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих);*“Прошу, спаліть в похідному вогні, /* ***Байдужість, заздрість, спокій мій та жалість****”* (С. Скальд, Збруч: Поезія полеглих);
- **Єдність:** *кожен з нас/* ***слово/ ритм/ чи частина мелодії****”* (М. Кривцов, Читомо); *“перетинають кордон/* ***коти під куртками/ собаки під ногами/хом’як у наплічнику/ в маленькій коробці з-під крему****/ до зоопарку в Познані дістались****/ і тигри/ й леви/ й навіть каракали****”** (Данчишин А. “Акт людяності”, Посестри); “*у роті* ***дитини із Бородянки/ дитини із Маріуполя/ дитини з Херсона****”* (О. Степаненко “мова ненависті”, посестри); “*А потім тканини бракнуло ще раз –/сітка у нас широка, аби захистити нею всю Україну –/ то кума відчинила свою крамницю з тканинами –/ і ми різали на тонесенькі смужечки/* ***софт і котон, ситець й бавовну:/ чорну, зелену, пастельну, коричневу, охру****”* (Г. Осадко, Посестри); *“Тож коли переможемо, наші жінки/ одягатимуть сукні* ***лише яскраві, лише заквітчані, загорошені****”* (Г. Осадко, Посестри); “*За одним столом/ всі* ***їдять, співають, гомонять,/ усміхаються***” (К. Хаддад “Йо-йо на Різдво”, Посестри);
- **Захоплення:** ***древню й потужну, настояну за роки/ таку гарячу,*** *що пропікає з нутра”* (Т. Деяк, Читомо); “***грубшає товщає*** *шкіра/*

тисячорукого *звіра/* ***тисячоокого впертого мудрого*** *звіра”* (Є. Жарікова, Читомо); “*...Над мурашником небо. Краплі зірок, як піт –/****Божевільних , втомлених, добрих, святих*** *мурах…*”(Г. Бабіч , Збруч: Поезія полеглих).

Апліфікація є продуктивним засобом творення іронії:

“*Російські содати ставлять танк на нашому подвір'ї заходять у квартири /читають наші книжки і нічого не розуміють* ***українською англійською польською білоруською чеською латвійською литовською румунською шведською німецькою французькою хорватською турецькою іспанською/ і навіть російською”*** (Л. Панасюк “Розкидані обличчя”, Посестри); *“И И И/ И г****валтувати И грабувати И давити людей танками И запускати ракети на житлові квартали И скидати бомби на дитячі садки И запускати ракети на школи И скидати бомби на сиротинці И запускати ракети на пологові будинки И скидати бомби на лікарні И розстрілювати швидкі И розстрілювати автобуси з жінками й дітьми И знищувати И знищувати И знищувати****и/ ИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИ/ колючий російський дріт де кожен шип це/* ***велич російської літератури/ велич російської культури/ велич російської мови/ велич російської науки/ велич російської медицини/ велич російської техніки/ велич російської свободи/ велич російської моралі/ велич російської церкви/ велич російської армії/ велич російської війни/ велич російського миру”*** (Л. Панасюк “И”, Посестри); *“****Сови, обізяни, дятли, змії...****/ Хто зуміє/ Змалювать красу таку...”* (Д. Мамчур “Нічна нелірика”, Збруч).

16. Градація

Ця фігура дозволяє автору передати глибокі переживання та створити емоційну напругу. В аналізованих поетичних творах ми виділили позитивні та негативні емоції, що були передані градацією.

Висхідна градація.

Негативні емоції:

- **Сум, скорбота:** *де списки імен загиблих не лунають як удар молотка/ об домовину/* ***ім'я за ім'ям десяток за десятком сотня за сотнею****"* (Б. Матіяш, Посетри); "*важко повірити, що це відбувається з нами /в реальному часі.* ***вдруге, втретє, вдесяте*****"** (Г. Крук, Посестри);
- **Тривога:** *Завтра ми вже будемо мертві/ Може* ***багато з нас/*** *Може* ***всі****"* (Б. Гуменюк, "Заповіт", Читомо); "*Я бачила дім* ***без дверей, без людей, без надії****"* (І. Цілик, Читомо); "*вздовж мене моя рука/* ***не йде не біжить поволі переповзає****/ з місця на місце"* (М. Кіяновська, Читомо); "*може цей плач чує тільки земля/ бо й вона тепер чомусь часто й дрібно* ***тремтить****/ бо й вона тепер як і я чомусь часто* ***здригається****"* (Б. Матіяш, Посестри); "*бережися чоловіків, /бо вони* ***закохуються/ жартують/ носять м'які сорочки/ мовчать/ торкаються шиї кінчиками пальців/ воюють/ зникають/ вмирають****/ а інколи — все одразу"* (Дз. Пінчук, Читомо);
- **Жах:** *частини людини/* ***розкидані/ розгублені*** *по полю/ химерно та неохайно"* (М. Кривцов, Читомо); "*кадирівці* ***вирізали його, вивезли до дитячого садочка і зґвалтували/ опісля вбили***" (О. Клеменсен, Читомо).

Позитивні емоції:

- **Надія:** *Нехай той корал на сонці/* ***Вицвіте,/ Вибілиться,/ Зблідне,/ Висохне,/ Розсиплеться на дрібні піщинки.****/ Нехай кожна піщинка/* ***Згорнеться,/ Зсушиться,/ Здиміє,/ Зникне,/ Піде в землю,/ І не буде її"*** (С. Богдан, "Війна. Корал", Читомо); "*усім тваринам що* ***вижили вийшли і виповзли/*** *з-за ріки/* ***переправились*** *по хитких кладках/ покладених замість*

розбомблених вщент мостів" (О. Клеменсен, Читомо); "м*и/* ***нерозділені нерозірвані/ цілісні/ цілі***" (А. Грувер, Читомо); "*у мирний час тут діти гратимуть в хованки але не одразу –/ хіба через* ***два роки через п'ять років через сорок років****"* (Д. Гладун, "Війна не почнеться завтра", Читомо);

- **Рішучість:** с*помини вплетені натуго в зрізані коси/ білі нічні абрикоси —/ кате, тобі не здалося/* ***вистоїм/ виростем/ виживем/ і помстимося****!*" (Є. Жарікова, Читомо); *"А поки гупає і гупає/ бо що може серце/ бити бити бити бити нескінченно бити ворога/* ***до крові до знемоги до смерті****"* (Л. Панасюк "Не зупиняється", Посестри); "*біжи переривай грудьми стрічку цього марафону/ і* ***другу стрічку/ і третю/ і дев'яносту****"* (О. Мамчич, Посестри);
- **Захоплення:** *Чоловік років шістдесяти перебрав зайвого/ на поминальному обіді побратима,/ який був* ***найкращим командиром,/ порадником,/ взірцем,/ бойовим батьком***" (М. Ільтьо, Посестри);

Низхідна градація.

Негативні емоції:

- **Іронія:** *пролітають лишень к****рилаті ракети/ літаки/ гелікоптери/ дрони/ різноманітні птахи/*** *одно слово безпечне село"* (О. Клеменсен, Посестри);
- **Тривога:** *Палять видання перших українських/* ***двітисячідвадцятників /потім двітисячідесятників двотисячників дев'яностників вісімдесятників сімдесятників шістдесятників*** */і так до кінця української літератури"* (Л. Панасюк "Розкидані обличчя", Посестри).

Позитивні емоції:

- **Надія:** *Війно-війно, ти* ***кривавий океан. /Стань з кривавого океану кривавим морем./ Стань з кривавого моря кривавим озером./ Стань з кривавого озера кривавим ставком./ Стань з кривавого ставка кривавою криницею./ Стань з кривавої криниці кривавим джерельцем./ Стань з кривавого джерельця кривавою калюжею./ Стань з кривавої калюжі кривавою плямою./ Стань з кривавої плями кривавою краплею"*** (С. Богдан, "Війна. Корал", Читомо).

17. Анаколуф

Анаколуф застосовують для створення іронічного, комічного ефекту: "*Вони* ***завдадуть тобі трохи путіна****, /Тільки ж не плутай путіна з пушкіним"* (В. Арєнєв, "Колискова", Читомо) .

18. Паралелізм

Позитивні емоції:

- **Спокій:** *і пташка у небі дихає, і я при ній"* (К. Міхаліцина (драма на два месенджери), Посестри); *"Я проростав лиш тим, ким я вже був/ Я виростав лиш тим, ким я вже є"* (І. Чернілевський, Збруч: Поезія полеглих).
- **Любов, турбота:** *Твої Проблеми - мої/ Проблеми"* (Б. Артрел "Погляд на Кириличні вулиці Києва", "Українське серце" - с.43); *"Ми з тобою – сполучені посудини./ Скільки в мені любові, стільки ж буде і в тобі./ Скільки спокою в тобі, стільки ж і в мені буде"* (І. Цілик, Збруч).
- **Надія:** *Колись так буде в кожну Божу мить:/ Бук-дерево верхівкою шумить,/ А бук-зенітка більше не стріляє"* (Н. Бельченко, Посестри).

Негативні емоції:

- **Тривога:** *війна дала нам так багато/* ***нових тем****/ армія дала нам так багато/* ***нових термінів****”* (С. Рубнікович, Читомо); *“у спогадах* ***не прокрапує кран/ не прокрапує кров/*** *не ридає вібродзвінок телефона/ аж до смерті акумулятора —/ бо там знімають слухавку”* (П. Матюша, Читомо); “*Серед квартири порожньої./ Серед життя порожнього”* (Г. Осадко, Посестри); *“||||||||||||||||||будинки роздерті||||||||||||||||||/ ||||||||||||||||||люди роздерті||||||||||||||||||”* (Гладун Д., Панасюк Л. |||свідчення|||очевидців||| , Посестри); *“у вітринах – гранати – протитанкові міни – протипіхотні/ діти бачать інакше/ гранати – соснові шишки/ протитанкові міни – мурашники/ протипіхотні – листочки”* (Панасюк Л., Гладун Д. |||бучанський|||музей|||природи||| , Посестри); *“переносимо війну в наших головах/ переносимо війну в наших ротах”* (Д. Гладун “амбасадори війни”, Посестри); “ *протри окуляри, татьяна, глянь як красиво:/ шовковиця лащиться до горіха, сирена лащиться до вікна”* (О. Осмоловська, Збруч);
- **Прагнення помсти:** *скільки мерців моїх – стільки/ подохне росій”*(О. Авербух, Посестри).
- **Сум:** *Заростають вирви швидко бур'янами/ швидше ніж на серці воїна рубці/ світ сухим і був тож тільки перед нами/ виклик полюбити світ наприкінці*” (В. Тимчук, Збруч).

19. Антитеза

Використовуючи антитезу автор може висловити певні емоції або ж їх поєднання, що створює контраст:

- **Надія і сум:** *з серця, що б’ється віднині за кожного, чуй його, Боже,/ голос ненависті в світі, де голос любові так мало може*” (Г. Крук, Читомо); “*Але ця весна – вона ж все одно своє забере./ І*

ще ця весна – вона також своє віддасть все одно:/ проллється сяйвом цілющим вихорів золотих/ у кожні зболені груди, у кожне серце тісне" (К. Бабкіна, Читомо); "*Смерті немає./ Лише є антонім життя"* (К. Кулініч, Читомо).

Позитивні емоції*:*

- **Єдність:** *Як сильно ми спільно можемо любити./ Як сильно ненавидіти"* (Ю. Мусаковська, Читомо).

Негативні емоції:

- **Зневага:***"ви пишаєтеся заводами та ракетами/ ми плачемо на голодних могилах/ ви пишаєтеся пломбіром та ковбасою/ ми плачемо у будинку слово"* (Р. Коржик, Читомо);
- **Розгубленість:** "*Я не знаю, з чого почати./ Тому починаю з кінця"* (К. Кулініч, Читомо); *"і над країною живих/ і над країною мертвих"* (І. Шувалова, Читомо); *"війна убиває руками байдужих /і навіть руками бездіяльних співчутливих"* (Г. Крук, Читомо); "*те, про що змовчала/ на щастя, ніхто не читатиме/ на жаль, ніхто не читатиме*" (К. Хаддад, Посестри); *"Дістає Бог із серця Ліди цілющі квіти любові./ Дістає Бог із серця Ліди колюче образ каміння"* (М. Ільтьо, Посестри); *"дорога від дому прострілюється / дорога додому – взагалі не існує*"(Г. Крук "ПТСР", Посестри); *"минулого – нема. майбутнього – нема. /є наслідки причин. є послідовність значень"* (Г. Крук "момент істини", Посестри); "*Усі смерті – провокації,/ й усі життя – теж обурливі провокації"* (В. Левицький, Посестри); *"твердне моральний закон під азовськими зорями,/ коли країна – загін морських піхотинців/ воює з країною – пересувним крематорієм"* (В. Левицький , Посестри); "*хтось дивиться на захід/ хтось чекає новин зі сходу"*(Г. Семенчук, "притулок для наших", Посестри) .

20. Зевгма

Зевгма часто використовується для створення комічного ефекту або ж для підкреслення певних понять. Наприклад: *“рука історії перевертає пісковий годинник/ нову сторінку підручника/ і світ догори дриґом*” (Е. Євтушенко, Читомо); “*В ім'я державної таємниці/ Клянуся, я загиблих не рахуватиму/ Не рахуватиму до нестями/ І до кінця війни/ (Насправді я починала – збилась)”* (В. Амеліна, ПЕН).

21. Інверсія

Позитивні емоції:

- **Спокій:** *я бачив/ як туман обіймає хмарочос/ ніжно та тихо”* (М. Кривцов, Читомо); “*Наче хтось дав їм/ Одну пігулку на всіх/ Від зневіри”* (О. Барліг, Читомо);
- **Надія:** *Сьогодні знову копаємо землю/ Цю ненависну донецьку землю/Цю черству закам’янілу землю/ Тулимося до неї/ Ховаємося в ній/ Ще живі*” (Б. Гуменюк, “Заповіт”, Читомо).

Негативні емоції:

- **Тривога:** “*босоноге й замурзане/ край дороги стоїть дитя нашого часу”* (А. Дністровий, Читомо); “*але мучить воно/ і вичовгує шкіру зсередини”* (С. Рубнікович, Читомо); “*воно і є птахом/ старим і самотнім/ що куди там летіти/ неба грудної клітки/ йому вистачає сповна*” (М. Кривцов, Читомо); “*Станом на зараз кажуть почнеться гроза/ Перша весняна до вечора безперестанку*” (В. Соловій, Читомо); “*Що розчакловує землю/ Від зимового мороку/ Залізом і потом”* (О. Барліг, Читомо).
- **Сум, скорбота:** З*апросила б Гліба — не прийде,/ бо дивилась на нього як на нового бога слова,/ але привітатись вперше наважилась/ підійшла вже лиш до труни/ закритої*” (О. Герасим’юк, Читомо).

- **Гнів:** *чи ті хто навчились народжуватись з вогню/ і відростили крізь непролазний сніг/ лють*" (Т. Деяк, Читомо).

22. Парцеляція[238]

Позитивні емоції:

- **Спокій:** *Як еластично ластівка черкає небо крилом, як уміє вона щоразу/ будувати з нічого. Я давно вже не бачила ластівок./ Але вони передали мені це уміння"* (Ю. Стахівська, Читомо); *"Дорогий Миколо Леонтович,/ 23 лютого я знову писала про тебе./ Для дитячої книжки, яка таки мала статися"* (О. Лущевська, Читомо); *"Голос хору відлунює./ Нам Україну храни"* (О. Дженнінгз, п ереклад з англійської: Вікторія Фещук, Читомо); "*є точка на нулі, де сходить дощ, як бог, /на пересохлі губи. Натще"*(Г. Крук "момент істини", Посестри);
- **Рішучість:** "Н*е хотіла чекати далі –/ встала й пішла./ До нього"* (О. Гусейнова, Посестри); *"стій, небо./ не смій падати./ свідчи"* (К. Міхаліцина (свідок), Посестри); "*Сашка пішов на війну. Так, не вміє стріляти. Так, не служив./Але він швидко вчиться"* (Г. Осадко, Посестри); *"напевне, тому ще не вмерла./ і не збирається*" (В. Левицький , Посестри); *"Це тепер наш хліб щоденний./ Захиститися, помститися./ Убивати./ Допомагати вбивати."* (Є. Літочкіна "Ріка часу", Збруч); "А *ти і є останній бастіон,/ Опорний пункт,/ Незборний мур держави,/ В майбутнє міст,/ Наведений понтон./ Від невіді й занепаду./ До слави"(*Ю. Руф, Збруч: Поезія полеглих);
- **Захоплення:** *Найхоробріші люди, яких я колись зустрічав. Справжні"*(Б. Артрел "Українці", "Українське серце" - с.83).

Негативні емоції:

[238] В прикладах подаємо найвиразніші випадки. Загалом проаналізовано 75 парцельованих конструкцій.

- **Скорбота, сум:** *дотику, що не відбудеться. і не/ забудеться. стане навічно завмерлим/ перед щокою в густому дзумінні повітря* (К. Міхаліцина, Посетри); *“На цьому питанні я завжди зависаю./ На волосині. Від того, щоб розридатися”* (Ю. Мусаковська, Посестри); *“хліб замісила – руки по лікті/ у борошні. теплому. Білому./ у тополиному літі, розлитому/ щедро попідпарканням і тином./ як молоко. як сивина. як чекання/ дотику, що не відбудеться. і не/забудеться. стане навічно завмерлим/ перед щокою в густому дзумінні повітря”* (К. Міхаліцина, Посестри); *“Навіщо було нам родити мудрих дітей./ Хлопців, що писали вірші./ Якщо одного дня. Ніхто ні про що у нас не питався*” (Я. Маліна, пер. О. Мамчич, Посестри); *“покличемо загиблих. Поіменно"* (Г. Крук “Живиця”, Посестри); *“і вона слухає, не відводячи серця./ і плаче./ навипередки”* (К. Міхаліцина, Збруч);
- **Тривога:** *поки гасять пожежу. розбирають уламки./ везуть у лікарню. складають до купи”* (К. Міхаліцина (свідок), Посестри); “*навчи дитину дихати – жадібно,/ як під водою, але спокійно. так, щоб надовго/ вистачило одного вдиху. на всю атаку, на всю тривогу, на/ постріл, вихід, вибух. на впертий вислів/ себе самої почерез темряву і до світла”* (К. Міхаліцина, Посестри); *“Вона і є рай. За нею вигнання./ За нею мовчання. Занадто гучне”* (Я. Чорногуз, “Воєнна тиша”, Читомо); *“Розірвані нутрощі кухні. Розгублений жест/ обвислих віконниць. На сірому ґанку сиділи/ дві тіні, велика й маленька. Хоч кажуть, в неділю/ цих двох відспівали уже”* (І. Цілик, Читомо); “*Я все це вже бачила тисячу років тому./ Розорені гнізда. Обірване з шиї намисто./ Зло тихо дрімало, зубами тримаючи міцно/ за холку шершаву пітьму”* (І. Цілик, Читомо); *“І бачила також, що станеться зрештою з нами/ і чим закінчиться відтак. /Посаджені наново зерна. Оплакані втрати.*

/З натури змальовані лиця знайомих святих. /Нові й реставровані смисли та пошуки правди. /Набухлі вітальністю груди і приспані травми, /забиті татухами стигм" (І. Цілик, Читомо); *"Я запам'ятовую тільки щоразу, як вперше,/ відчуття, коли складати завершив:/ один на одного, брат на брата –/мішок на мішок. Втрату на втрату"* (М. Ільтьо, Посестри); *"тепер заводу нема. розбили. в андрюхи двоє малих./ у нього у вухах дзвенить метал. я чую його. я звик"* (І. Астапенко "Штаб", Збруч); *"і я з ними п'ятий. стою. вдихаю повітря важке. Сире"* (І. Астапенко "Штаб", Збруч);

- **Іронія:** *КРЕМЛЬ:/ «Ми не обстірлюємо цивільні об'єкти. Лише дитячі лікарні та садочки»* (Д. Видович, "Афоризми для України", переклад з хорватської: Дарія Лисенко, Читомо);*"Все моє поміщалось в наплічнику, іще не тривожному. / Легковажному, як і я"* (Г. Осадко, Посестри); *"я бачу в очах його хвилі і чайок. великий сяйливий маяк./ а саня ніколи не бачив моря. його позивний — моряк*" (І. Астапенко "Штаб", Збруч); *"Хай тебе зігріє й розмріє./ Ніч червоних їжаків./ У теплаку"* (Д. Мамчур "Нічна нелірика", Збруч);
- **Сумнів:***"Про те, що буде з тобою, і як воно буде все,/ Подумаєш завтра. Може. А поки віддай своє"* (Г. Бабіч , Збруч: Поезія полеглих).

23. Тавтологія

Тавтологія допомагає акцентувати увагу читача на певному явищі, посилює емоційність, додає виразності та ритмічності. Наприклад: "*Не пробачимо цієї безповоротної метафори тому хто використав її проти тебе/ не пробачимо ніколи/* ***ім'я ім'ячко імено****"* (Гладун Д., Панасюк Л. |||няньки|||могил|||, Посестри) .

24. Еліпсис

Негативні емоції:

- **Розпач:** *намагаються щось сказати/ притуляюсь до одного:/ не дихає”* (М. Кривцов, Читомо);
- **Тривога:** *Моя любов/ ховається в бомбосховищі/ і коли закінчиться повітряна тривога/ відпусти”* (М. Кривцов, Читомо); “*морок гарчить, а у ньому квітнуть зірки/ пора*” (Т. Деяк, Читомо); “*Поки я підіймаюсь прадавніми сходами на вершину гори,/ де в церкві жертовник двох світових воєн,/ а навколо наливаються кров’ю виноградники –/люди зробили великий ковток третьої*” (Ю. Стахівська, Читомо); “*Будь ласка, тільки не ти, не сьогодні”* (І. Вікирчак, “Дружба під час війни”, Читомо); *“Бо що ж./ Бо чекають”* (Г. Осадко, Посестри); “*Знову сирена”* (Г. Осадко, Посестри); *“І – благаємо вас – ніяких хрестів/ Пам’ятних знаків чи меморіальних плит”* (Б. Гуменюк, “Заповіт”, Читомо);
- **Іронія:** *Чорний пакет персональних санкцій/ Кожному москалю”*(А. Полунін, Читомо);
- **Сум, скорбота:** *Усміхнено носив./ Більше не буде ніколи./ Амінь”* (Г. Осадко, Посестри); “*Київська прописка, середня освіта./ Загинув під Попасною на початку жовтня”* (С. Жадан, Посестри).

Позитивні емоції:

- **Надія:** *І буде певне майбутнє, і буде небо ясне./ І ті всі, котрі залишаться, будуть жити за тих,/ хто не*” (К. Бабкіна, Читомо).

25. Парантеза

Негативні емоції:

- **Сумнів:** *натрапляла на сажку/ (чи попіл?)*” (М. Мохнацька, Читомо);

- **Тривога:** *А вони, мої любі хоробрі друзі,/ що довгі години сидять по ванних кімнатах –/найбезпечнішім місці в квартирі, так кажуть,/ відповідно до принципу двох стін/ (перша приймає на себе удар, друга – осколки)" (*І. Вікирчак, "Дружба під час війни", Читомо); *"хустку із зображенням/ морського узбережжя/ і маяком (згадати про вкрадений дім)*" (І. Червоткіна, Читомо); *"Бахнуло у сусідів – аж весь світ розколовся – і Анька той знак почула"*(Г. Осадко, Посестри); *"сиджу, розмовляю із вами, і навіть думаю/ (вибачте, мамо і тату) –/як добре, що вас вже немає,/що ви померли у мирі*" (Г. Осадко, Посестри): *"перед безоднею січня й лютого/ (24.02.22)/ перед воєнною тривогою"* (Т. Ріль, Посестри); *"провалитися в терикон – улюблена лякалка з дитинства/ (увага всі в укриття)"* (І. Ківа, Посестри); *"я не можу згадати/ що відчуваю /(увага відбій повітряної тривоги*)" (І. Ківа, Посестри); *"пам'ять стає сухою як трава в саду літа/ (повітряна тривога в більшості областей України)*" (І. Ківа, Посестри);
- **Іронія:** *Бо ж ті і ті мусять самі роздобути коня і списа/ (броніки, каски, берці та турнікети),/ Аби мати честь іти на подвиги"* (Г. Осадко, Посестри).

Позитивні емоції:

- **Захоплення:** *бережися дітей,/ бо вони безборонні і люблять найдужче/ (ще й безумовно)"* (Дз. Пінчук, Читомо); "*щоб до нього (світу? світла?) опісля зустрічі знову прийти/ і знову скоро зустрітися*" (Т. Ріль, Посестри);
- **Радість:** *Відколи почалася війна,/ я точно знаю/ чому жінки/ годинами теревенять/ по телефону з родичами,/ слухають під душем/ президента/ та інших політиків,/ совгають меблі –/(як добре, що нічого вбудованого!!!)/ вішають картини,/ ставлять фото в рамочки*"(Гаська Шиян, Читомо); *"якогось дня закінчиться війна/ і ми усі нарешті*

заживемо /(о як ми всі нарешті заживемо!)/ покличемо загиблих. Поіменно" (Г. Крук “Живиця”, Посестри).

У процесі дослідження стилістичних-граматичних фігур синтаксису як засобів вираження емотивності ми виявили, що ці мовні конструкції виконують важливу роль у побудові емоційного змісту поетичного твору.

Висновки до другого розділу.

Морфологічні засоби вираження емотивности стосуються одиниць різних частин мови, що формують емоційний простір у поетичних текстах про сучасну російсько-українську війну.

1. **Іменники,** зокрема незвичні форми множини та кличний відмінок, слугують важливими інструментами для вираження емоцій. Незвичні форми множини (використання множини для абстрактних іменників, множина власних однинних назв) у художньому творі підвищує емотивність висловлювання. Кличний відмінок акцентує увагу на особистому зверненні, що додає інтимности та емоційного заряду висловлюванням.

2. **Прикметники:** епітети, оцінні прикметники та кольорові епітети увиразнюють емоційний зміст, додають деталізацію та яскраві відтінки у опис.

3. **Дієслова,** зокрема імперативи, виконують функцію вияву емоційного напруження та створення ефекту динамічности, що допомагає передати інтенції заклику, наказу прохання або благання, які пов’язані з певними емоційними станами.

4. **Вигуки та звуконаслідування** підкреслюють спонтанність емоційного вислову, дозволяють лаконічно та швидко передати емоцію.

Таким чином, морфологічні засоби вираження емотивности формують потужний інструментарій для емотивного художнього мовлення. Завдяки використанню цих засобів, поетичний текст набуває виразности, динамізму та емоційної насиченості.

Синтаксичні засоби одні з найефективніших в плані вираження емотивности.

Синтаксис надає авторам можливість варіювати побудову речень, змінюючи їхню емоційну тональність. Окличні, питальні, спонукальні, незакінчені та односкладні речення мають значний потенціал для вираження емотивности. Окличні речення здатні виражати сильні емоції, такі як радість, гнів чи здивування, завдяки своїй формі. Питальні речення, в свою чергу,

вносять елемент інтерактивности, мотивуючи читача до роздумів та емпатичного сприйняття. Спонукальні речення активно залучають реципієнта, створюють відчуття безпосереднього контакту з автором. Незакінчені речення залишають відкритими емоційні переживання, підкреслюючи невизначеність і напругу тексту.

Отже, використання різних типів речень надає можливість авторам не лише передати свої емоції, але й створити глибокий емоційний зв'язок із читачем, що підкреслює важливість аналізу синтаксичних засобів вираження емотивности в розумінні літературних творів.

Фігури повтору, анафора, епіфора, ампліфікація, анаколуф, анадиплозис, антитеза, асиндетон, градація, еліпс, зевгма, ізоколон, інверсія, кільце, паралелізм, парантеза, парцеляція, поліптотон, полісиндетон і симплока та інші надають авторам можливість активізувати емоційний досвід читача. Стилістичні фігури синтаксису не лише естетично збагачують текст, але й істотно впливають на емоційне сприйняття.

Дослідження стилістичних фігур підтверджує їхню важливість у літературному процесі, адже вони слугують засобами для передачі складних емоційних переживань, що є особливо актуальним у поезії про сучасну російсько-українську війну.

ВИСНОВКИ

Емотивність є складним феноменом, який знаходиться на перетині мовознавства, психології, філософії та багатьох інших суспільних наук. Це антропозорієнтована лінгвістична категорія, яка відображає як спектр людських емоцій і почуттів (змістовий план), так і різнорівневі мовні засоби їх вербалізації (план вираження). Головне завдання емотивности – передати світ почуттів автора (мовця) та його персонажів, водночас впливаючи на читача (слухача) та будуючи з ним емоційний зв'язок.

Емотивість — невід'ємна частина воєнної поезії, адже, поетичні твори такого складного періоду нерідко постають внаслідок інтенсивних емоційних переживань. Сьогодні поезія є провідником емоцій, вона допомагає нам передати свої емоційні досвіди, або ж пережити чужі. Воєнна поезія також є і документуванням наших важких переживань, тому часто вона пряма, конкретна і однозначна.

Зростання цікавості до поезії з початку російсько-української війни пов'язане також і з тим, що поезія створюється доволі швидко, а відповідно й фіксує та передає "найсвіжіші" емоції та враження.

Для повнішого розкриття теми дослідження ми розглянули та розмежували поняття дотичні до явища емоцій, а саме категорії: "емоційности", "емотивности" та "експресивности". Визначили, що емоційність – категорія психології, що репрезентує внутрішній психічний стан людини; емотивність – лінгвістична категорія, яка відображає емоційний стан мовця та проявляється за допомогою мовних засобів на різних граматичних рівнях; експресивність – категорія, що посилює виразність мовлення.

Емотивність може знаходити вияв через засоби на різних мовних рівнях: фонетичному, словотвірному, лексичному, морфологічному, синтаксичному та графічному. Однак у цьому дослідженні основну увагу приділено саме граматичним засобам синтаксичного та морфологічного рівнів, адже вони

забезпечують широкий спектр виражальних засобів, які дозволяють автору максимально точно передати емоційний досвід, що є надважливим у створенні поетичних текстів, що висвітлюють події сучасної російсько-української війни.

Дослідження сучасної поезії про російсько-українську війну з погляду морфології вказує на те, що найбільш продуктивними є засоби вираження емотивности на основі іменників, прикметників та дієслів. Серед них поети найчастіше використовують імперативи, кличний відмінок та епітети. Інші морфологічні засоби, як-от вигуки та звуконаслідування, незвичні форми множини та ступенів порівняння прикметника, кольорові епітети тощо автори вживають менше.

Аналіз синтаксичних засобів вираження емотивности у сучасних поетичних творах, присвячених російсько-українській війні, демонструє особливу увагу авторів до форм, які максимально інтенсифікують емоційне навантаження. Серед них домінують питальні, окличні, спонукальні та незакінчені речення, які відіграють ключову роль у створенні виразної емоційної атмосфери.

На матеріалі поезії про російсько-українську війну ми змогли виділити і стилістичні фігури синтаксису: повтор (простий синтаксичний, дистантний антитетичний, посилюваний), анафору, епіфору, ампліфікацію, анаколуф, анадиплозис, антитезу, асиндетон, градацію, еліпс, зевгму, ізоколон, інверсію, кільце, паралелізм, парантезу, парцеляцію, поліптотон, полісиндетон, симплоку.

Найчастіше поети вживають різні види повтору, анафору, епіфору, ампліфікацію, градацію, асиндетон та парцеляцію. Інші фігури також виконують функції вираження емотивности, але є менш помітними у воєнній поезії.

В нашому дослідженнні проаналізовано більше 1450 елементів із граматичними засобами вираження емотивности.

Серед них виявлено морфологічні засоби вираження емотивности на матеріалі різних частин мови:

- **Іменник:** незвичні форми утворення множини, кличний відмінок.
- **Прикметник:** епітети, кольороепітети, нетипові ступені порівняння прикметника.
- **Дієслово***:* наказовий спосіб дієслова.
- **Вигуки та звуконаслідування.**

Найчастотніші серед них — форми кличного відмінка — 178 (12.27%) та наказова форма дієслова — 170 (11.72%).

До **синтаксичних засобів вираження емотивности** зараховуємо: окличні речення — 77 (5.31%); питальні речення — 216 (14.89%); незакінчені речення — 128 (8.82%); речення спонукальної модальности — 170 (11.72%); односкладні речення, що виражають емотивність — 24 (1.65%).

Серед **стилістично-граматичних засобів вираження** емотивности виявлено: синтаксичний повтор — 228 (15.71%); анафору — 207 (14.27%); ампліфікацію — 190 (13.09%); парцеловані конструкції — 75 (5.17%); асиндетон — 61 (4.20%); градацію — 49 (3.38%); інверсію — 48 (3.31%); парантезу — 39 (2.69%); полісиндетон — 38 (2.62%); еліпсис — 31 (2.14%); рефрен — 30 (2.07%); антитезу — 28 (1.93%); епіфору — 25 (1.72%); кільце або рамкова конструкцію — 24 (1.65%); паралелізм — 24 (1.65%); анадиплозис — 23 (1.59%); поліптотон — 22 (1.52%); ізоколон — 21 (1.45%); симплоку — 18 (1.24%); епанафору — 6 (0.41%); антанаклазис — 4 (0.28%); зевгму — 3 (0.21%); хіазм — 3 (0.21%); анаколуф — 1 (0.07%); тавтологію — 1 (0.07%).

Виділені елементи проаналізовано **через призму вираження емоцій**: негативних чи позитивних. Аналіз емоційного забарвлення поезії показує, що **негативні емоції** становлять значну частину (приблизно 71%) усіх емоцій у текстах, що природно для творів про війну.

Найбільш поширеними є такі негативні емоції: тривога — 279 (19.23%); Розпач, відчай — 83 (5.72%); сум — 143 (9.86%); іронія, сарказм — 120

(8.27%); горе від втрати — 44 (3.03%); скорбота — 41 (2.83%); гнів — 36 (2.48%); докір, обурення — 32 (2.21%); безнадія — 30 (2.07%); розчарування — 21(1.45%); шок — 20(1.38%); страх — 19 (1.31%); здивування — 19 (1.31%); прагнення до помсти — 19 (1.31%); безсилля — 15 (1.03%); зневага — 14 (0.96%); втома — 14 (0.96%); ненависть — 12 (0.83%); байдужість, апатія — 11 (0.76%); самотність — 6 (0.41%); непевність — 5 (0.34%).

Позитивні емоції, складають близько 28%, серед них найпоширеніші: надія — 105 (7.24%); радість — 49 (3.38% спокій — 45 (3.10%); любов — 44 (3.03%); рішучість — 43 (2.96%); почуття єдности — 22 (1.52%); гордість — 8 (0.55%).

Проведений кількісний аналіз засвідчив, що у поетичних творах про російсько-українську війну переважають емоції негативного спектру: напруга, тривога, жах, шок, докір, зневага, огида, ностальгія, сум, відчай, іронія, агресія, гнів, прагнення до помсти, обурення, здивування, розгубленість, розчарування, втома, сумнів, безнадія, самотність, злість, байдужість, апатія, біль, скорбота. Переважання негативних емоцій у поезії про війну цілком закономірне явище, яке відображає складні, болючі переживання, викликані трагічними подіями. Війна несе величезні втрати, біль, руйнування та безліч інших важких випробувань. Напруга, тривога, відчай, злість та біль є нормальними емоційними реакціями на ненормальну реальність: руйнівні наслідки, втрату близьких, страх перед майбутнім.

Водночас, попри перевагу негативного спектра емоцій, у поезії зберігається і позитивна емоційна палітра — надія, віра, гордість, єдність, впевненість, рішучість, радість, захоплення, любов, цікавість, спокій. Ці емоції є віддзеркаленням духу спротиву та прагнення до перемоги. В умовах війни люди об’єднуються, переживають гордість за свою країну, зміцнюють віру в майбутнє та підтримують один одного. Такі позитивні емоції надають сил долати випробування і залишають у літературі місце для надії та оптимізму навіть у найскладніші часи.

Виявлені засоби вираження емотивности в сучасній поезії про російсько-українську війну підтверджують, що як синтаксичні, так і морфологічні одиниці є важливими компонентами художніх творів, а особливо в літературі важких переломних часів і межових ситуацій.

Такий аналіз засобів вираження емотивности відкриває нові перспективи для розуміння поетичного мистецтва, адже саме через них автори передають складні емоційні стани та свій досвід проживання сучасної російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. Київ: Віхола, 2021. 360 С.
2. Арістотель. Нікомахова етика. Київ: Аквілон-Плюс. 2002. 480 С.
3. Артемова Л. В. Оцінно-емотивна домінанта експресивності сучасних іспанських аналітичних статей (на матеріалі періодичних видань “El Pans”, “El Mundo”, “ABC”) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. 20 С.
4. Бенькевич Г. А. Витоки емоцій (екскурс в античність): соціокомунікаційний аспект. Вісник *Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації».* 2019. № 13. С. 4-9.
5. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. Харків: Фоліо, 2006. 623 С.
6. Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2015. 335 С.
7. Бойко, Н. І. Семантична основа лексичної експресивності. *Лінгвостилістичні стратегії.* №4. 2016. С. 39-54.
8. Бойко Н.І. Типи лексичних експресивів в ідіолекті Олеся Гончара. *Культура слова*, 2018, № 88. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zhurnal-kultura-slova-88/typy-leksychnyh-ekspresyviv-v-idiolekti-olesya-gonchara.html (дата звернення: 12.11.2023).
9. Бойко Н.І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.* 2002, №2-3. С. 10-21.
10. Бойко Н. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування. дис. ... канд. філол. наук:10.02.01. Київ, 2006. 235 С.

11. Бойко Н. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія Ніжин: ТОВ «Видавництво Аспект-Поліграф», 2005. 522С.
12. Болдирева А.Є Смисловий розвиток при перекладі. *Записки з романогерманської філології.* № 2 (43). 2019. С. 93-102.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 С.
14. Гаврилюк Н. На виріст серця. Про поезію Олександра Букатюка. *Збруч.* 19.10.2024. URL: https://zbruc.eu/node/119720 (дата звернення: 20.10.2024).
15. Гамзюк М. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови):монографія. Видавничий центр КНЛУ: Київ, 2000. 256 С.
16. Ганаба С. О. Самоідентифікація як умова розвитку особистості: досвід етики стоїків. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2022. № 3. С. 23-28.
17. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 С.
18. Гладьо С. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2000. 19 С.
19. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2007. 291 С.
20. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Логос, 2004.284 С.

21. Грищенко А.П. Окличне речення. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. Київ: Укр. енцикл., 2000. 824 С.
22. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Том II. Розділ III. URL: http://litopys.org.ua/hrushrus/iur203.htm (дата звернення: 13.11.2024) .
23. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми. Актуальні проблеми синтаксису: мат. міжнар. наук. конф., 19–21 жовтня 2006 р.Чернівці: Рута, 2006. С. 267–275.
24. Гуйванюк Н. В. Емоційно-оцінна лексика у «Словнику буковинських говірок». *Мовознавчий вісник Черкаського національного університету імені Б. 187 Хмельницького.* 2011. Вип. 13. С. 88–95.
25. Дорогович Н. О. Мовна експресія в художніх текстах українського резистансу 40 – 50-х років XX століття: дис. … канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2013. 282 С.
26. Дудик П. С. Обірвані, або незакінчені речення. *Українська мова в школі.* 1995. № 4. С. 13.
27. Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ.: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 С.
28. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 384 С.
29. Дячук Т. М., Литвинська С. В., Добровольська Л. А. Роль мови під час війни. З*акарпатські філологічні студії.* Вип. 27, Т. 2. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 24 –28.
30. Єрмоленко, С. Я.; Бибик С. П.; Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 223 С.
31. Жадан С. В. Свідчити і пам’ятати. 77 днів лютого. Україна між двома символічними датами російської ідеології війни. Київ: Лабораторія, 2022. 224 С.

32. Жовтобрюх М.А. Лексика і фразеологія// Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови.Ч.І. Київ, 1972. 422 С.
33. Загнітко А. П. Душа тисячоліть шукає себе в слові. С.2. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-7.pdf (дата звернення: 17.03.2024) .
34. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 662 С.
35. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2014. 480 С.
36. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк: ДонНУ, 2009. 137 С.
37. Ізард К. Психологія емоцій: Пер. з анг. Київ, 2000. 464 С.
38. Ісхакова З.З. Морфологічні засоби вираження емоційності в чоловічих та жіночих текстах (на матеріалі англійської мови). *Вісник Бакирського університету.* 2009. Т. 14. № 3. С. 788–791.
39. Кемінь У. Емоція, емоційність та емотивність: до проблеми розмежування термінопонять. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Current issues of Social studies and History of Medicine. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки».* Чернівці – Сучава: БДМУ, 2020. № 25(1). С.12-16.
40. Кемінь У.В. Категорія емотивності та мовні засоби її експлікації в художньому дискурсі Марії Матіос. Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності – 035 Філологія. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023, 207 С.
41. Кемінь У.В. Конфліктні моделі реалізації категорії емотивності (на матеріалі роману «Букова земля» Марії Матіос»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»*. Одеса, 2023. № 59. Т. 2. С. 7-10.

42. Кемінь У. В. Окличні висловлення як засоби реалізації емотивності у художньому дискурсі Марії Матіос. Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвячена 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька. Чернівці, 16-17 червня 2022. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 115– 116.
43. Кемінь У. В. Реалізація емоційної оцінки у мовотворчості Марії Матіос: лексико-фразеологічний рівень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Філологія. Журналістика».* Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 6. Том 32 (71). С. 24-29.
44. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Наукова думка, 1978. 352С.
45. Кондратенко Н. В. Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського. *Записки з українського мовознавства.* 2022. Вип. 29. С. 313– 324
46. Кондратенко Н. В. Тенденції розвитку експресивного синтаксису в українському політичному мовленні. Одеська лінгвістична школа. Класичне і нове. Одеса: Поліпринт, 2019. С. 264–273.
47. Кононенко І. В. Лексико-синтаксичний потенціал прикметника у слов'янських мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філолог. наук: спец. 10.02.03. «Слов'янські мови». Київ, 2009. 19 С.
48. Коренькова О. Визначення поняття «дієслова психічного стану» в сучасній українській мові. Молодий вчений. 2016. № 3. С. 534–537.
49. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 350 С.
50. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр "Академія", 2001. 368 С.

51. Красовська І.В. Експериментально-фонетичне дослідження просодичних особливостей позитивних емоцій в англомовному дискурсі / І.В. Красовська // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Випуск 2. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 85-89.
52. Кротевич Є., Родзевич Н. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. 236 С.
53. Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності. Київ, 2000. 96 С.
54. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця: Нова книга, 2004.272 С.
55. Курс сучасної української літературної мови : [у 2 ч.] / Б. М. Кулик. - Київ : Рад. шк., 1959 - 1961.Ч. 2 : Синтаксис : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів. 1961. 284 С.
56. Лелет І.О.. Емоційність vs емотивність: взаємозв'язок та розмежування понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2021. № 49. 106-110 С.
57. Леснова В. Засоби вираження лінгвістичної категорії оцінки в українських прислів'ях. *Лінгвістика.* 2012. № 3(27).Ч.І. С.138-146.
58. Литвин О. Є. Прагматика емотивного та емоційного спілкування в англомовному дискурсі. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2013. Вип. 27. С. 142-153.
59. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. А— Л. 608 С.
60. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М — Я.624 С.
61. Літвінчук І.М. Прагматика емотивного тексту (психосемантичне експериментальне дослідження): автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2000. 17 С.
62. Літературознавчий словник - довідник. За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І.

a. Коваліва, В. І. Теремка. - 2-е вид., виправл., доп. Серія: Nota bene. Київ: вид. Академія, 2007. 751 С.

63. Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. С. 462.
64. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Колективна монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго / відп. ред. Б.М. Ажнюк, 2024. 616 с.
65. Навчук Г.В. Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень у сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Кіровоградський державний педагогічний університет імені В.Винниченка. – Кіровоград, 2004. 20 С.
66. Навчук Г. В., Шинкарук В. Д. Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень: монографія. Тернопіль : Астон, 2007. 200 С.
67. Назви країни-агресора з малої букви в неофіційних текстах не є відхиленням від норм української мови. *Детектор медіа*: веб-сайт. URL: https://detector.media/infospace/article/217159/2023-09-21 (дата звернення: 16.02.2024).
68. Насалевич Т. В., Луханова А. М. Емоції як об’єкт лінгвістичних досліджень. Strategiczne pytania swiatowej nauki Przemysl. Nauka i Studia : materialy IX Miedzynar. nauk.-prakt. Konferencji. 2015 С. 46–49.
69. Охріменко М. А. Методологічні засади психолінгвістичного вивчення фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини (на прикладі перської й української мов). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки.* 2010. Вип. 89(3). С. 145-149.

70. Паплаускайте М. Хор історії. Замість післямови. 77 днів лютого. Україна між двома символічними датами російської ідеології війни. Київ: Лабораторія, 2022. 224 С.
71. Паров'як І. І. Емотивність художнього тексту у скопусі суміжних понять. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія «Філологічна». Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія». Вип. 44. 2014. С. 224–225.
72. Пастух Т. Поезія в час війни. Збруч: веб-сайт. URL: https://zbruc.eu/node/112014 (дата звернення: 14. 11.2024) .
73. Петлюра С. Завдання української військової літератури. Варшава, 1937. 54 С.
74. Пітель В. І. Функціонально-семантична структура незакінчених речень у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 українська мова. Івано-Франківськ, 2000. 19 С.
75. Поезія емоційного факту. Інтерв'ю з поеткою та волонтеркою Галиною Крук. *Суспільне. Культура*: веб-сайт. URL: https://suspilne.media/culture/413172-poezia-emocijnogo-faktu-intervu-z-poetkou-ta-volonterkou-galinou-kruk/ (дата звернення: 23.10.2024).
76. «Поезія народжується із сильних емоцій» — Юлія Мусаковська про творчість у час війни. *Радіо Свобода*: веб-сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/yuliya-musakovska-pro-tvorchist-u-chas-viyny/32960269.html (дата звернення: 23.10.2024).
77. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. 248 С.
78. Помирча С. В. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. *Наукові записки Національного*

університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 129-131.

79. Потебня О. О. Естетика і поетика слова. Київ, 1985. 301 С.
80. Потенко Л.О. Репрезентація категорії емотивності в художньо публіцистичних текстах (на матеріалі німецьких фразеологічних дериват). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2011. Вип. 19. С. 149.
81. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – Київ: Вища шк., 1982. – 214 с.
82. Психологічний словник /Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / За ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с.
83. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Дискурсус, 2022. 288 С.
84. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 711 С.
85. Сеник Л. Подвиг нескореного духу. Повстанська ліра. Львів, 1992. С. 4–8.
86. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. Київ: Темпора, 2010. 312 С.
87. Станко Д. В. Розмежування понять "Емоційність", "Емотивність", "Експресивність" та "Оцінність" у сучасному мовознавстві. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2017. Вип. 15. С. 175-183.
88. Степанюк М.П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш.Бронте та Е.Бронте): дис... кандидата філол. наук: 10.02.04 Германські мови. Херсон, 2016. 242 С.

89. Стрикалюк Б. О. Психологія в добу відродження. *Філософія і релігієзнавство*. 2016. URL: https://tureligious.com.ua/psyholohiya-v-dobu-vidrodzhennya/ (дата звернення: 23.10.2023).
90. Словник української мови: в 11 томах. Т. 2, 1971.
91. Толмачевська В. О., Самара О. Є.Періодизація в дослідженні емоцій. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2020. №8. С. 65.
92. Томусяк Л. М. Функціонально-семантичні особливості незакінчених конструкцій в ідіостилі Марії Матіос. Науковий вісник Чернівецького 197 університету: зб. наук. пр. Слов'янська філологія. Чернівці: ЧНУ, 2011. С. 210– 215. 143.
93. У списку загиблих на війні літераторів — вже понад 110 людей. Читомо: веб-сайт. URL: https://chytomo.com/spysok-zahyblykh-literatoriv/ (дата звернення: 14. 11.2024) .
94. Федик О. С. Мова як духовний адекват світу (дійсності). Львів: Місіонер, 2000. 300 С.
95. Цинтар Н. Синтаксичні засоби вираження емотивності в англійських прозових творах XIX та XXI століття. *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)».* 2018. № 10. С. 150–152.
96. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови: Монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 С.
97. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: «Букрек», 2014. 412 С.
98. Шабат-Савка С. Т. Незакінчені висловлення як емоційно-експресивний маркер мовотворчості Ірини Вільде. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Том 33 (72) № 6, 2022. С. 58–64.

99. Шабат-Савка С. Синтаксичні маркери емотивності в художньому дискурсі (контекст «Щоденника страченої» Марії Матіос): Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2021. Вип. 18 С. 85–90.

100. Шабат-Савка С. Українськомовний питальний дискурс : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 332 С.

101. Шапар В. Б. Сучасний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 С.

102. Шевельов Ю.З історії незакінченої війни. Київ: Вид. Дім "Києво-Могилянська академія", 2009. 471 С.

103. Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 5 : П—С. 1057 С.

104. Шинкарук В. Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінними значенням. *Studia Linguistica.* Київ. Вип. 5, 2011. С. 29-37.

105. Штефанюк Н. С. Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2017. № 15. С. 199-207.

106. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. 408 С.

107. Юсип-Якимович Ю. В. Поетична фонетика в дзеркалі семантики: акустичний (слуховий) світ слов'янського символізму. *Українське мовознавство.* 2017. Вип. 47/2. С. 101-106.

108. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада. Київ : ВІПОЛ, 2000. 288 С.

109. Юлія Мусаковська: Під час війни в мене більша потреба мовчати, але ми мусимо говорити. *Нова Польща*: веб-сайт. URL: https://novapolshcha.pl/article/yuliya-musakovska-pid-chas-viini-v-mene-bilsha-potreba-movchati-ale-mi/ (дата звернення: 23.10.2024) .

110. Aitchison J. Cognitive clouds and semantic shadows / J. Aitchison // Language and Communication. Oxford, 1985. – P. 69-93

111. Arndt H. Intracultural Tact versus Intercultural Tact. *Politeness in Language: Studies in its History, Theory and Prcatice.* N.Y.: Mounton de Gruyter, 1992. P. 21-41.

112. Ekman P. Basic emotions. Handbook of cognition and emotion. T. Dalglish, M. Power (eds.) Sussex, 1999. P. 169-200.

113. Oatley K. Best Laid Schemes: The psychology of emotions. *Cambridge: Cambridge University Press,* 1992. 544 P.

114. Sapir E. Language: An introduction to the study of speech/ E. Sapir. – N. Y., 1994. – P. 56-61.

115. Sapir E. Language: An introduction to the study of speech/ E. Sapir. – N. Y., 1994. – P. 56-61.